

M

XXXI·10·7

NOBILISS. VIRGINIS

ANNÆ MARIÆ À SCHURMAN

OPUSCULA

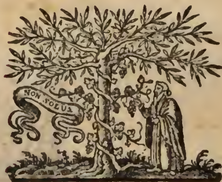
HEBRÆA,
GRÆCA,
LATINA,
GALLICA:

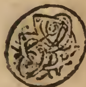
Prosaica & Metrica.

Editio secunda, auctior & emendatior.

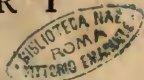

LUGD. BATAVOR.
Ex Officinâ Elseviriorum.
cIↄ Iↄ c L.

FRID. SPANHEMIUS

LECTORI S.

HABES hîc, Lector, Opus, quale ſuperiora ſecula non vidêre, & quod ut ad felicitatem & gloriam ævi noſtri pertinet, ſic pertinebit aliquando ad admirationem poſteritatis. Una tibi Belgica Virginem exhibet non à linguarum tantùm, quæ eruditis ſunt propriæ, verùm etiam ab omni propemodum eruditione inſtructam, cujus admirandum ingenium, & omnium rerum capacem animum, ultimum naturæ in hoc ſexu

ſtantiſſimorum, qui id à me efflagitarunt, precibus, & ſtudio omnes ad ſeriam tanti exempli imitationem excitandi. Videbis etiam, variis quæſtionibus decimam hanc Muſam à quibuſdam laceſſitam, ut feliciſſimi ingenii ſui copiam faceret, & divitias ſuas explicaret. Tu, Lector, quod Regiis etiam Capitibus admirationem expreſſit, Caput, mirare juxta nobiſcum, & quod ſtolatus ille Muſarum & Gratiarum doctor exemplo æquè docet ac calamo, & decus ſuum præcipuum cenſet, tuum etiam cenſeto, PIETATEM nimirum & VIRTUTEM. Perſcriptum Lugduni Batavor. Idib. Jul. cIↄ Iↄ c XLVIII.

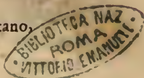
Ampliſ-

Ampliſſimo, Eruditiſſimoque Viro,

D. JOH. BEVEROVICIO,

Senatori & Archiatro Dordrechtano,

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHVRMAN.

POSTREMÆ tuæ, Vir Ampliſſime, varie me affecerunt: multumque dubitavi, utrum uberior eſſet nobis ipſis gratulandi, an vero potius erubeſcendi materies, quod ad celeberrimi hujus Lycei exercitationes nos quoque invitare dignatus ſis. Nihil equidem antiquius, vel glorioſius duxerim, quam ὑπὸ σοῦ ἀγωνοθέτου καὶ βραβευτοῦ ad palæſtram hanc literariam introduci; ubi cœleſtis veritatis certamen, victoria, & denique triumphus, cum tanta celebritate ſpectanda exhibentur, ut ejus fama fru-

ctusque copiosissimus non una amplius regione aut regno circumscribi queat. Nullis profecto æque ac hujusmodi deliciis oblectari soleo, nec te hac in parte fefellit tua de nostris studiis opinio. Verumenimvero haud leviter rubore suffundor, quod, sive amico quodam errore, sive humanitatis quadam exuperantia tantam mihi eruditionis laudem tribuis, ut etiam à nostro ingeniolo aliquid luminis illustri huic quæstioni fœnerari posse existimes; præsertim vero cum tot primaria hujus sæculi ingenia in hoc unum nervos omnes intendisse videantur. Humanius igitur facis quam pro viribus meis, quod à me petis ut marmoreum è Parnasso fastigium imponam huic Operi omnibus undequaque numeris absoluto. Quod si ultro mihi arrogarem, jam vel nullum plane tenuitatis nostræ sensum retinerem, vel certe rei, de qua quæritur, difficultatem neutiquam perspicerem. Ne tamen in suspicionem veniam apud te, quasi in
castra

castra Arcesilai Scepticorum principis, qui in neutram controversiæ partem decidendum esse putabat, ne erroris periculo vir sapiens se objiceret, transfugere animum induxerim: non possum quin aliquid respondeam ad exagitatam hanc quæstionem, quam nobis non tam investigandæ, uti censeo, veritatis, quàm ingenii nostri exercendi causa proponere voluisti. *Vides*, inquis, *vitæ humanæ terminum à quamplurimis distingui ratione Dei & nostri; hac mutabilem, illa fixum plane & immobilem esse.* Quam assertionem eorum esse video, qui singulis mortalibus certum immotumque vitæ suæ terminum æterni Numinis decreto immutabiliter constitutum esse affirmant. Quorum sententiæ ut ego libens subscribam, haud exigua me movet veritatis hujus evidentia. Nam uti in se continet omnia divina majestate dignissima, inque admirationem ejus cultumque animos hominum convertit; ita per omnia symmetriâ qua-

dam pulcherrimâ ſibi reſpondet. Quocirca nemini melius, quod olim Cicero de Stoicis prædicabat, quàm hujus doctrinæ aſſertoribus adaptaverim: *Mirabilis eſt*, inquit, *apud Stoicos contextus rerum. Reſpondent extrema primis, media utriſque, omnia omnibus. Quid ſequatur, quid repugnet, vident: &, ut in Geometria prima ſi dederis, danda ſunt omnia.* Minime injucundum nobis foret hæc paulo fuſius proſequi, niſi id affatim ante me præſtitiſſent quotquot in hoc ſcripto clariſſimorum virorum pro hac ſententia militant. Tanta autem orationis tum pondere, tum elegantia hanc telam prætexuêre eximii inter alios Theologi, D. Rivetus, & ὁ μακαρίτης D. Weſterburgius, denique vero vel ipſis cornucopiis locupletior D. Voetius, ut, dum mea circumſpicio, non minus quidquid habeo ad manum ſupellectilis, quam quod non habeo, nobis deeſſe videatur. Quidquid ſit, ſaltem libere, &, quemadmodum à me ſtipularis, ἐξ ἄκρου μυελοῦ ψυχῆς,

5 De finib.

ψυχῆς, quod ſentio, ediſſeram. Jam redeo ad tuam quæſtionem. Ajunt itaque noſtri, vitæ humanæ terminum & mobilem, & immobilem recte appellari. Atqui lepide contra hæc infers: *nonne quocunque modo diſtinguatur, idem eſt terminus, cum ſit terminus?* Videntur ſane prima fronte meram λογομαχίαν exercere, & verborum inaniis eruditas aures delaſſare, ſi terminum ſcilicet in ſe conſideres quod ad ipſam, ut loquuntur, ἐνέργειαν: nam hic valet axioma illud Philoſophicum, *Vnumquodque dum eſt, neceſſario eſt.* Verum quia non ſolum hic de ipſo termino, quatenus ille extra cauſas ſuas jam actu exiſtit, ſed inprimis de virtute ac proprietate cauſarum controverſia eſt; quid per terminum mobilem, quidve per immobilem intelligant, operæ pretium fuerit aliquanto altius repetere. Per hunc nihil aliud eos deſignare arbitror, quam vitæ noſtræ exitum in ordine ad cauſam primam, hoc eſt, ſi eum in divina præſcientia

ac diſpoſitione ſpectemus, velut futurum quoddam contingens immutabiliter determinatum: per iſtum vero mortem fortuitam & ἀόριστον φύσει in ordine ad cauſas inferiores, inque ſuo genere liberas & contingentes. Proinde, licet idem hic terminus ad immutabile τῆς πρώτης καὶ καθολικῆς αἰτίας decretum, ejuſque perpetuum cum cauſis ſecundis concurſum comparatus certus ſit, nec ulla ratione mutandus; tamen quia vi pariter ac virtute cauſæ ſubordinatæ & particularis, ejuſque proprio quodam operandi modo libere ac contingenter producitur, vertibilis mobiliſque nuncupari optimo jure poteſt. Illud apertius nobis declarat Scholaſticorum coryphæus, cum ſic inquit: *Effectus ultimus non ſequitur cauſam primam in neceſſitate, vel contingentia, ſed cauſam proximam, quia virtus cauſæ primæ recipitur in ſecunda ſecundum modum recipientis, & non ſecundum modum recepti.* Nimirum id omni cura præcavere ſatagunt, ne

Thom. tract. de praeſc. & praedeſt. Cap. 4.

cauſis

causis ἐνδεχομένοις, præsertim voluntariis, vim ullam à virtute, sive influxu causæ principis, quæ omnis libertatis fons est & origo, inferri concedant. Gravissime in hanc sententiam peroravit Picus Mirandula, quem Phœnicem ac delicias Musarum, atque alumnum Philosophiæ vocat alter seculi sui Phœnix Ios. Scaliger, quando fatum Theologice notare dicit, *pendentem à divino consilio seriem ordinemque causarum, sub quo nihil nostra libertas periclitetur, cum simus & nos inter has causas, nec in hac chorea fati patiamur tantum, sed agamus. Sive igitur Dei prævidentiam, sive providentiam, hoc est, sive mentem illius omnia præcognoscentem, sive voluntatem ex suo placito omnia disponentem attendas, nullum fit præjudicium liberis actionibus nostris. Nam si prævidentiam, cur non libere facio quod prævidit Deus me facturum? nam si erit quod ille prævidit, utique libere faciam, quod libere me facturum ille prævidit. Sed & quia erit quod voluit, voluit au-* *In Astrolog. lib. 4. cap. 5.*

tem me esse liberum, libere agam quicquid agam, nisi ipse mihi voluntatem ademerit.

Quæ cum ita sint, palam est, utrumque hoc (ut phrasi utar Philosophica) *περὶ ἑτέρου λεγόμενον*, uni eidemque termino non inepte assignari: præsertim cum sine hac distinctione neque primæ causæ, neque secundæ, sua dignitas ordoque constare queat. Superest alius nodus quem postremo annectis. *Quid ei opis à mutabili, cui instat decretorius?* Quid tum proderit Medici prudentia? quid ægroti temperantia? quid denique medicamentorum usus, si mortem fato imminentem nullo pacto remorari valent? Nihil utique fatendum est; quando scilicet hæc ἐξ ἐναντίας divinæ voluntatis tantummodo aspicimus. Unicum illud oraculum Regum sapientissimi satis est omnibus (ut ita dicam) dejiciendis mortalium ma-
Prov. chinis: אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד יְהוָה
21.30. סוּס מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה׃. *Non est sapientia, non prudentia, neque consilium*

lium contra Dominum. Equus instruitur ad diem belli, à Domino autem datur salus. Libet hic ascribere verba Aben Esræ Rabbinorum facile doctissimi, qui hunc locum egregie παραφράζει. כלומר ינצל מידו באחת מהם אף על פי שיכינו סוס לנוס בעבור יום מלחמה אין יכולת להמלט ולהושיע נפשם כי לשם התשועה והוא יתננה למי שירצה: Id est, si ad verbum reddatur, non eruetur *ex manu ejus* (scilicet Domini) *per unum ex illis.* (nempe sapientiam, prudentiam, consilium.) *Quamvis enim parent equum ad fugiendum propter diem prælii, non erit potentia evadendi & salvandi vitam suam: quia Iehovæ est salus, & dabit eam cuicunque voluerit.* Cæterum nihil magis ad normam sanioris Philosophiæ, quam ut Deum Opt. Max. suo fine excidere non posse statuamus. Quandoquidem ipse solus est αἴτιον αὐτοτελὲς, & ut præclare ait Seneca, *prima omnium causa à qua cateræ pendent.* Omnia nimirum huc quasi ad centrum suum ultro contendunt: quoniam (testante Apostolo) ἐξ αὐτοῦ

Lib. 4. de ben. cap. 7.

Rom. 11.36.

καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Accedit experientia & consensus quidam universalis: cujus segetem uberrimam à nobilissimo doctissimoque viro D. Salmasio jampridem respublica literaria exspectat. Mihi vero hic paucula tantum delibasse suffecerit; & quidem inter alia eminet aurea illa Alcorani, quamvis cætera stolidi & detestabilis, sententia: ٱللَّهُ غَالِبٌ عَلَي أَمْرِهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ et *Deus triumphat in sua causa, etiamsi id homines plerique ignorent.* Omnes fere Poëtæ Gentiles in hoc consentiunt: quorum unum audiamus è multis:

Surat. Ioseph. Mech. vers. 21.

— Τόγε μόρσιμον οὐ πάρφυκτον.

Fatale decretum inevitabile est.

Pind. Pyth. ode 12.

Quocirca quidquid hic contra homines moliuntur, non injuria irridet vatum ingeniosissimus:

— *Tan-*

— *Tantúne aliquis ſibi poſſe videtur,*
Fata quoque ut ſuperet?

Nec id modo perſpexêre, verum aliquando altius penetrant, ut Adraſtus ille apud Euripidem:

Ὦ Ζεῦ, τί δῆτα τοὺς ταλαιπώρους βροτοὺς *In Eurip. Supp.*
Φρονεῖν λέγουσι; σοῦ γὰρ ἐξηρτήμεθα,
Δρῶμέν τε τοιαῦτ', ἂν σὺ τυγχάνῃς θέλων.

O Iupiter, quidnam miſeros homines
Dicunt ſapere? ex te enim pendemus,
Et talia facimus quæcunque tu vis.

Sed examuſſim ad ſcopum noſtrum collimat graviſſimus ille Lyricorum Simonides,

Ὦ παῖ, τέλος μὲν Ζεὺς ἔχει βαρύκτυπος
Πάντων ὅσ' ἐστὶ, καὶ τίθησ' ὅπῃ θέλει.
Νόος δ' ἐπ' ἀνθρώποισιν οὐκ ἐφημέροις
Ἔστ', ἀλλ' ἐφημέριοι βροτοὶ δὴ ζώομεν,
Ὅπως ἕκαστον ἐκτελευτήσῃ Θεός.

Quæ Buchananus ſic vertit.

Penes tonantem eſt exitus rerũ Iovem,
Fili, arbitratu cuncta qui gerit ſuo:
At mens hominibus nulla momentaneis
Eſt, in diemque vivitur mortalibus,
Prout quidque Numen ſingulis finiverit.

Neque

Neque mirum, cum pestis bellique tempore nunquam non invitis pectoribus divina se ingerat providentia, si vim casu majorem rerum motibus intervenire animadverterint. Id passim testantur melioris notæ historici, qui, dum accuratius eventuum causas observant, ultro in partes veniunt. Non te latet quid olim hac de re senserit Græcorum antiquissimus, cujus verba hæc sunt: Ξεῖνε, ὅ, τι δεῖ γενέσθαι ἐκ τοῦ θεοῦ, ἀμήχανον ἀποτρέψαι ἀνθρώπῳ: *O hospes, quod divinitus contingere debet, homo à se nulla arte avertet.* Et augusta sane oratione rem expressit rerum Ecclesiasticarum scriptor eximius: τῆς θείας οὐ συμμαχούσης προνοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βουλεύμασί τε καὶ πράγμασι, πονηρὸν αὐτοῖς ἀπαντᾷ τὸ τέλος, καὶ σφόδρα τοῖς ἐννοήμασιν ἐναντιώτατον. οὔτε γὰρ βουληφόρος ὁ βουληφόρος, οὔτε ἀνδρεῖος ὁ ἀνδρεῖος, ἀλλὰ τά τε σοφὰ βουλεύματα πρὸς ἄσοφον τελευτῶσι πέρας, καὶ τὰ γυναῖα καὶ ἀνδρικώτατα πράγματα ἄνανδρόν τε καὶ μάλα αἰσχρὰν τὴν ἧτταν καρποῦνται. *Vbi divina providentia*

Herod. 9.

Niceph. Greg. lib. 7.

dentia non commilitat consiliis actionibusque hominum, malus iis exitus obvenit, & cogitationibus valde adversus. Nam tunc neque vir consultus, consultus est; nec fortis, fortis; sed etiam sapientissima consilia insipienter desinunt, & generosa maxime ac fortia facta turpem & infamem exitum consequuntur.

Quin & ea, quæ passim apud hujus generis autores occurrunt, nullo studio, nullaque prudentia humana, vel minimam circumstantiarum à Deo præfinitam, eludi posse demonstrant. Ut Livius narrat, Alexandrum *Lib. 8.* Epiri regem, tametsi omnia præcavere studeret, ne ad locum sibi (uti præmonitus erat) fatalem accederet, tamen effugere non potuisse, quo minus ibidem morti occumberet: eoque hanc sententiam, ceu vulgo notam, orationi interserit: *Ut ferme fugiendo in media fata ruitur.* Haud multum abludit quod de Macrino suo commemorat Herodianus, qui, postquam nihil non ad celerem hujus Im-

Imperatoris perniciem vergere perspexerat, ita concludit: Ἔχρῆν δ' ἄρα Μακρῖνον ἐνιαυτοῦ μόνου τῇ βασιλείᾳ ἐντρυφήσαντα, ἅμα τῷ βίῳ καὶ τὴν ἀρχὴν καταλῦσαι. Quod interpres ejus elegantissimus ita reddit. *Sed ita scilicet fato datum fuerat, ut uno duntaxat anno princeps Macrinus in deliciis absumpto simul cum vita imperium amitteret.* Ultimam lineam libet afferre è divinis historiis, à quibus nullum provocandi jus est. Locus est de Propheta regio perquam eximius, Actor. 13. 36. Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. Quæ doctissimus interpres sic vertit, *Nam David quidem postquam ætate sua inservivit Dei consilio, obdormivit, & appositus est patribus suis.* Unde recte elicimus, vitæ nostræ terminum esse propria sua periodo divinitus circumscriptum; ac proinde à nutu summi Numinis, in quantum certo futurus est, totum suspendi. At quis forte excipiet, vocem γενεὰν esse πολύσημον,

σημον, & ſæpe aliud quam ætatem hominis ſignificare. Fatemur quidem, aliàs aliter eam accipi: hic tamen id, quod volumus, deſignare, ex ipſo contextu luce clarius evincitur, quia de vita Davidis, morte ac ſepultura loquitur Apoſtolus. Ad majorem vero hujus rei evidentiam conferre licebit alia S. Scripturæ loca, in quibus ſpatium vitæ noſtræ proprie denotat, ut Actor. 14. verſ. 16. nec non Actor. 8. verſ. 33. ubi reſpondet Hebræo דור, Ieſaiæ 53. quod hic & alibi non raro ſonat ſeculum, ſive ſeriem temporis conſtitutam: & à Græcis 70 interpretibus vertitur γενεά. Verum hic tempus aliquod commune, ſeu ἀόριςον non indicari, reſtrictio hęc ἰδίᾳ ſatis perſpicue oſtendit. Hinc itaque manifeſtum eſt, fruſtra mortales, quod Deus decrevit, irritum facere conari. Quoniam vero id potiſſimum controvertitur, an ab æterno omnia futura, tam contingentia, quam neceſſaria, prædeterminarit, & ſic quidem, ut, quæ ſemel voluit,

ipſe

...TECA NAZ. ROMA ...O EMANUELE

ipſe immutare nequeat : juvat hic mentem noſtram aliquanto latius explicare. Ne vero præ nimia ſedulitate tædioſæ prolixitatis rea peragar, uni tantum Scripturę loco, qui inſtar omnium erit, preſſo , ut ajunt , pede inſiſtam. Is occurrit Jeſaiæ 46. ubi Deus noſter ſic loquitur. *Ego ſum Deus, & nullus ultra Deus, neque quidquam mihi ſimile eſt. Quia annuncio à principio poſtrema , & ab exordio ea quæ nondum facta ſunt, qui dico, & conſilium meum ratum eſt, & quidquid volo facio.* Quis non videt, hæc tria velut ἀλύσει ἀλύτῳ inter ſe connecti , & divinæ præſcientiæ certitudinem, & decreti ἀμεταβλησίαν, & exequutionis ἐξουσίαν? Quicunque hic aliquid laxat, totum amittit: quippe totidem ſignis diacriticis ab idolis ſe vult diſcerni unicus ille opifex rectorque univerſi. Quanta igitur foret audacia, ne dicam ſacrilegium, ſi quis decretum à præſcientia, exequutionem vero à decreto ſejungere moliatur ? Olim de virtutibus moralibus aſſeruit

ruit Philosophus, eas scilicet in modum coronæ sibi invicem inseparabiliter esse innexas: id multo magis de divinis existimandum est. Unde enim præscientiæ certitudo, si decretum hic nullum agnoscimus? An à causarum, sive apotelesmatum contingentium μελλουσία? At quidquid contingens est, antequam existit, plane incertum est, & in neutram partem determinatum: siquidem id quod nondum est, se ipsum determinare non potest. An igitur ab ipsa præscientia? At illa, juxta hanc opinionem, non magis certitudinis futurorum, quam nostra scientia rerum præteritarum, & jam actu existentium, causa est. Enimvero quantum à divina discrepet nostra sciendi ratio, egregie declarat Aquinas: *Res naturales sunt mediæ inter scientiam Dei, & scientiam nostram. Nos enim scientiam accipimus à rebus naturalibus, quarum Deus per suam scientiam causa est. Unde sicut scibilia naturalia sunt priora quam scientia nostra, &* P. 1. qu. 14. art. 8.

 men-

mensura ejus, ita scientia Dei est prior quàm res naturales, & mensura ipsarum. Sicut aliqua domus est media inter scientiam artificis, qui eam fecit, & scientiam illius qui ejus cognitionem ex ipsâ jam factâ capit.

De civit. Dei lib. 7. c. 29. Recte igitur cum B. Augustino magno illo Ecclesiæ tibicine *illum Deum colimus, qui naturis à se creatis & subsistendi, & movendi initia finesque constituit, qui rerum causas habet, novit atque disponit.* Et ut idem alibi loquitur: Qui *secundum illam voluntatem suam quæ cum ejus præscientia sempiterna est, profecto in cælo & in terra omnia quæcunque voluit, non solum præterita, vel præsentia, sed etiam futura, jam fecit.*

Nihilo levius peccat is qui mutabilitatem ejus Decreto adscribit: siquidem hic jure nobis vindicamus illud.

— Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή.

— *Iovis est perfecta voluntas.*

Quod autem imperfectionem involvat voluntatis vertibilitas, utpote quę aut

aut inconſtantiam animi, aut ignorantiam neceſſario præſupponat, manifeſtum eſt. Quomodo enim niſi ex cognitione boni antea ignorati, quod nondum voluerat, velle inciperet: vel ex improviſa, ſive rerum, ſive propoſiti ſui mutatione, quod ante voluerat, velle deſineret? Hinc Seneca de Natura Dei diſſerens, non injuria quærit: *An majeſtatis diminutio ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe?* & continuo hac argumentatione concludit: *Neceſſe eſt enim ei eadem placere; cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minus liber & potens eſt, ipſe enim eſt neceſſitas ſua.* *Natur. quaſt. lib. 1. cap. 1.*

Huic optime reſpondet quod de ſimplici natura adſtruit Philoſophus: ἀεὶ μίαν καὶ ἁπλῆν χαίρει ἡδονήν. Tanta hujus veritatis ἐνέργεια eſt, ut Seneca vel ipſos adverſarios judices appellare non dubitarit: *Sapientis quoque Viri ſententiam negatis poſſe mutari: Quanto magis Dei? cum ſapiens, quid ſit optimum, in præſentia ſciat, illius divinitati omne præſens ſit.* Quæſt. nat. lib. 2.

c. 36. Ad summam, quæ præclare admodum de numinis immutabilitate ratiocinatur magnus ille Plato, optimo jure huc transferimus: Πότερον (inquit) ἐπὶ τὸ βέλτιόν τε καὶ κάλλιον μεταβάλλων ἑαυτὸν, ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ αἴσχιον ἑαυτοῦ; Ἀνάγκη (ἔφη) ἐπὶ τὸ χεῖρον, εἴπερ ἀλλοιοῦται. οὐ γάρ που ἐνδεᾶ γε φήσομεν τὸν θεὸν κάλλους ἢ ἀρετῆς εἶναι. Ὀρθότατα (ἦν δ' ἐγὼ) λέγεις. Καὶ οὕτως ἔχοντος, δοκεῖ ἄν τις σοὶ, ὦ Ἀδείμαντε, ἑκὼν αὐτὸν χείρω ποιεῖν ὁπηοῦν ἢ θεῶν ἢ ἀνθρώπων; Ἀδύνατον ἄρα (ἔφην) καὶ θεῷ ἐθέλειν αὐτὸν ἀλλοιοῦν. ἀλλ', ὡς ἔοικε, κάλλιστος καὶ ἄριστος ὢν εἰς τὸ δυνατὸν ἕκαστος αὐτῶν, μένει ἀεὶ ἁπλῶς ἐν τῇ αὐτοῦ μορφῇ.

Plat. de Rep. lib. 2.

Vtrum (inquit) *in melius & pulchrius mutatur vel in pejus & turpius se ipso? Necesse est in pejus, si modo mutatur. Non enim indigum pulchritudinis & virtutis esse Deum dicemus. Rectissime loqueris. Verum cum hæc ita se habeant, credisne, ô Adimante, tu, sua sponte aliquem, sive Deum, sive hominem, deteriorem se facere? Impossibile illud. Impossibile igitur, Deum mutare se velle. Sed, ut videtur, pulcherrimus optimusque cum sit*

ſit Deorum quiſque, quoad fieri poteſt, omnes ſua in forma ſempiterna & ſimplici permanent. Hic ſi quis eſſentiam magis quam voluntatem divinam ab autore intendi putet, non magnopere reſiſto: verum id mihi concedi velim, duo hæc unum idemque eſſe, nec in Deo revera diſtingui. Nam apud Chriſtianos extra omnem dubitationis aleam eſt effatum illud S. Hilarii: *Quidquid in Deo eſt, Deus eſt: totum quod in eo eſt, unum eſt.* Sed næ ego hæc operoſe proſequor, cum Apoſtolus aperte teſtetur de Patre luminum, quod apud eum non ſit παραλλαγὴ, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Jam vero Deum, quæcunque ſic decrevit, etiam potenter exequi, ipſi gentiles conſtanter aſſeverant. Noſti illud Pindari, Iac.1. 17. Pindar. Ryth. Ode 11.

Θεὸς ἅπαν ἐπὶ ἐλπίδεσι τέκμαρ ἀνύεται.

Deus omnem pro votis
exitum peragit.

Omnia huic regimini ſubeſſe, ſumma pariter & infima, neceſſaria & volun-

voluntaria, tam perſpicue ex utraque Theologia probatum eſt à noſtris heroibus, ut ſatius fuerit hac opera ſuperſedere, quam ad faſtidium uſque eadem, ut ajunt, oberrare chorda. Quomodo autem Deus regat agentia κτ̀ προαίρεσιν: an tanquam cauſa moralis ſeu αἴτιον (uti vocat Philoſophus) συμβουλευτικόν: an vero tanquam cauſa Phyſica, ſcio in ſcholis quàm graviſſimas moveri quæſtiones. Mihi vero optime hanc litem dijudicare videtur magnus ille Mirandulanus comes, quando inquit: *Certe non ſolum præcognovit Deus voluntates noſtras, ſed & præordinavit. nec cum id Gregorius Nyſſenus, Damaſcenuſq; negant, videntur aliter negare, quam ut admoneant, cætera quidem per voluntatem divinam, electiones noſtras per illam cum noſtra etiam voluntate diſponi: ita tamen, ut non modo cogitationum noſtrarum eventus, ſed & ipſæ cogitationes, ipſa conſilia, ipſa propoſita, nec regum tantum, ut ſcriptum eſt, ſed omnium corda, in manu Dei ſint, qui*

In Aſtrol. lib. 4. cap. 5.

ſolus

ſolus omnia moderatur, & nunc in his, quæ nec ad vitium attinent, nec ad virtutem, inclinans voluntatem quo libitum illi, ſi ſic decreti alicujus ſui exigat abſolutio, nunc virtutes in nobis, ſed & nobiſcum, inchoans, & perficiens inchoatas, nunc à virtutibus ad vitium motos, permutans ad juſticiam; vel admovens virgam pædagogi pro miſericordia, vel comminuens hallucinatus pro juſticia, omnia ſemper, aut bona, aut occaſiones certe faciens bonorum. Fatemur quidem nulli mortalium pervium eſſe, quomodo ſcilicet arcana illa & mirabilis divinæ providentiæ vis ita voluntates hominum ſuaviter potenterque flectat, ut libere ac ſponte ſua id ipſum quod Deus decrevit, eligant ac proſequantur. Verum quis dicat mentem humanam menſuram eſſe rerum, nec ideo pro veris recipi debere, quia captum noſtrum, cujus anguſtias vel in minimis ſcientiarum experimur, excedunt? Quemadmodum in montem altiſſimum aſcenſurus, hoc magis ſollicite

viæ, quantumvis difficili, insistit, quo periculosius infra se videt præcipitium: ita nos quoque, dum errorum exitialium syrmata nexusque deprehendimus, cum primis veritati adhærescamus, ne ab abysso hujus mysterii absorbeamur, ut præclare in sua epistola præfatus est vir nobis amicissimus D. Colvius. Hactenus ea sum prosecuta, quæ magis religionem tangunt: nunc quomodo inter hanc Theologiam, & inter Medicinam conveniat, paucissimis attingam. Non intempestive hic mihi in mentem venit gravissimi illius Philosophi, qui binas rei cuilibet ansas esse affirmat, multumque interesse utrum hanc, vel illam primo arripias. Etsi vero nostra sententia ab hac parte, qua nobis eam objecisti, durior quibusdam videtur: tamen ne hic quidem adeo incommoda est, ut non multis nominibus cæteras antecellat. Atqui statuit, nullam curam, aut scientiam, quidquam valere adversus ea quæ Deus fieri decrevit. Sit ita sane,

ne, nec tamen hinc, vel utilitatis aliquid, vel existimationis decedit medices professoribus. Scimus enim illorum esse officii, non ut occulta Dei consilia eludere laborent, sed ut vim morbi frangant, dolores deleniant, viresque naturales refocillent; etiam tum maxime, quando mortem certo imminere vident. Porro ipsa conscientiæ lege constringimur, ut suam quisque vitam, ceu depositum aliquod pretiosissimum divinitus sibi concessum, omni studio & industria conservet. Huc spectat egregium illud monitum Ciceronis: *Piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec injussu ejus à quo ille est datus, ex hominum vita migrandum est.* Adhæc experientia passim testatur, cujuslibet ætatis ac temperamenti ægrotos, post omnem curam à medicis, etiam peritissimis, adhibitam, in fata concedere. Jam vero quid medicinæ intereſt, utrum nudam Dei præscientiam, an cum decreto conjunctam; voluntatem ejus immobi-

In somn. Scip.

lem, an potius, ob περιστάσεων περιπέτειαν mobilem statuamus, cum interim & ars medici fine suo excidat, & morientis semper idem sit terminus? Nec ideo adspernamur Hippocrates, Æsculapios, Galenos, quod eos Apollinis, sive idoli cujusdam vice, ut olim mos erat Gentilibus, non adoremus: sed multo pluris à nobis fiunt, quando illos tanquam organa, vel potius συνεργοὺς ipsius vitæ sanitatisque autoris, veneramur. Deinde utut res evenit, nunquam non benigne de iisdem judicabimus. si enim feliciter; in eorum opera & dexteritate peculiarem Dei manum favoremque agnoscimus: sin vero secus; scimus quam vere dixerit Nazianzenus, Θεοῦ μὴ διδόντος μηδὲν ἰσχύει πόνος. Unam tantum sollicitudinem nobis reliquit, ut, quam nobis imposuit, provinciam curemus sedulo ante rerum eventum, post vero in hoc uno secure acquiescamus, quod ille sic voluit, qui nisi optima velle non potest. Audiamus, obsecro, divinam illam

illam Epicteti vocem; Ἀεὶ *μᾶλλον θέλω τὸ γινόμενον· κρεῖττον γὰρ ἡγοῦμαι ὃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ἐγώ. προσκείσομαι, διάκονος καὶ ἀκόλουθος. ἐκείνῳ συνορμῶ, ὀρέγομαι, ἁπλῶς συνθέλω. Semper magis volo quod Deus vult, quam quod ego. Adjungar & adhærebo illi, velut minister & assecla: cum illo appeto, cum illo desidero, & simpliciter atque uno verbo, quod Deus vult, volo.* Hic unica halcyonia curarum æstibus; hic animorum per ancipitia fluctuantium statio tutissima: hic denique terminus in quo mente & calamo acquiesco. Vale, Vir eximie, cum lectissima tua conjuge, liberisque carissimis, & nominatim cum illa filiola quam sapientiæ ac linguarum studiis te nuper initiasse accepimus. Deum Opt. Max. ex animo precamur, ut annuere velit laudatissimo huic instituto; aliosq; ad tui imitationem incitare: quo plures umbratilis hujus vitæ brevitatem scientia ac virtute pensare discant. Ultrajecti, VI Id. Feb. CIƆ IƆ C XXXIX.

ANNÆ

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN PROBLEMA PRACTICUM.

Ad Reverendum & Clariss. Theologum

D. ANDREAM RIVETUM.

NVM *Fœminæ Christianæ conveniat studium Litterarum?*

Nos *affirmativam* tueri conabimur.

Præcognita hæc præmittimus. Primo, ex parte Subjecti; deinde etiam Prædicati.

Voces Subjecti omnis ambiguitatis sunt expertes; nam *Christianam* fœminam cum dico, intelligo professione atque re ipsa talem.

Voces Prædicati sunt primo studium Litterarum.

Stu-

Studium, inquam, (ut cæteras ejus ſignificationes præteream) hic ſumitur pro ſedula atque alacri animi applicatione.

Litterarum vocabulo intelligimus cognitionem linguarum, & Hiſtoriarum, Diſciplinas omnes; tum ſuperiores, quas facultates; tum inferiores, quas ſcientias philoſophicas appellant. Solam Theologiam Scripturariam, propriè ſic dictam, excipimus: quippe quam omnibus Chriſtianis convenire extra controverſiam ponimus.

Secundo, occurrit vox, an *conveniat*, hoc eſt, an expediat, aptum ſit, ac decorum?

Vocibus ita diſtinctis, res ipſæ diſtinguendæ ſunt.

Sunt enim *fœminarum* aliæ ingenioſæ, aliæ verò ſtupidiores; aliæ iterum inopes, aliæ locupletiores; aliæ denique negotiis ſeu curis domeſticis magis, aliæ minus, involutæ.

Studia litterarum diſtinguuntur vel in *Vniverſalia*, quando nempe omnibus

nibus Diſciplinis ſimul operam damus; vel in *particularia*, quando unam aliquam linguam, aut ſcientiam cum facultate quadam addiſcimus.

Limitationes itaque adhibemus.

Primò, ipſius *Subjecti*; ut fœmina noſtra ingenio ſaltem mediocri ſit prædita, & ad diſcendum non prorſus inepta. Secundò, ſit mediis neceſſariis inſtructa; nec obſtet omnino res anguſta domi. Quam exceptionem ideo hîc affero; quia paucis contingit ea felicitas, ut parentes habeant qui eas ipſi erudire, aut velint, aut poſſint: nec abſque ſumptibus præceptorum opera hac in regione conduci queat. Tertiò, ut ea ſit temporum & ſortis ejus conditio, ut à vocatione generali ſive ſpeciali, nimirum exercitiis pietatis, ſive rei familiaris negotiis aliquando ei vacare liceat. Quod ut conſequatur facile, præſtabit partim in ætate puerili à curis negotiiſque immunitas, ac libertas: partim, in provectiori ætate vel

De puellarum eruditione, quę partim apud divites extraneos, partim domi erudiebantur, legendi *Liv. lib. 3. Plin. Epiſt. 17. lib. 1. Athen. lib. 1. Plut. lib. de Educ. liber. Gordia. l. 15. de negot. geſt. Forner. ad Caſſiod.*

vel cælibatus, vel ministerium ancillarum, quæ etiam matronas locupletiores à negotiis domesticis magna ex parte liberare solent. Quartò, Finis ei sit, non vana gloria, & ostentatio; aut inutilis quædam curiositas; sed præter finem generalem, Gloriam Dei, scilicet, & animæ suæ salutem; ut & ipsa tanto melior evadat ac felicior; & familiam (si id ei muneris incumbat) erudiat ac dirigat, & toti etiam Sexui, quantum fieri potest, prosit.

Limitationes Prædicati.

Studium Litterarum sic limito, ut omnes quidem honestas disciplinas, sive universam ἐγκυκλοπαιδείαν, ut vocant, Christianæ fœminæ (tanquam proprium ac universale hominis bonum seu ornamentum) convenire omnino arbitrer: sed ita tamen ut pro dignitate, ac natura cujusque scientiæ, sive artis; nec non pro ipsius puellæ seu fœminæ captu, ac sorte, singula suo ordine, loco ac tempore sibi in-

invicem inter diſcendum ſuccedant, aut commode conjungantur. Inprimis verò ratio habeatur iſtarum ſcientiarum, ſive artium quæ proximam habent cum S. S. Theologia atque virtutibus moralibus connexionem, iiſque primario miniſtrant; quo in genere eſſe putamus Grammaticam, Logicam, Rhetoricam;, cum primis autem Logicam, quam clavem omnium ſcientiarum non nemo diſertè nuncupavit: deinde Phyſicam, Metaphyſicam, Hiſtoriam, &c. nec non Linguarum præſertim Hebraicæ ac Græcæ notitiam: quæ omnia ad faciliorem ac pleniorem S. Scripturæ intellectum (ut nihil jam de aliis autoribus dicam) nos promovere poſſunt. Cætera, nempe Mathematica, (quo etiam refertur Muſica) Poëſis, &c. Pictura, & ſimiles, quaſi liberales artes egregii cujuſdam ornamenti ſive oblectamenti vicem obtineant. Denique illa ſtudia quæ praxin ſpectant juriſprudentiæ forenſis, rei militaris, artes perorandi

in

in Templo, Curia, Academia, velut minus propria aut necessaria non admodum urgemus. Interim tamen à Scholastica, sive Theoretica (ita loqui liceat) istarum rerum, præ cæteris autem nobilissimæ Disciplinæ Politicæ cognitione fœminam excludi, nequaquam concedimus.

Limitamus verbum quod *conveniat*, sive expediat studium litterarum, non tanquam proprium, seu requisitum, præcise ad æternam salutem necessarium: ne quidem tanquam bonum, quod ad essentiam ipsam faciat beatitudinis hujus vitæ: sed ut officium seu medium quod plurimum ad ejusdem integritatem conferre queat: Atque adeo per rerum pulcherrimarum contemplationem ad amorem Dei, & æternam salutem tanto facilius promovere.

Sit igitur Thesis nostra.

F*oeminæ Christianæ convenit studium Litterarum.*

Cui confirmandæ argumenta hæc

adferimus primo ex parte Subjecti: deinde etiam, Prædicati.

I. *Argumentum ex proprio Subjecti.*

Cuicunq; naturâ indita ſunt principia, ſeu potentiæ principiorum omnium artium, ac ſcientiarum, ei conveniunt omnes artes ac ſcientiæ: Atqui fœminis naturâ ſunt indita principia ſeu potentiæ principiorum omnium artium ac ſcientiarum.

Ergo Fœminis conveniunt omnes artes ac ſcientiæ.

Propoſitio probatur: quia cui conveniunt principia ſeu potentiæ principiorum, ei convenit notitia conclusionum, quæ ſua natura ex iiſdem educuntur.

Aſſumptio probari poteſt, tum ex proprio formæ hujus Subjecti, ſive rationis humanæ: tum ex ipſis actibus ſeu effectis, ſiquidem fœminas actu ſcientias & artes quaſlibet addiſcere manifeſtum eſt: actus verò nulli ſine principiis eſſe poſſunt.

II. *Ar-*

II. *Argumentum à proprio Subjecti.*

Cui naturâ ineſt ſcientiarum artiumque deſiderium, ei conveniunt ſcientiæ & artes:

Atqui Fœminæ naturâ ineſt ſcientiarum artiumque deſiderium. Ergo.

Majoris ratio patet, quia Natura nihil facit fruſtra.

Minor probatur, quia quod ineſt toti ſpeciei; ineſt etiam ſingulis individuis. Atqui omnis homo (ut exſerte ſtatuit Philoſophus *Metaphyſic. lib.* 1. *cap.* 2.) naturâ ſcire deſiderat.

III. *Argumentum à proprio ſeu adjuncto externo.*

Quemcunque Deus creavit vultu ſublimi, & in cælum erecto, ei convenit rerum ſublimium ac cæleſtium contemplatio ac cognitio.

Sed Fœminam Deus creavit vultu ſublimi, & in cælum erecto. Ergo.

Pronaque cum ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, &c.

IV. *Argumentum.*

Quicunque maxime indiget solidâ ac perpetuâ occupatione, ei studium Litterarum maxime convenit:

Atqui Fœmina maxime indiget solida ac perpetua occupatione. Ergo.

Majoris consequentia probatur: quia nihil perinde omnes animi motus in se intendit; & (ut magnus inquit *Erasmus*) nihil ita totum puellæ pectus occupat, ut studium: quò ipsi, tanquam ad Asylum, quacunque occasione confugere licebit.

In Epistola ad Budæũ, ubi de institutione filiarum Thomæ Mori disserit.

Minor probatur duplici hac ratione.

1. Cuicunque propter imbecillitatem ac inconstantiam ingenii sive temperamenti, nec non innumeras mundi illecebras maximum est à vanitate periculum, illa maxime indiget solida ac perpetua occupatione:

Atqui Fœminæ propter imbecillitatem, &c. Ergo.

Majorem iterum probare licet: quia contraria contrariis optime curantur:

tur: nec quicquam vanitati validius resistit, quam seria ac perpetua occupatio.

Minorem extra controversiam esse putamus; cum vix ulla quamvis heroica virtus, seculi ac juventutis Sirenas, nisi circa res serias ac solidas occupetur, superare possit.

2. *Ratio* qua probatur *Assumptio*, sive *Minor* IV. Argumenti.

Quicunque abundat otio, is maxime indiget solida ac perpetua occupatione:

Atqui Fœminæ, quibus splendidior sors est, utplurimum abundant otio. Ergo.

Majoris consequentia iterum probatur. 1. Quia otium per se est tædiosum, imo onerosum; ita ut merito dixerit divinus Nazianzenus, *Μεγίστη πρᾶξις ἡ ἀπραξία.* 2. quia Otia dant vitia. Nam

Homines nihil agendo male agere discunt.

V. *Argumentum.*

Cui contingit vita tranquillior ac liberior, ei convenit ſtudium Litterarum.

Atqui Fœminis paſſim contingit vita tranquillior ac liberior. Ergo Fœminis paſſim convenit ſtudium Litterarum.

Majoris ratio manifeſta eſt, quia nihil eſt tam amicum ſtudiis, ac tranquillitas & libertas.

Minorem probamus hoc argumento:

Cuicunque, ut plurimum, ſibi ipſi vacare, & à curis negotiiſque publicis immunem eſſe contingit, ei contingit vita tranquillior & liberior:

Atqui Fœminæ (præſertim in cælibatu) ut plurimum contingit ſibi ipſi vacare, &c. Ergo.

VI. *Argumentum.*

Cui convenit ſtudium ſcientiarum principalium, ei & convenit ſtudium ſcientiarum inſtrumentalium ſive adjuvantium.

Atqui

Atqui Fœminæ Christianæ convenit studium scientiarum principalium &c. Ergo.

Consequentia *Majoris* valida est; quia

Cui finis convenit, ei quoque conveniunt media legitima, quibus ad finem istum consequendum facillime promovemur:

Sed scientiæ instrumentales, sive adjuvantes, sunt media legitima, &c. Ergo.

Minor probatur eo, quòd fœminæ Christianæ convenit studium, sive assidua ac seria meditatio verbi divini, notitia Dei, ejusque operum pulcherrimorum inspectio, ut quæ ad omnes Christianos ex æquo pertineant.

Quemcunque domi potius apud se, quam foras apud alios, oblectationem quærere oportet, ei convenit studium Litterarum:

Atqui fœminæ domi potius apud se, quam foras apud alios, &c. Ergo.

Major est verissima, quia studia

hanc prærogativam obtinent, ut ſemper comitem habeant voluptatem, quamvis alios inſuper comites non habeant: unde juxta Græcum Proverbium ſapiens dicitur, αὐτοπροαίρετος καὶ αὐτοπαθής.

Minoris ratio nihilo obſcurior eſt; quia Apoſtolus vult fœminas eſſe, οἰκουρούς, Tit. 2. 5. Deinde experientia ipſa teſtatur, quarum linguæ, aures, oculi ſæpius peregrinari, & foris delicias aucupari ſolent, earum fidem, diligentiam, imo pudicitiam à pleriſque in dubium vocari.

VII. *Argumentum à genere Prædicati ſeu ſcientiæ.*

Cui convenit omnis virtus in genere, ei & conveniunt ſcientiæ & artes:

Atqui Fœminæ convenit omnis virtus in genere.

Ergo Fœminæ conveniunt ſcientiæ & artes.

Major patet ex diviſione virtutis, in intellectualem & moralem, ſub qua, priori inquam, ſcientias & artes

artes complectitur Philosophus.

Minor probatione non indiget, siquidem virtus (ut ait *Seneca*) nec censum nec sexum eligit.

VIII. *Argumentum à Fine scientiarum.*

Quidquid intellectum hominis perficit & exornat, id fœminæ Christianæ convenit.

Atqui scientiæ & artes intellectum hominis perficiunt & exornant. Ergo.

Majoris ratio est; quia omnibus creaturis convenit sui ipsius ultima ac summa perfectio, ad quam omnibus viribus eas contendere oportet.

Minor probatur; quia scientiæ & artes sunt habitus, quibus potentiæ naturales intellectus humani perficiuntur.

Bonum additum bono (ut ait Philosophus in topicis) *facit majus bonum.*

IX. *Argumentum.*

Quæcunque suâ naturâ ad majorem Dei amorem, ac reverentiam in nobis excitandam conferunt, ea

conveniunt fœminæ Chriſtianæ:

Atqui ſcientiæ & artes ſuâ naturâ ad majorem Dei amorem ac reverentiam excitandam conferunt. Ergo.

Majoris veritas luce clarior eſt; quia omnibus hominibus convenit amor Dei perfectiſſimus, & ſumma reverentia: adeo ut hîc in exceſſu peccare nemo poſſit.

Minor probatur hoc Argumento:

Quidquid Deum ac divina opera cum gradu eminentiori nobis ſpectanda ac cognoſcenda exhibet, id ſuâ naturâ ad majorem Dei amorem ac reverentiam in nobis excitandam confert:

Atqui ſcientiæ & artes Deum ac divina opera cum gradu eminentiori nobis ſpectanda ac cognoſcenda exhibent. Ergo.

Majorem iterum probamus tali argumento:

Quidquid revera eſt pulcherrimum, optimum ac perfectiſſimum, id quanto magis cognoſcitur, tanto

magis

magis diligitur, ac reverentia seu celebratione dignius habetur:

Sed Deus, omniaque ejus opera sunt pulcherrima, optima, &c. Ergo.

Minor item probari potest, ex fine seu effectis scientiarum, quarum nulla est quæ non ad faciliorem magisque distinctam Dei, ac divinorum operum cognitionem quamplurimum conferat.

X. *Argumentum.*

Quicquid nos præmunit contra hæreses, earumque insidias detegit, id Fœminæ Christianæ convenit:

Atqui Scientiæ, &c. Ergo.

Majoris ratio evidens est; quia nemo Christianorum in hoc communi periculo suum officium negligere debet.

Minor probatur; quia sanior illa Philosophia est velut lorica, & sepes (ut Clementis Alexandr. verbis utar) Dominicæ vineæ, seu doctrinæ Servatoris: vel, (quæ similitudo magno Basilio placuit) cum Euangelio collata,

lata, eſt inſtar foliorum quæ ornamento ac *præſidio* ſunt ipſius fructibus. Nimirum rectâ ratione ratio notha ſive corrupta, quâ hæreſes potiſſimum nituntur, facillime revinci poteſt.

XI. *Argumentum.*

Quæcunque prudentiam docent abſque ullo famæ ac modeſtiæ detrimento, ea Chriſtianæ Fœminæ conveniunt.

Atqui ſtudia Litterarum prudentiā docent abſque ullo famæ &c. Ergo.

Major eſt in confeſſo; cum nemo ignoret honorem fœminei ſexus eſſe tenerrimum, nec ullius fere rei eam magis indigere, quam Prudentiæ: deinde quam difficilis res ſit atque aleæ (quod dicitur) plena, ex ipſo uſu ſive experientia prudentiam haurire.

Minor probatur, quia ſcripta doctorum virorum non tantum præclara præcepta, ſed & exempla pulcherrima nobis depromunt, & quaſi manu nos ad virtutem ducunt.

XII. *Ar-*

XII. *Argumentum.*

Quicquid facit ad veram animi magnitudinem, id fœminæ Chriſtianæ convenit.

Atqui Studium Litterarum facit ad veram animi magnitudinem. Ergo.

Majorem probo, quia quo quiſque ſuâ naturâ ad vitium puſillanimitatis eſt proclivior, hoc magis virtutis oppoſitæ ſubſidio indiget. Sed fœmina ſuâ naturâ &c. Ergo.

Minor probatur, quia ſcientia animos hominum erigit, & iis rebus, quæ vulgo timeri, aut impotenter affectari ſolent, larvam detrahit.

XIII. *Argumentum.*

Quicquid eximia atque honeſta voluptate animum hominis perfundit, id fœminæ Chriſtianæ convenit:

Atqui ſtudium Litterarum eximia atque honeſta voluptate &c. Ergo.

Majoris ratio probatur; quia nihil eſt naturæ humanæ magis conſentaneum, quam eximia ac honeſta voluptas,

ptas,

ptas, quæ similitudinem quandam divinæ lætitiæ in homine repræsentat: quod & magnifice deprædicat Aristot. 7. Ethic. 13. his verbis. *Voluptas natura divinum quid est insitum mortalibus.*

Minor probatur, quia nulla est voluptas (sola supernaturali illa Christianorum excepta) neque ingenua mente dignior, neque major istâ, quæ ex studio Litterarum consequi solet. quod cum exemplis, tum rationibus variis facile est evincere.

XIV. *Argumentum ab opposito.*

Cui non convenit inscitia seu ignorantia; ei convenit studium Litterarum:

Atqui fœminæ Christianæ non convenit inscitia, &c. Ergo.

Major confirmatur hoc argumento:

Quicquid per se non tantum est causa erroris in intellectu, sed vitii in voluntate seu actione, id fœminæ Christianæ non convenit.

Atqui

Atqui inscitia seu ignorantia per se est causa erroris &c. Ergo.

Majoris ratio iterum ostenditur. Primo, respectu erroris in intellectu; quia ignorantia seu inscitia in intellectu (qui animæ oculus dicitur) nihil aliud est quam cæcitas & caligo, quæ omnis erroris causa existit. Secundo, ostenditur respectu vitii in voluntate seu actione; quia Quidquid per se reddit homines superbos, feroces, &c. id est causa vitii in voluntate seu actione:

Εἰ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ, σκότος ἐστὶ, τὸ σκότος πόσον; *Mat.6*

Atqui ignorantia seu inscitia per se reddit homines superbos, &c. Ergo.

Majoris ratio est evidens.

Minor probatur; quia quo quisque se minus noverit, eo magis sibi ipsi placebit, aliosque contemnet: Et qui, quantum nesciat, nescit, is pulchre sapiet sibi. Deinde (ut de ferocitate subjiciam) Nihil est intractabilius inscitiâ, quod Erasmus non semel expertus testatur: &, ut divini Platonis sententiam hic referam, ὁ ἄνθρωπος, παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν, θειότατον ἡμε-

6. de Legib.

ρώτα-

ῥώτατόν τε ζώων γίγνεσθαι φιλεῖ. μὴ ἱκανῶς δ' ἢ μὴ καλῶς τραφὲν, ἀγριώτατον μὲν ὁπόσα φύει γῆ. Adde quod Ingenuas didicisse fideliter artes, Emollit mores, nec sinit esse feros.

Denique, ostendi potest periculum inscitiæ respectu vitii, ex ipsius vitii, ac virtutis natura; Cum enim ad omnem actionem virtutis requiratur tanta ἀκρίβεια, ut eam omni ex parte ad normam rectæ rationis respondere sit necesse, ad plenam vitii rationem vel minima ἀταξία, quæ sponte ignorantiam sequitur, sufficere potest.

Testimonia & exempla hic brevitatis causa omitto.

REFUTATIO ADVERSARIORUM.

PRæcognita hæc, præmittenda esse putamus.

Primò sunt quidam adversariorum, qui nescio quibus præjudiciis quasi exoculati, non limitant nostrum subjectum:

jectum: sed putant, ex thesi nostra sequi, nullum neq; ingeniorum, neque sortis delectum esse habendum, quo minus illi conveniat prædicatum.

Sunt præterea, qui non alium studiorum finem videntur agnoscere, quam aut lucrum, aut gloriam inanem: nisi publicis muneribus inserviant. quod est πρῶτον ac satis pudendum ψεῦδος; quasi prorsus supervacaneum sit, διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν philosophari. *Arist. lib. 1. Metaphys. cap. 2.*

Sunt denique, qui studia convenire fœminæ non utique negant: sed tantum eminentiorem scientiæ gradum; quos forte divexat æmulatio, aut certe metus, ne aliquando eveniat illud: πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων. Et alterum illud antiquissimi Poëtæ;

Vos etenim juvenes animos geritis muliebres,
Illa virago viri.

THESIS
ADVERSARIORUM.

FOeminæ Christianæ (nisi siqua forte peculiari quodam motu sive instinctu ad id fuerit divinitus excitata) non convenit studium Litterarum.

I. *Argumentum ex parte subjecti.*

Cuicunque est ingenium imbecillius, ei non convenit studium Litterarum; Atqui Fœminæ est ingenium imbecillius. Ergo.

Majorem probabunt, quia ad studium Litterarum requiritur ingenium firmum ac validum: nisi frustra laborare velimus: aut in periculum incidere *ἀῤῥωςίας τῆς διανοίας*. *Minorem* in confesso ponent.

Respondemus ad *Majorem*; limitatione nostra tales eximi, quæ ob imbecillitatem ingenii ad studia sint prorsus ineptæ, quando mediocria saltem ingenia hic requiri statuimus: deinde dicimus, non semper heroica inge-

ingenia ad ſtudia præciſe eſſe neceſſaria: ſiquidem & doctorum virorum numerum ex mediocribus paſſim colligi videmus.

Ad *Minorem* reſpondeo, non eſſe illam abſolute veram; ſed collatè tantum ad ſexum maſculinum. Nam etſi fœminæ cum excellentioribus illis viris (qui ſunt velut ἀετοὶ ἐν νεφέλαις) non poſſint ingenio comparari: tamen res ipſa loquitur, non paucas tales reperiri, quæ non ſine fructu ad ſtudia admitti queant. Sed

Quin è contrario inferimus:

Quicunque minus ingenii dexteritate pollet, ei maxime convenit ſtudium Litterarum.

Atqui fœmina minus ingenii dexteritate pollet. Ergo.

Majorem probamus, quia

Quicunque naturæ donis minus eſt inſtructus, ei maxime conveniunt ea media ac ſubſidia, quibus iſtis defectibus mederi poſſit:

Atqui ſtudia Litterarum ſunt ea media ac ſubſidia, &c. Ergo.

II. *Objectio.*

Cuicunque animus ad ſtudia non inclinat, ei non conveniunt ſtudia.

Atqui fœminis animus ad ſtudia non inclinat. Ergo.

Majorem probant, quia nihil agendum eſt invitâ (ut ajunt) Minervâ.

Minorem probabunt ex ipſa conſuetudine; quia rariſſimè fœminæ ad ſtudia animum applicant.

Reſpondemus ad majorem, dicendum fuiſſe; Cuicunque omnibus legitime tentatis mediis animus ad ſtudia non inclinat, ei non conveniunt ſtudia: Alioqui negatur conſequentia.

Ad minorem dicimus; non poſſe quemquam de noſtra erga ſtudia inclinatione recte judicare, priuſquam nos optimis rationibus ac mediis ad ſtudia capeſſenda inſtigaverit, ſimulque eorum dulcedinis guſtum aliquem dederit; quamquam interea exempla nobis non deſunt quæ contrarium verum eſſe evincunt.

III. *Objectio.*

Quemcunque destituunt media ad studia Litterarum necessaria, ei non conveniunt studia Litterarum:

Atqui Fœminas destituunt media &c. Ergo.

Major non est controversa.

Minorem probare conantur, quia non dantur hodie Academiæ & Collegia in quibus sese exercitare queant.

Sed consequentiam hanc negamus: sufficit enim ut sub ductu Parentum, aut privati cujusdam præceptoris, se domi exercitent.

IV. *Objectio.*

Quorum stüdia fine suo proprio excidunt, eis parum conveniunt studia.

Atqui Fœminis studia fine suo proprio excidunt. Ergo.

Major probari potest, quia Finis est cujus gratia omnia fiunt.

Minorem probant eo, quòd ad mu-

nia publica Politica, Ecclesiastica, Academica &c. rarissimè, aut nunquam promoventur.

Respondemus ad *Majorem*, fœminas in speculativis scientiis fine suo nequaquam frustrari: in practicis verò, (quas modo commemoravimus) etsi non primarium, sive publicum illum finem; tamen secundarium, ut ita dicam, magisque privatum consequuntur.

V. *Objectio.*

Cuicunque ad vocationem suam excolendam pauca scire satis est, ei non convenit ἐγκυκλοπαιδεία, neque sublimior scientiæ gradus:

Atqui fœminæ ad vocationem suam excolendam pauca scire &c. Ergo.

Majoris consequentiam probant; quia supervacua, aut à vocatione sua aliena agere nemini convenit.

Minorem probabunt; quia scilicet fœminæ vocatio arctis omnino limitibus includitur; nimirum vitæ pri-

privatæ ſive œconomicæ terminis.

Omiſſa *Majore*,

Ad *Minorem* reſpondemus, ambiguitatem eſſe in vocibus, primo *vocationis*: nam ſi hic intelligunt vocationem vitæ privatæ, quæ publicis muniis opponitur, dicimus, eadem ratione omnibus etiam viris vitam privatam degentibus ἐγκυκλοπαιδείαν ſeu ſublimiorem ſcientiæ gradū denegari: cum tamen graviſſima Plutarchi ſententia de omnibus & ſingulis, cujuſcunque ſtatus hominibus jure pronuntiet, Δεῖ τὸν τέλειον ἄνδρα καὶ θεωρητικὸν εἶναι τῶν ὄντων, καὶ πρακτικὸν τῶν δεόντων. Sin vocationem intelligunt ſpecialem, quæ aut rei familiari, aut curis œconomiæ inſervit; dicimus, univerſalem illam, quæ ad omnes, qua aut Chriſtiani, aut ſaltem homines ſumus, cum primis pertinet, per iſtam neutiquam excludi. Imo auſim aſſerere, virginem poſtremæ huic potiſſimum vacare poſſe ac debere; utpote quæ à prioris iſtius impedimentis ut plurimum liberior eſſe ſolet. Ἡ ἀγα-

μος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου. 1 Cor.7.v.34. Secundò, ambiguitas est in vocibus, *satis est*: cui tollendæ suffecerint quæ supra, sub limitatione vocis *An conveniat*, de necessitate studii Litterarum, diximus.

Stat igitur Thesis nostra.

Fœminæ Christianæ convenit studium Litterarum.

Unde consectariū hoc elicimus.

FOeminas optimis ac validis rationibus, Sapientum testimoniis, ac deniq; illustrium fœminarum exemplis, posse ac debere ad hoc vitæ genus amplectendum excitari; imprimis autem eas quæ otio, aliisque mediis ac subsidiis ad studia Litterarum præ cæteris sunt instructæ. Et quia præstat ab ipsa infantia melioribus studiis mentem imbui: igitur ipsos parentes primariò instigandos, atque sui officii seriò admonendos esse putamus.

EPI-

EPISTOLÆ

Aliquot de eodem Problemate, inter excellentiſſimam Virginem

ANNAM MARIAM A SCHURMAN, ET D. ANDREAM RIVETUM, S. S. Theol. Doctorem.

Viro Clariſſimo,

D. ANDREÆ RIVETO, S.D.

QUoties mecum cogito, Vir Reverende, in quantum me tua devinxerit humanitas, quamque apud alios de me ſenſeris honorificè, nihil gratius fateor, neque felicius obtigit unquam, quam à cultura, etiam tenui, tam uberes fructus. Atqui jam mirari deſinet, quænam ad tanta mihi concilianda bona impulerit ratio, quicumque eas

in te novit virtutes ac colit; cumque vagæ hac tempestate stellæ & caducę plerumque sint, converterim me ad unicum hoc amicitiarum firmamentum. Nec tamen adeo seculi hujus ignara sum, ut credam malevolorum existere neminem, qui vana ostentandi ingenii spe huc me adductam fuisse asseveret: sed Deus mihi testis est, quam ob institutum vitæ genus habuerim scopum longè ab ejusmodi ambitione aversum. Hæc quanquam feram levius, quorum aliter conscia mihi sum, gaudeo tamen te nullum reliquisse scrupulo locũ: quippe qui, pro animi in me candore, tam benignè interpretatus es omnia, ut spem certè hactenus quam in uno magnam conceperam, fefelleris nunquam. Hinc igitur, augescente nimirum fiducia, fas amplius non puto, te quicquam studiorum meorum, vel nugarum potius, celare. Annus nunc, aut circa est, ex quo libellum conscribere Gallicè (quod nempe virginibus quã maximè probari linguæ illius lepos ac ele-

elegantia solet) conatus aliquis fuit: in quo optimam otio nostro fruendi rationem iisdem persuadere (licet ab effectu magis quam à viribus) contendam. Quoniam verò præter ordinem in partibus ejus excultum est nihil, nec alio loco imagines inventionesq; quam umbræ ac tenebræ habendæ sint, nondum eum censui censura tua dignum, ut tantæ nimirum lucis minimè capacem. Nescio tamen quo occulto Genii ductu ad te, utiq; ducem suum & auspicem futurum properet, imò aliquando, si Deus faverit, per omnia obstacula perventurus. Illum interea intimis venerabor precibus, ut diu incolumem te cum tuis omnibus servet, singulorum exemplo, atque omnium, hoc est Ecclesiæ suæ, ornamento. Vale vir candidissime, & me inter amantes ac colentes tui haud postremam cense. Trajecti XII. Idus Jan. Anno CIↃ IↃ C XXXII.

Tibi, ac perinde optimo cuique placere studens,

ANNA MARIA à SCHURMAN.

Excel-

Excellentissimæ & eruditissimæ Virgini,

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN,

P. S.

Nobilissima virgo. Si laudes tuas apud alios deprædicaverim, feci quod debui. Neque enim est ingenui & candidi pectoris, intus premere & apud se solum admirari, quod aliis si innotescat, & honorificum est ei cujus dotes laudantur, & aliis utile esse potest, tum ut exemplo ad honestam æmulationem incitentur, tum ut Deo adscribant grati, quod sexum etiam vestrum ornaverit tali splendore literarum & bonarum artium: documento præsentibus & posteris, non ingenii aut judicii defectu plerasque fœminas talia non tractare, sed quod animum ad ea applicare nolint, vel non liceat per alias & humiliores occupationes, nec etiam expediat multas hoc vitæ genus eligere, sufficiatq; si nonnullæ ad id speciali instinctu vocatæ, aliquando emineant, maximè hoc tempore,

quo

quo plerique adolescentes viri, studia potius profitentur, quam seriò colunt, & solo nomine contenti, rem ipsam contemnunt: quos certè, à talibus, qualis tu es, argui juvat, & rubore perfundi. Hæ me causæ moverunt, ut ea quæ modestia tua penè occultat, in aperto ponerem, quantũ in me fuit, quod etiam data occasione facturus sum. Addo, quod mihi præterea in ea re consulo, qui certè glorior, non immerito, quod tali ingenio, tali pietate puella, ultrò amicitiam meam ambierit, & me tam benignè ad hanc communicationem provocarit. Quo beneficio ita me sentio commotum, ut de facie hactenus ignotã, affectu tamen paterno prosequar, cujus effectus utinam aliquando possim producere! Dabitur, si Deus voluerit, occasio, ut præsens præsenti cor aperire possim, & vultum contemplari quẽ tam elegans ornat ingenium. Addo, tam candidum, & de se tam modestè sentiens; quam virtutem hactenus non audivi quemquam tibi ereptam velle. Me quod attinet, existimavi, te potius in defectu peccare, quã in excessu, nisi defectum etiam illum ad per-

perfectionem facere existimarem. Reddidi tuos versus Gallicos Principi Elisabethæ, quos, me præsente, legit & laudavit, promisitque se, manu sua, gratias acturam. Opusculum autem quod in eadem lingua meditaris, rogo ne patiaris diutius à me desiderari: Legam avidissime. Et si quid sit in lingua quæ mihi est materna, tibi adscititia, de quo monenda sis, agnosces candorem meum & παῤῥησίαν. Quamvis non existimem censura opus esse, postquam specimina vidi styli tui, quæ mihi admodum placuerunt. Non dubito quin intellexeris, me post bimestre Hagam migraturum, quò nova me occupatio vocat, & in qua mihi repuerascendum, sed cum magno puero, quem si virum dare possim Patriæ & Ecclesiæ, operam meam non malè collocatam putabo. Sive ibi vivam, sive alibi, habebis me semper, dum vivo,

Virtutum Tuarum, in primis eximiæ pietatis & modestiæ tuæ admiratorem,

Lugd. Batavor.
Kalend. Martii
CIƆ IƆ C XXXII.

ANDREAM RIVETUM.

Viro

Viro Clarissimo, & Patri in Christo venerando,

D. ANDREÆ RIVETO,

S. P.

NIHIL mihi gratius accidere potuisset, (Vir reverende & in Christo venerande Pater,) quàm quod intelligam, te, quantulumcunque nobis in neptem vestram conferre per nostram mediocritatem licuit, animo tam benevolo complecti. Quòd si rem ipsam per se pensitare velles, parum id profecto fuit: sin verò affectus nostri propensitatem, nihil utique accessit quod non antiquo amicitiæ nostræ jure vobis deberi existimem. Libellos quibus Bibliothecam meam exornare voluisti, hilari, ut par erat, fronte, accepi; munus sanè mihi pergratum, sive ad personam donantis oculos convertam, sive ad ipsum argumentum, hoc est triumphi tui materiem. Quid referam? nihil prorsus ad manum est, quo redhostire

re valeam, etiamſi maximè velim: niſi fortè putetur is qui gratiam habet, retuliſſe. Inſuper non minus beneficium arbitror, quod, cum omnibus meis ſtudiis juvandis, tum & dubiis gravioribus ſolvendis, operam tuam polliceri non dedigneris. Magni certè, prout decet, facio tuum judicium: quod ubi non ſatis percipio, anceps hæreo, & quaſi ſuſpenſo pede cogor incedere. Illud autem in re non levi (ut quę officium ac conditionem virginei ordinis maximè tangit) jam dudum avidè deſidero, nec quicquam mihi antiquius aut glorioſius fore cenſeo, quam ut, ſententia & quaſi reſcripto tuo, mea confirmetur opinio. Sin verò aliter ſentis, non me pudebit ſecus edoctam receptui canere. Dubitandi autem mihi, quid hac in re in univerſum ſtatueres, anſam præbuêre tuæ olim ad me datæ literæ, in quibus poſtquam de me meiſque ſtudiis multa, ut ſoles, amanter ac honorificè deprædicaſti, ita ſcribis: *Nec forte expediat multas hoc*

vitæ

vitæ genus eligere; sufficere si nonnullæ ad id speciali instinctu vocatæ aliquando emineant. Quòd si hic matronas rebus œconomicis implicitas, aut quascunque alias rei familiari necessario consulentes intelligimus, protinus assentior: si autem ingenio præditas puellas liberaliusque educandas, quales ætas nostra producit quam plurimas, difficilius accedo. Movet me ingens scientiarum admiratio, seu legis communis æquitas, ut in nostro sexu rarum esse non feram; id quod omnium votis dignissimum est. Nam cum sapientia tantum generis humani ornamentum sit, ut ad omnes & singulos (quoad quidem per sortem cujusque liceat) extendi jure debeat, non video, cur virgini, in qua excolendi sese ornandique sedulitatem admittimus, non conveniat mundus hic omnium longè pulcherrimus. Nec causa est, quare ab ejusmodi mutatione sibi metuat Respublica, siquidem literarii ordinis gloria nihil officit dominantium Luminibus. Imò

contra, omnes ad unum conſentiunt, eum tandem ſtatum fore florentiſſimum, qui plures ſubditos, non tam legibus, quàm ſapientiæ parentes habiturus ſit. Adde quod neque virtuti, neque ipſi eruditorum choro ſuus honos conſtare, aut dignitas poteſt, niſi pars potior ſit eorum, qui non tam cæca admiratione, quam vera æſtimatione decus & ſplendorem literarum ſuſpicere norunt. Sed ne in propylæo diutius hæream, ad ipſum controverſiæ ſtatum accedo; quo bene conſtituto univerſa rei pateſcet veritas. Quæſtio eſt igitur principalis: Num virgini, hiſce temporibus potiſſimum, conveniat literarum bonarumque artium ſtudium? Mihi quidem cur affirmativa magis allubeſcat, haud levibus adducor argumentis. Etenim, ut à jure civili telam ordiar, memini me legiſſe aliquando, teſte Ulpiano, fœminas ab omnibus officiis civilibus ſeu publicis remotas eſſe. Qua autem æquitate hoc ſancitum ſit, jam non operoſè diſquiram,

ſaltem, non obſcurè inde puto probari, otium in quo degimus, laudatum eſſe legitimumque. Hinc videlicet nobis larga temporis copia, & Muſis amica quies; maximè verò cum ſpeciaſi quadam prærogativa nobis contingat liberior ab operibus neceſſitatis vacatio, tum à curis negotiiſque domeſticis immunitas. Verum enimverò amplum hoc & inane vitæ ſpatium, ubi per luxum & negligentiam defluit, ubi nulli rei bonæ impenditur, fit omnibus vitiis opportunum. Egregiè Baſilius, ἀργία κακουργίας ἀρχή. Et quoquo modo hanc Charybdim evitemus, nunquid paulatim effœminatur animus, & in ſimilitudinem otii & pigritiæ, in qua jacet, ſolvitur? Quid igitur? Ecce viam inter ſcopulos aperit ſublimioris animi cultor Seneca. Quando, inquit, ſoli omnium otioſi ſunt, (hoc eſt, otio ſuo optimè fruuntur) qui ſapientiæ vacant, ſoli vivunt, neque enim ſuam tantum ætatem benè tuentur, omne ævum ſuo adjiciunt. Non enim otium

à rebus optimis, ſed in otio res optimas quærere oportet: Sic neque moleſtiam, neque faſtidium nobis creabit altior in receſſu tranquillitas. Duæ quippe res (ut ait Cicero) quæ languorem afferunt cæteris, ſapientem acuunt, otium & ſolitudo. Atqui ſolent objicere, colum & acum tractare, mulieribus ſatis amplum Lyceum eſſe. Fateor quidem, non paucis ita perſuaſum eſſe, nec non ævi noſtri κακόηθες iis paſſim aſtipulari. Sed Lesbiam hanc Regulam non recipimus, rationis nimirum vocem quærentes, non conſuetudinis receptæ. Quo enim jure, quæſo, hæc nobis in ſortem cecidêre? Divino, an humano? Nunquam probabunt, hos limites, vel fatales eſſe, vel οὐρανόθεν præſcriptos, quo in ordinem cogeremur ſcilicet. Nam ſi ab antiquitate teſtimonium petimus, contrarium evincent tum omnis ævi exempla, tum etiam maximorum virorum authoritas; Uti non minus lepidè quam eruditè oſtendit nobiliſſimum

Gor-

Gornacensium decus in libello quem inscripsit, *L'egalité des hommes & des femmes.* Sed ne, quod dicitur, actum agam, hisce recensendis supersedebo: Sufficit mihi perspicuis verbis adstruere, majora nos non decere modo, verùm etiam in hoc vitæ genere, expectare. Neque enim generosiores indoles tam arctis cancellis sese coërceri: neque semper altioris ingenii acumina infra naturam suam se deprimi patiuntur. Mihi sanè, si hæ leges Draconis obtinere deberent, non adeo mirum videri posset, nonnullas aliquando mundi blandientis illecebris abripi ob vilioris hujus pensi contemptum. Accedit quod nullus honos, nulla dignitas, nullum denique virtutis præmium, quibus animæ non degeneres ad laudabilia sectanda potissimum impelli solent, hic nobis spem sui relinquat Frustra jactamus nostram quam à majoribus accepimus nobilitatem, siquidem mox eandem ignava involvit obscuritas. Hinc est, quod in historia le-

genti longiſſimo ſæpe temporis tractu, noſtri nominis monumenta non magis comparent, quàm navis per mare tranſeuntis veſtigium. At, inquient, unde vobis gloria? Unde immortalitas? Nunquid etiam ab otio? Quidni? Sed ab otio ſcientiarum lumine illuſtrato. Nobis enimverò non tam armatæ, quàm togatæ Palladis præſidio clareſcere decorum eſt. Cæterùm ubi vera Philoſophia mentis noſtræ ſolium occupavit, nullus vanis aut vagis animi fluctuantis agitationibus uſquam patet aditus: Quod & inſignis omnis politioris literaturæ patronus Eraſmus, ubi de Educatione filiarum Thomæ Mori diſſerit, hiſce verbis diſertè notavit: Nulla res, inquit, ſic totum puellæ pectus occupat ut ſtudium. Quomodo enim mundi hujus choragium, exemplorum ſpecioſam authoritatem & ſeculi impotentis vanitatem, non tutò ſperneremus, cùm ex alto ſapientiæ faſtigio hæc terrena deſpicimus? Deinde, cum non minus ad officium,

quàm

quàm ad felicitatem omnium pertineat, ad primigeniæ nostræ originis perfectionem (à qua nemo nostrum non defecit) contendere, utique allaborandum est, ut in suprema mentis nostræ Regia imago illius qui lux & veritas est, magis ac magis relucere incipiat. Quamvis autem Theologiam (ut quæ intellectum maximè perficit) hic utramque paginam facere non inficior: tamen nescio quomodo mihi tantæ Reginæ majestatem non satis perspexisse videntur ii, qui eam solam incomitatamque incedere volunt. Etenim quando rerum naturalium volumen introspicimus, quis non videt quàm pulchra inter se harmonia conveniant utriusque hujus scientiæ partes? quantum altera alteri subsidii adferat, quantum luminis? Nec quicquam nos morari debet quod quidam tam angustis lineis hoc studium includunt, parum nostra interesse existimantes, Num hæc mundi machina ex atomis confluxerit? Num ex chao informi
 emer-

emerſerit? Num corpora quædam cœleſtem ſortiantur naturam, quædam terrenam? Num ſuprema mundi moles in gyrum volvatur, an verò vertigine laborent ii, qui non ſupremam ſed infimam circumagi contendunt? Num Sol occidens immergatur Oceano? Num & antipodibus lumen ſuum debeatur? Num terra figuram acceperit quadratam, vel rotundam? Num denique univerſus hic orbis horizonte terminetur? An verò oculorum noſtrorum acies? Tales voces quæ in dedecus noſtrum vulgò jactantur, ſi nobis eſſent audiendæ, etiam per nos liceret, Deum omnium conditorem, qui ad pulcherrima ſua opera illuſtranda, cognoſcenda, celebrandaque nos in hoc Theatrum introduxit, ſuo fine fruſtrari. Neque enim natura nobis uſque adeò noverca fuit, ut inſpectione ſui nobis interdicere voluerit. Quorſum alioqui nobis indidiſſet illud, quod omnibus hominibus ineſſe affirmat Philoſophus, ſciendi deſiderium? Quorſum

ſtatu-

ſtaturam dediſſet erectam, niſi ut in contemplationem ſui oculos & mentes quoque noſtras erigeret? Utique ſtipites eſſemus, non homines, hoſpites, non incolę hujus mundi, ſi ad tam pulchra, tam auguſta, in quibus æternæ divinitatis refulget Majeſtas, non afferremus animum excitatum, & velut divino amore accenſum. Nec eſt quod putemus nos officio egregiè defungi, modo hæc aliquoties quaſi per tranſennam aſpiciamus. Ita enim non ut cognoſcamus, videmus; ſed hoc ipſo nos non videre oſtendimus, quod ulterius cognoſcere non cupimus. Nihil oculis noſtris ſubjicitur homine mirabilius: Nihil animæ domicilio pulchrius: At quantulum illud eſt quod ſola cuticula, aut externa tantum ſpecie æſtimatur? Quam miſere nobis erubeſcendum ad tam præclaros Ethnicorum hymnos, quibus illi paſſim, dum altius naturam rimantur, & rimando propius ad primam omnium cauſam accedunt, laudes ſummi opificis decantare ſolent.

Præterea quotiescunque ad sanctarum literarum sidus animo convertimur, quis negabit nos tot exemplis sanctorum hominum, qui hinc Deum suum celebrandi materiam arripuerunt, ad ejusdem gratitudinis præstationem obligari? Cæterùm, ut nihil jam in genere dicam de historiarum studio; quod hodie fere in gynæceis & magnatum aulis obtinet, tantum obiter lustrabimus num & privato cuique conveniat rerum publicarum notitia? Ad praxim quidem usumque Reipublicæ illam directè conferre facilè concesserim: tamen propter theoriam, fructusque peculiares, qui inde ad singulos redundant, eam nemini negligendam esse putamus. Pręeunt & hic nobis sancti Codices, nec præeunt tantum, sed nos eo manu ducunt. Ibi temporum series per Monarchiarum connectuntur periodos; Ibi maximorum populorum tum ortus, tum interitus, vel describuntur, vel prænuntiantur: neque mirum, cùm stupenda Dei judicia quæ nos

jugi-

jugiter obſervare par eſt, ſplendidiori in materie appareant ; cumque hæc univerſa in unius hominis ætatem incidere nequeant. Si Deus hoc ſtudium omnibus cordi eſſe voluerit, an non & citharas noſtras excitabit admirandi hujus regiminis contemplatio? in quam regius Pſaltes tota mente defixus, nuſquam non exclamat, מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ. Forſan hic objiciat aliquis, Totum hoc nihil aliud eſſe, quam vitam commendare monaſticam, vel ſpeculatione ſola officii noſtri terminos circumſcribere. Verùm ſic ratio poſtulare videtur, ut prius nobis ipſis, quantum ad noſtri ipſius felicitatem ſatis ſit, proſpiciamus : deinde proximo. Fruſtra enim aliis vacandi partes ſibi deſumet is, qui ſibi ipſi nunquam rectè vacavit. Fruſtra aliis conſilio, aut factis prodeſſe ſataget, qui ſibi ipſi prodeſſe nequit. Fruſtra denique ad converſationem civilem, ſive ὑψηλοτέρης Chriſtianorum πολιτείας vinculum adſpirabit, qui domi ſuæ peregrinus eſt.

Quæ-

Quænam obſecro temeritas foret ignorantiæ, aut vulgi opinionibus ſuperſtruere velle totam illam *οἰκονομίαν* moralium virtutum: immo ſi caſum excipias, omnis ævi exempla docent, tantis Divis, niſi magna & ſolida ſcientia inſtructus accedat, feliciter litare neminem. Illa nimirum nos præparat, diſponit, redditque idoneos ad bene agendum, & ad molimina præclariorum facinorum mentem attollit. Rurſum nihil virgini utilius, nihil magis neceſſarium quàm turpe ab honeſto, noxium ab innoxio, decorum ab indecoro diſcernere. Verumtamen id ipſum quanta rerum peritia, quanta dijudicandi dexteritate indiget? Atqui cum hujuſmodi prudentiam uſu diſcere non ex uſu noſtro, neque ſatis tutum ſit, utique ad hiſtoriam nobis confugiendum eſt, *ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ κοσμεῖν καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον.* Nos, inquam, quibus, ubi vel è ſequiore ſuſpicione labes cœpit adhæreſcere, cum bo-

na fama in gratiam redire licet nunquam: adeò nimirum puellis cura incumbit, non tam declinandi mala, poſtquam irruêre; quam, ne obruant aliquando, prævenìendi. Denique ut jam ſilentio prætercam artes ſcientiaſque (ut vocant) inſtrumentales, (quippe quæ principales tanquam pediſſequæ reginam ſuam neceſſario ſequuntur) non poſſum, quin verbulo attingam, quibus in delitiis nobis eſſe debeat πολυγλωττία, præſertim ſi ad uſum, non ad oſtentationem habeatur. Linguæ enim, fidi cuſtodes ſunt, immo interpretes eorum quæ nobis ſapiens reliquit vetuſtas: quæ ubi in ſuo idiomate nobis loquitur, genuinam animo exhibet ſui imaginem, & mira quadam gratia ac lepore ſenſum noſtrum afficit: quod jure merito in omnibus verſionibus, quantumlibet optimis, deſideramus. Quam porro jucundum, quamque frugiferum ſit ex ipſis fontibus doctrinam cœleſtem haurire, explicare,

re, probare, ſi apud te perorare vellem, nihil aliud eſſet quam, quod in proverbio dicitur, ἡλίῳ τὸ φῶς δανείζειν. Sed ut colophonem tandem his imponam, unum exemplar, quod ſemper animo meo obverſatur, hic afferam. Unum, inquam, exemplar Principiſſæ incomparabilis Joannæ Grayæ: cui nulla gens, nulla ætas (cum omnium pace dixerim) parem ſuppeditabit. Michael Angelus, Florentinus, qui vitæ neciſque ejus hiſtoriam plenè ac patheticè deſcribit in colloquio, quod ipſi cum Fecknaïmo, vicinæ mortis nuntio, interceſſit, hæc inter alia notavit: illam ſcilicet poſthabitis, quas præterea inſignes à Deo acceperat, dotibus, & ſanguinis nobilitate, & formæ decore, & florentis ætatis juventa, quibus cætera gloriam ac gratiam in hoc mundo ſibi comparare potuiſſet, magno animo pronuntiaſſe, ſibi nihil in omni vita tam gratum fuiſſe, quàm quod trium linguarum, quas erudi-

torum vocant, notitiam haberet. Quòd si voluptas sive oblectatio, quæ nobis ab illa re obvenire in hac vita potest, veræ felicitatis nomine venire debeat, se fateri eam sibi in bonarum literarum & præsertim sanctæ Scripturæ studio obtigisse. Et licet in femina hujusmodi studia non pauci magnopere vituperent, se tamen ob magnum animi solatium, quod inde tandem percepisset, & etiamnum intus persentisceret, illorum sententiam à ratione dissonam judicare. En voces cygneas, non sub umbra scholarum, sed sub postremum gloriosissimi Martyrii actum prolatas, quas oraculi vice quis, obsecro, non veneretur? Et hæc quidem de rebus minimè ludicris apud te garrire non dubitavi, freta nimirum paterni tui erga me amoris indulgentia. Sed abrumpo, ne nihil non dicere voluisse, aut tuarum occupationum prorsus immemor fuisse videar. Vale multis nominibus mihi chare pater, & conjugi

tuæ dilectissimæ meis verbis salutem impertiri ne graveris. Trajecti, VIII. Idus Martii, cIↄ Iↄ c XXXVIII.

Quæ à nutu tuo tota pendet

ANNA MARIA à SCHVRMAN.

Nobilissimæ & in omni virtutum genere excultissimæ Virgini,

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN,

P. S.

Dissertatio tua elegantissima pro tuo sexu, & ingeniorum muliebrium ad omnes liberales artes & scientias capessendas aptitudine, virorum ingenia adæquante, forsan & superante, me aliquandiu suspensum tenuit. Ab una parte pudebat vadimonium deserere, & causam nostram indefensam relinquere. Ab altera ingratum erat ei adversari, cui potiùs manum dare animus esset, à qua etiam vinci jucundum & suavissimum, præsertim cum

cum id agas ſumma cum modeſtia, nec tamen quicquam omittas eorum quæ ad cauſam tuam faciunt, oratione diſertiſſima & argumentis denſa. Occaſio tibi enata eſt ex meis verbis in quadam Epiſtola, in qua cum inſtitutum tuum laudarem, & profectum admirarer, non patiebar id commune fieri, quod tibi & paucis aliis proprium exiſtimabam. Noluiſti ergo ferre ut inter admiranda referrem quod in te videmus. Plurium hoc eſſe voluiſti, ut in turba lateres, & nihil tibi ſingulare tribueretur. Multum vales ad perſuadendum, ſed hic tamen fruſtra es: Neminem qui te novit in ſententiam tuam es pertractura. Sed hoc etiam eſt modeſtiæ tuæ, quod averſos à tuis virtutibus cupis omnium oculos, ut in alias plures ſe convertant. Ignoſce mihi, ſi dicam, rem verba tua non ſecuturam, nec ſi à nobis obtineas quod moliris, poſſes in ſententiam tuam pertrahere mundum muliebrem. Itaque aut ſola pugnabis, aut cum paucis, ab aliis omnibus deſerta, quarum nec ingenia, nec mens ad talia inclinat. Di-

ces voluntatem deesse, non facultatem, quod etiam in viris accidit. In quibusdam non negarem, sed tamen si mores & studia sequuntur temperamentum corporis, certum est autorem naturæ, ita efformasse diversos sexus, ut significaverit se ad alia destinasse viros, ad alia mulieres. Non ignoras qua ratione sagax Ithacus à filiabus regis hospitis Achillem, quantumvis indutum amictu muliebri, discreverit. Non dicam cum veteri Poëta, dedit natura τοῖς ἀνδράσι φρόνημα, γυναιξὶν οὐκ εἶχε. Neque tam iniquus sum sexui vestro, nec ita Deo injurius: sed hoc certum mihi videtur, civilem prudentiam ut plurimum aliam esse debere à muliebri: & descriptionem mulieris fortis & strenuæ, quam Spiritus Dei per Salomonem laudat, ita institutam esse, ut à studiis earum longè distent, quæ ei maximè laudanda tribuuntur. Hypothesis mea quam ponis, hæc fuit, nec fortè expediat multas hoc vitæ genus eligere, sufficit si nonnullæ ad id speciali instinctu vocatæ, aliquando emineant. *In quo?*

Nempe

Nempe in studiis Philologicis, Philosophicis & similibus, ubi agitur de variarum linguarum peritia, & de tota illarum disciplinarum congerie quam ἐγκυκλοπαιδείαν appellant. Ego etiamnum in mea sententia persto, nec expedire, neque è re esse. Iam multum est quod protinus, ut ais, assentiris, si matronas intelligam œconomicis rebus implicitas, aut quascunque alias rei familiari necessario consulentes. Certè quibus id incumbit, maximam vestri sexus partem faciunt: reliqua præ his exigua est portio. Nec etiam puto te velle, omnes quæ à necessaria rerum domesticarum cura sunt exemptæ, ad literarum studia idoneas esse. Itaque, si quod scripsi tantum spectes, nulla erit inter nos controversia, aut perexigua erit, etiamsi quæstio agitetur, quam postea principalem statuis; Num virgini, hisce temporibus potissimum conveniat litterarum bonarumque artium studium? Nisi Virginis nomen indefinitè positum, universaliter intelligas, vel communiter accipias. Alioquin id de nonnullis facilè concessi, ad id spe-

 ciali-

ciali inſtinctu vocatis. *Quid ſi addam, id etiam me concedere de quamplurimis, vel expetere? Sed vellem id ſtudium prius limitari quouſque procedere deberet, quibus in artibus & ſcientiis ſubſiſtere, qua ratione inſtituendum eſſet & promovendum, ut etiam in eo locum habeat, Ne quid nimis. Vellem præterea, muliebrium ſtudiorum finem conſtitui, quo poſito ea ſeligerentur quæ ad eum finem eſſent idonea vel neceſſaria. Nam cum extra controverſiam poſitum ſit, ſexum fœmineum ad munia Politica & Eccleſiaſtica, maximè ad publicè docendum non eſſe idoneum, cur de ea eruditione acquirenda laborarent virgines, quæ ad eos fines ſpectat à quibus arcentur? Niſi fortè paucas excipias, quæ in nonnullis populis ad ſucceſſionem regnorum, ubi maſcula proles deficit, admittuntur. Docere (ait Apoſtolus) mulierem non permitto, neque authoritatem habere in virum: ſed eſſe in ſilentio. Id ſi mulieribus injunctum ſit, virgines maximè decere non ibis inficias: proinde, nec eis opus eſſe exacta eruditione quæ*

ſpectat

ſpectat rationem bene dicendi, ſi uſum reſpicias; niſi fortè id objicias, quod etiam facis, ad id profuturam bene dicendi artem, ut de aliorum, qui praxin illam exercent, induſtria judicent. Sed apud quos? illud enim judicium premere debebit præ honeſto pudore. Idem dicam de arte diſſerendi: mihi enim id facile dabis, non ſatis convenire cum omnibus moribus virgineis, argutias captare, & inter diſputantium greges contentionis funem ducere: Sufficiat ſi naturali ſolertiæ uſus aliquis, & experientia accedat, tam ex communi converſatione, quàm ex publica in Eccleſia inſtitutione, in qua eis non denegatur λόγος ἀκοῆς. *Quod autem ex eo infers, eas ad diſciplinas vel aptiſſimas eſſe, vel ſaltem iis commodis abundare, quæ viris non ſuppetunt; quia in otio honeſto verſantur, exemptæ civilibus curis; id mihi non videtur evincere quod intendis. Primò, quia ſi ſpectemus eam ætatem quæ ad diſcendum eſt aptiſſima, virilis ſexus eſt in pari gradu uſque ad* μέτρον ἡλικίας, *antequam non admovetur publicis curis.*

ris. Secundò, quia in tali otio non debent educari virgines, ut possint semper vacare ingenii culturæ; habent enim & illæ quod agant domi, quandiu sunt sub parentum potestate, ita ut non possint illud otium sibi adscribere, de quo Seneca, Otium sine literis mors est & vivi hominis sepultura. Nec tamen omnes ad colum & fusum damnare vellem, ita ut graviores curas nunquam admitterent, quamvis id non sint dedignatæ Principes olim fœminæ, sive apud Græcos, sive apud Romanos, sive Ethnicos, sive Christianos. Non existimo tibi non lectum fuisse elegantem Ludovici Vivis *de fœmina Christiana libellum: Perpende sodes lib.* I. *cap.* III. *totum de primis puellarum exercitamentis: ibi videbis in laude semper fuisse positum, si non solum matronæ, sed potissimum virgines, etiam Regiæ, se occuparent in iis opificiis, quæ manuum operationem requirunt, etiam judice Spiritu sancto. Nec ideo tamen in aliud illud extremum imus, quod nec ille fecit, qui quartum caput adnectit de doctrina puellarum, in quo eleganter &*

solidè

solidè quæstionem illam pertractat; Quænam eruditio sequiori sexui conveniat? Mihi enim non succensebis, quamvis reluctante Gornacena, si cum Apostolo censeam, τὸ γυναικεῖον σκεῦος ἀσθενέστερον. Si in Vivis sententiam pedibus eas, facilè inter nos conveniet, nec vobis invidebimus Sempronias, Cornelias, Lælias, Mutias, Cleobulinas, Cassandras, Hortensias. Non Christianas Enonias, Paulas, Albinas, Pellas, Zenobias, Valerias, Probas, Eudocias. Non Grajas, non Olympias Moratas, & quascunque veteribus addere volueris, quæ nostra, aut patrum nostrorum memoria, sexum vestrum decoraverunt. Dummodo id constet apud omnes raras esse aves in terris: non quòd fortasse plures esse non possint, sed quòd neque sit ex usu, neque è republica; quodque in viris commune esse debet, in fœminis, si spectemus Reipubl. & Ecclesiæ commodum, sit minus frequens & prodigii instar, quale id fuit olim, quod mulieres visæ sunt in armis stare & viris occurrere in acie, atque dimicare. In populo Dei raræ fuerunt

Deboræ, & Iaëles: nec satis fœliciter cessit Ioannæ Lotharingæ hæc palæstra, quam vivicomburio addixerunt Angli, quantumvis Aurelianensibus nostris velut altera Pallas colatur, cujus tamen pudicitia, etiam inter ejus adoratores, in ambiguo est. Sed id genus vitæ asserendum non suscepisti, sat scio. Aliud est quod moliris & convenientius, fateor. Sed priusquam persuadeas, vellem ut mihi institueres collegia mulierum eruditarum, in quarum Academiis virgines illæ, quas his studiis addiceres, excolerentur. Vt enim sint omnes αὐτοδίδακτοι, vel parentes domi habeant, qui id in se suscipiant, quod tibi feliciter contigit, non facilè ipsa admittes. Nec tamen deceret eas, virorum scholas mixtim cum pueris frequentare. Ipsa mihi hoc ipsum concedes, quantumvis literarum bonarum studium & linguarum, præsertim earum in quibus verbum suum nobis consignavit Deus, maximo sint adjumento iis qui verum Spiritus sensum eruere debent, non cuivis tamen dari ex ipsis fontibus immediatè haurire, nec eo quosvis pol-
lere

lerè judicio, ut possint ambiguas voces, vel phrases ita distinguere, & aptissima seligere. Multis salubrius esse, si rivis sint contenti, quibus sæpe id evenit, ut quæ in vulgari sua lingua habent ab aliis parata, dum humiliter & demissè, invocato Dei nomine, legunt attentè, eos sensus investigent & eliciant, qui linguarum peritissimos latuere. Non tamen id propterea dico, ut laudes earum imminuam, quæ usque adeo tecum profecerunt, ut codices sacros sua lingua loquentes possint intelligere. Sed ne ea quibus uteris argumenta scrupulum injiciant earum animis, quæ desperant se paria vobiscum facere posse. Opera Dei magnifica, de quibus Psaltes, celebrari possunt ab omnibus, quamvis pauci sint qui cœlorum rotatus, planetarum aspectus, & stellarum influxus, aut similia ad unguem noverint. Imo sæpe accidit, ut qui in talibus maximè versati existimantur, à Deo deflectere videas, ut naturæ omnia tribuant: Et contra, qui simplici aspectu utuntur, admirabilia Dei opera attoniti celebrent, & in eorum

autore toti acquiescant, quando doctissimi quique in talibus frustra ingenia sua fatigant, & post longas disquisitiones vento pascuntur, de quorum sapientia illud sapientissimi regis interpretor, בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב. *Sed tu veram illam quæris & ambis, quæ in Dei timore & mandatorum ejus observatione consistit, à qua absit, ut vel te, vel alias ullas sic animatas deterream vel avocem, qui nihil magis in votis habeo, quàm ut apud nos frequens sit illud à Propheta prædictum, & initio prædicationis Euangelicæ ex parte impletum,* προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν. *Gaudeo te in iis esse, & talem mihi filiam contigisse ex voto meo, & consensu suo, quam ego*

Et affectu verè paterno amplector, & ea observantia colo quam ejus virtutes merentur,

Haga-Com.
XVIII.*Mart.*
CIↃ IↃ C XXXVIII.

ANDREAS RIVETUS.

Vira

Viro Clarissimo, & Reverendo in Christo Patri meo,

D. ANDREÆ RIVETO,

P. S.

QUOD tot tantisque negotiis occupatus, tam copiosè ad nugas meas respondere dignatus sis, vir Reverende & in Christo Venerande Pater, vel imprimis humanitati tuæ debeo. Prima quidem fronte nonnihil me perculit tua sententia, ut quæ causæ nostræ non parum videbatur adversari: verum omnibus penitus perspectis, intellexi eam quoad summam, quam optime cum votis meis convenire. Interim tamen non levi dolore me affecit, quod videam, meæ in scribendo obscuritatis vitio, aut fortè distinguendi imperitia, accidisse, ut longè diversum à mea mente impresserim animo tuo sensum. Quasi scilicet invidiosæ ac vanæ assertioni de nostri sexus, cum vestro collati, præeminentia adeò impensè faverem,

rem, ut illam apud te (cujus pretiosissimo tempori vel tantillum detrahere, penè religio est) otiosè ventilare auderem. Nam ita te accepisse percipio totum quem contra morem hodiernum institueram controversiæ statum. *Num virgini hisce temporibus potissimum conveniat literarum bonarumque artium studium.* Hic vocem *potissimum* sic interpretaris, quasi eam non comparatè usurparim ad occupationes, sive curas hodiernæ consuetudinis receptas: sed collatè ad sexum vestrum: adeoque fœminas quam viros ad studia aptiores esse contenderim; Quæ si statuatur hypothesis, non modo diluta & insulsa videri, quæ pro mea thesi adduxerim argumenta, sed & novæ ac fastuosæ vanitatis meritò insimulari queant. Tantum verò abest, ut hoc cum virginali modestia, aut saltem innato mihi pudore congruere arbitrer, ut vel perlegere pigeat tractatum cætera insignem *Lucretiæ Marinellæ*, cui titulum fecit, *La nobiltà e l'excellença*

delle

delle Donne con diffetti e mancamenti de gli huomini. Nobilissimæ Gornacensis dissertatiunculam, *De l'egalité des hommes & des femmes*, uti ab elegantia ac lepore improbare minimè possum: ita eam per omnia comprobare nec ausim quidem, nec velim; licet ad sapientum testimonia, quæ illa nobis exhibuit, brevitatis causa provocarim. Ego sanè si quæ in nostro ordine virtutes prædicari jure debent, eas partes vobis egregiis virtutum præconibus deferri maximè cupio. Siquidem nobis solius conscientiæ theatrum abundè sufficere par est. Scopus autem quem hic intendi, non alius omnino fuit, quam ut tuum de otio nostro quam optimè impendendo judicium distinctè exacteque cognoscerem. Idque quo facilius assequerer, è tuis verbis, quæ problematicè proposueras, *nec forte expediat*, inquiens, *plures tales esse*, occasionem arripui: non ut eorum quicquam impugnarem, sed ut in genuinum animi tui sensum accuratius in-

inquirerem. Subjeci insuper meam, quam æquo consentaneam putavi, opinionem, aut potius in mei similes affectum. Argumenta denique varia, ad mentem nostram illustrandam, non alio fine attuli, nisi ut pro tui judicii acrimonia dispiceres, nunquid tibi contra solitas ignorantiæ voces, ac tyrannicas consuetudinis leges, valere viderentur. Hæc pauca latius persequenda esse censui, ut de animo meo, quem tibi scio pro omni ratione sufficere, luculenter constaret. Bina quæ mihi legenda indicaveras, *Ludovici Vivis* capita, cum præcedentibus magna cum voluptate relegi, ubi revera tam concinna tamque præclara Christianæ fœminæ instituendæ norma præscribitur, ut dignissimam eam judicem, quæ hodie virginum studiis quam arctissimè adhibeatur. Quocirca magnopere mihi gratulor, eum nobis contigisse sententiæ tuæ interpretem, cujus authoritatem ut alias facio plurimi, sic & in hac causa libentissime am-

amplector. Vale chariſſime Pater, & ut nuper redintegrata tua valetudine diu perfruare, ſummum numen veneror ac precor. Ultrajecti 1638. pridie Idus Martii.

Quæ te intimo animi ſenſu diligit ac colit

ANNA MARIA à SCHURMAN.

V. C.

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

MULTIS nominibus mihi gratiſſimæ fuerunt tuæ litteræ, Vir Reverende, quibus prolixè fidem tuam, quam mihi ex ſola humanitatis tuæ exuperantia oppigneraras, liberare voluiſti. Nam, ut jam omittam, quam inſignem in me meaque ſtudia ſpirent affectum, quem ego ſemper velut

lut auram quandam cœlestem avido pectore haurire soleo, perjucundum mihi fuit memoria repetere altiusque tecum rimari, quousque naturali intellectus lumine detegatur prima illa concupiscentiæ ἀταξία. Memini me aliquando præter eximias istas quarum mihi copiam fecisti, sententias, ejusdem notæ nonnullas inter legendum observasse, sed una instar omnium erit quæ apud Philosophorum Principem in calce lib. 7. Ethicorum exstat, ubi universæ naturæ humanæ corruptelam aliquam designare videtur: ὥσπερ (inquit) ἄνθρωπος εὐμετάβολος, ὁ πονηρός· καὶ ἡ φύσις, ἡ δεομένη μεταβολῆς. E quibus certè apparet, clarissimam subinde lucem fulgetri instar sub obscura nocte coruscantis irradiasse Ethnicorum animos: cujus ductu mirum est quam sagaciter vitiorum latebras perspexerint. Sed dum omnia exactius perpendimus, fatendum est, quod & tua confirmat sententia, horum neminem in summo apice non deficere.

At quemadmodum nostra Religio efficacissima malis remedia solet afferre, ita ejusdem maximè proprium est, ad primam usq; originem & quasi punctum, unde series seu processus malorum ducitur, penetrare. Cæterum haud mediocri voluptate animum meum perfudisti, quod tot Annas nostri ævi patriique soli illustriores oculis meis visendas exhibueris, quæ cum mihi sint ejusdem nominis vinculo conjunctæ, fieri nequit, quin per reflexum quendam inde nonnihil ad me quoque splendoris resultet. Accedunt tum lepidæ atque elegantia nobilium Virginum carmina, tum & præclara aliorum de iisdem testimonia: Quod autem me simul egregio huic ordini adscribere, & suavissimæ Musæ tuæ calculò non infimas mihi tribuere dignatus sis, id totum urbanitati & favori erga me tuo acceptum fero. Uti verò hanc gloriam minimè promerita sum hactenus, ita maximè per conscientiam recusare deberem, nisi mode-

ſtiæ eſſe putarem te duce ad ſubli-miora contendere. Vale, Vir amiciſ-ſime, cum iis omnibus qui tibi ſunt cari. Frater meus te quam officioſiſ-ſime reſalutat. Ultrajecti, v. Idus De-cemb. cIↄ Iↄ c XXXVII.

Viro Clariſſimo,

D. JACOBO LYDIO,

S. P.

ANNA MARIA
A SCHURMAN.

CITIUS equidem ad humaniſſi-mas tuas literas reſpondiſſem, Vir Ornatiſſime, niſi aliud ex alio, & præſertim illuſtris cujuſdam virginis afflictiſſima valetudo nos impediiſſet hactenus; ut jam taceam, quod à ſcri-bendo me deterrere poſſet, vel ſola rei, de qua ſcribis, difficultas. Certè nimis prolixè interpretatus eſt no-ſtræ Theologiæ facultatem commu-nis noſter amicus D. Colvius, quan-do autor tibi fuit, ut à nobis efflagi-

tares

tares loci hujus difficillimi explicationem, in qua haud mediocriter etiam ſummi, uti video, Theologi deſudarunt. Mirabilis hîc judiciorum diſcrepantia eſt, adeo ut non injuria dixeris, quot capita, tot ſententiæ. Quæ quidem meditandi nobis anſam præbent, verum ſeorſim ab iis ſentiendi libertatem non tollunt. Ego verò, quanquam arbitror tutiſſimum fore ignorantiam hîc ingenuè profiteri, tamen, quia per veſtram expectationem id nobis non licet, ſaltem aliquid in medium afferam; cumque in tanta caligine & acutioribus & hebetioribus ingeniis eadem penè ſors ſit, malim aliorum exemplo propriam dicere ſententiam, quàm alienæ ſuffragium noſtrum commodare. Illud autem inprimis hîc tenendum exiſtimo, Apoſtolum ad probandam reſurrectionem mortuorum graviſſimis uti argumentis, quorum ſingula urgeat acriter, nec non ſingulis pro pondere cujuſque immoretur. Poſtquam igitur argu-

mentatus eſt à ſtatu exaltationis Chriſti, putamus eum commoda tranſitione deſcendere ad ſtatum humiliationis miniſtrorum ejus: qui, dum propagandis Eccleſiis perpetuo invigilarent, maximis ea tempeſtate perſecutionibus & calamitatibus obruebentur, ut hæc miſerrima Apoſtolorum conditio graphicè deſcribitur 1 Cor. 4. verſ. 9. Nec parum huic connexioni favere videtur particula ἐπεὶ, quæ non niſi relatè ad antecedentia hîc ſumi poteſt. Eſt autem in his verbis, *Τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν;* ejuſmodi deductio ad abſurdum: Si mortui non reſurgunt, fruſtra tot tantoſque labores ſubeunt perferuntque pro mortuis, id eſt pro fidelibus, quos ſic appellat juxta ipſam Corinthiorum ſententiam, quò aliud inde abſurdum poſſit elicere, ut mox pluribus dicemus. Conſequentia optima eſt; quoniam nulla foret harum perpeſſionum retributio, nulla ſpes gloriationis in die ſive adventu Chriſti: cujus

gra-

gratia aliàs tantopere delectatur Apostolus Phil. 2. v. 16 & 2 Cor. 1. 14. & 4. 14. Atqui hoc absurdum, ergò & antecedens. Fortè dicat aliquis; satis amplum præmium est propagatoribus Ecclesiarum, si animæ beatorum immortalitate fruantur. Sed facile id refutatur, ex vers. 18. & 19. hujus capitis; præcipuè verò argumento Servatoris nostri, Matth. 22. 31. unde colligimus, tunc agi de composito sive de toto homine, cum de resurrectione corporis disceptatur: quippe utriusque partis essentialis æterna salus eadem opera aut asseritur aut negatur. Reliquum est ut ostendamus, huic expositioni neque analogiam fidei, neque phraseologiam Scripturæ, neque ipsum deniq; contextum adversari. Primum ad verba *οἱ βαπτιζόμενοι* & *βαπτίζονται* quod attinet, satis obvium est ea per metaphoram pro gravissimis afflictionibus usurpari, Matth. 20. 22. & Luc. 12. 50. Nec desiderari hic poterit verbale *βάπτισμα*, quod alias adjici solet;
 quia

quia ex more linguæ ſanctæ Ellipſis quandoque eſt nominis conjugati; quod & præter alios obſervat ſapiens Aben-Eſra ad Pſalmum 13. verſ. 4. ubi ſic inquit: השמות בכח הפעלים hoc eſt, *Nomina continentur potentia in verbis.* Verba enim textus ſic habent: פן אישן המות pro שנת המות, quemadmodum eadem phraſis integra occurrit Jer. 51. 39. Eſt & frequens hæc tranſlatio in S. Literis, præſertim in V. T. ut ſcilicet per aquas & demerſiones, hoſtes eorumque perſecutiones patheticè deſignentur, ut videre eſt Pſalm. 124. Thren. 3. verſ. 54. Apoc. 12. itemque Pſalm. 69. ubi Sel. Jarchi verſ. 2. exponit מים per האומות, & Chaldæus ſic [illegible], ממעית בגלותה היך במיא דמצולתא id eſt, *Demerſus ſum in captivitatem tanquam in aquam profunditatis.* Nec non verſ. 15. פצא יתי מן גלותא דמתילא לטינא ולא אטמוע אתפצי מן סנאי דדמין אלעומקי מוי: quæ ſic vertere liceat: *Libera me à captivitate, quæ ſimilis eſt luto, ut non ſubmergar: redime* me *ab oſoribus meis, qui ſimiles profunditatibus aquarum.* Sequitur

quitur ὑπὲρ τ̃ νεκρῶν, quod jam interpretati ſumus, *propter Eccleſiam* ſeu *electorum cauſa.* In hac ſignificatione ſæpiſſimè ſumitur vocula ὑπὲρ, ut 2 Cor. 1, 6. Epheſ. 3. 13. aliiſque locis ferè innumeris. Electos vero vocat *mortuos* per Ironiam ſcilicet, quia, juxta erroneam adverſariorum opinionem, pro mortuis revera erant habendi. Nec ab ejuſmodi figura abludunt iterata hæc verba, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τ̃ νεκρῶν; quaſi ingeminaret: Quis velit tanta facere aut pati pro mortuis? Quid autem vetat eos appellare *mortuos*, qui nunquam ſunt reſurrecturi; cum Chriſtus *viventes* dicat Abraham, Iſaac & Jacob, eo quod aliquando ſint certo revicturi? Matth. 22. Accedit quod ſubjectum principale hujus capitis ſint *mortui*; prædicatum autem, eos eſſe reſurrecturos. quocirca inſolens videri non debet, hanc dictionem τ̃ νεκρῶν hic quoque retineri. Præterea articulus τῶν, cujus rationem haberi volunt viri doctiſſimi, optimè huic expoſi-

tioni reſpondet. Aliud enim eſt νεκρῶν, qua voce intelliguntur quivis mortui; aliud τ̃ νεκρῶν, quod de certis quibuſdam mortuis accipi ſolet. Deinde, non obſcurum eſt cum fide Chriſtiana minime pugnare, quod pro aliorum ſalute multa dicantur pati Verbi Divini miniſtri: ut ſatis præclarè hoc oſtenderunt quotquot commentatores Orthodoxi à Pontificiorum commentis vindicarunt verba Apoſtoli Coloſſ. 1. 24. cum quibus conferri poſſunt ea loca, 2 Corinth. 1. verſ 6. Philip. 1. 14. & 2 Tim. 2. verſ. 9. 10. nec non Epheſ. 3. verſ. 1. Coloſſ. 4. 3. Act. 21. verſ. 28. & 24. 5. ubi aut de utilitate conſolationis, aut de exemplo conſtantiæ, aut etiam de cauſa impulſiva ſeu occaſione harum perpeſſionum ſermo eſt. Denique, univerſo ordini ac diſpoſitioni hujus argumentationis bene congruit, ut Apoſtolus circa finem maximè illuſtria, atque toto quaſi orbe conſpicua exempla proponere ſtatuatur; primum quidem in genere

omnium

omnium cœleſtis veritatis antiſtitum; tum Apoſtolorum in ſpecie, quando ſequenti verſu ſubjicit: Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; poſt & ſui ipſius, verſ. 31.32. Ut jam nihil dicam de anaphora in particula τί, quæ continuationem ejuſdem argumenti non raro inferre conſuevit. Nimia fortè facilitate & temeritate hanc ſcribendi provinciam ſuſcepimus, modumque epiſtolæ, præter morem noſtrum, exceſſimus; ſed id dandum fuit amicis, quorum hortatu extra territorium jus dicere auſæ ſumus. Vale. Ultrajecti prid. Kalend. Majas cIↃ IↃcxl.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNI CLOPPENBURCH,

S. P. D.

NEc tuo, ut opinor, Vir Reverende, nec meo quidem ſatisfecerim deſiderio, niſi ad doctiſſimas tuas literas pro modulo noſtro re-

ſponderem, ſimulq; amicitiam tuam tam humaniter, tam candide mihi oblatam, ſerio amplecterer. Quod autem à me poſtulas ut de eximia in locum illum difficillimum 1 Cor. 15. animadverſione tua judicium faciam, id merito ſingulari tuæ modeſtiæ acceptum debeo. Neque enim tantum mihi ſumi, ut ſtylo decretorio tecum agere in animum inducam meum: Præſertim vero cum facilius ſit in tanta judiciorum diſcrepantia, de propria ſententia dubitare, quam alienæ per omnia aſſentiri. Tametſi non poſſum non magnopere mirari haud mediocrem ingenii tui ad inveſtiganda τὰ ἄπορα ſagacitatem: tamen, quia eorum, quæ juxta tuam explicationem neceſſario præſupponuntur, non æque evidens ubique demonſtratio eſt, non verebor, quidquid etiamnum huic menti caliginis obverſatur, liberius expromere. Primum non ſatis ſolidè, ſaltem ex hoc capite, probari poſſe exiſtimem, nonnullos ex illis quingentis
fra-

fratribus, quos obdormiviſſe prædicat Apoſtolus verſ. 6, Martyrii coronam conſecutos fuiſſe. Deinde verſum 11. intelligendum eſſe de iiſdem ſive viventibus adhuc, ſive jam mortuis, abnuere videtur ipſa ſeries, & orationis contextus verſ. 7. 8. 9. 10. & 11. Ubi non agitur de Martyribus illis vita modo defunctis, ſed de Apoſtolis tum temporis, cum S. Paulus hæc ſcriberet, reſurrectionem Chriſti annunciantibus. Idem fere dixerim de verſu 15. quando ibidem, ex falſa hæreticorum hypotheſi, Apoſtolos potius, quam alios quoſlibet criminis ψευδομαρτυρίας argui vero conſentaneum eſt. Poſtremo exempla mihi nunc quidem non occurrunt, quibus certò evinci queat verba & Phraſin Apoſtolicam ultro admittere hanc interpretationem, Nimirum, Τί ποιήσουσι οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; nihil aliud denotare quam ,,
quoſdam Chriſtianorum olim & ,,
tunc temporis Baptiſmum recepiſſe; ,,
commotos ſcilicet exemplo iſtorum ,,
Mar-

„ Martyrum, qui hanc veritatem pro-
„ prio ſanguine obſignaverant. Plura non addam, nec quicquam pro theſi mea, aut contra eam nunc allatura, ſiquidem ea vel hoc tantum nomine abunde jam mihi placet, quod egregiæ meditationi atque adeo ſanctiſſimæ inter nos neceſſitudini contrahendi anſam præbuerit.

Viro Clariſſimo

D. FREDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA
A SCHURMAN.

ITa ſanè, Vir Reverende, ſuperioribus tuis, quibus tam benignè ac honorificè de meis ſtudiis pronunciabas, animum meum erexeras, ut, cum me ſimul ad difficillimam hanc διατριβὴν invitares, tanto vehementius altioris ſapientiæ deſiderio accenderer, quanto me longius ab illius faſtigio abeſſe intelligerem. Ve-

rum-

rumenimverò ubi in rem præſentem deventum eſt , tantæ molis negocium eſſe comperio , ut aliquandiu in ancipiti fluctuatione hæſerim; an tibi aliud quicquam reſpondendum eſſet præter Vulgatum illud Simonidis: *Quanto diutius conſidero, tánto mihi res videtur obſcurior.* Nec mirum, ſiquidem tot Theologorum coryphæos (quod tibi omnium optimè notum eſt) altum hoc tentaſſe conſtat: qui tametſi ſcopulos ſollicitè caverint, tamen certam ſtationem, in qua mens noſtra requieſcat, invenire non potuerunt. Attamen, cum ego in hoc exercitii genere non docentis, ſed diſcentis potius perſonam ſuſtineam, non verebor paulò liberius ac confidentius in hoc ἄπορον τῆς θείας γραφῆς inquirere; eo nimirum conſilio, ut, ſicubi forte mihi detur veritatem, quaſi per tranſennam, conſpicere, genuinum ejus ſenſum à falſa opinionis ſpecie, tuo aliquando ſuffragio confirmata, clarius diſcernere poſſim: ſin vero inſcia in erro-
rem

rem aliquem incidero, ſat erit me tibi, tanquam Ariſtarcho meo, medicam manum offerendi, atque adeo meliora ſuggerendi occaſionem obtuliſſe. Miſſis autem iis, quæ ab aliis eruditè atque operoſè pertractata ſunt, compendio mentem meam exponam. Quæris itaque (ut rem ipſam aggrediar) quid mihi videatur ſuper *ligatione Satanæ*, & *millenis illis annis*, quorum meminit Spiritus S. Apoc. XX. 2. 3. Dicam breviter, me *per hanc ligationem* nihil aliud intelligere quàm, *furorem illum & machinationes Satanæ, quibus antea gentes ſeduxerat & incitaverat ad fideles crudeliter perſequendum, arctius & peculiari modo inhibitum iri, adeoque primum horum ſcelerum autorem ſive inſtigatorem amplo quodam atque illuſtri temporis intervallo pœnas in abyſſo daturum.* Inhibitionem hîc dico, quæ relativè opponatur illi ſeductioni, quæ verſ. 3. innuitur his verbis: ἵνα μὴ πλανήσῃ τὰ ἔθνη ἔτι. Cujus initium cap. XII. 13. & deinde ejus continua-
tionem

tionem ac progressum cap. XIII. 4. 14. & c. XVI. 14. XIX. 19. (quibus addi possunt loca quæ idem præsignificant, IX. 2. XI, 7. &c.) observare licet. Favet cum primis huic expositioni particula ἔτι, quæ vim relativam habet ad præcedentia; nec parum eam stabiliunt, qui iterum post solutionem subsecuturi sunt eventus vers. 8. & 9. quibus ultima omnium scelerum periodus tandem finienda est. Quod autem Satanas *magna catena* ligandus dicitur, hoc ipso (meo judicio) perspicuè denotatur, eum per efficacissimam Euangelii seu Redemptionis nostræ prædicationem atque invictam Christi potentiam tanquam vinculis arctissimis constrictum iri. Proposui quàm brevissimè meam sententiam. Verum quo nonnihil planius illam explicem, non possum non ipsum exordium singulosque historiæ hujus articulos aliquanto accuratius perpendere. Quemadmodum autem non ineptè divinum hoc scriptum cum eruditissimo Pareo

Drama

Drama Propheticum appellarim: ita in eo tres illuſtriores quaſi actus, qui univerſam hanc Satanæ Tragœdiam abſolvunt, diſtinctè & ordine conſiderandos eſſe arbitror. Etenim cum ille cap. XII. 3. 4. ſub figura Draconis in cœlo comparuiſſet, atque tertiam partem ſtellarum, quas cauda ejus trahebat, in terram abjeciſſet; imò & genuinum ac novum Eccleſiæ partum devorare contendiſſet; mox à Michaële devictus, in terram projectus eſt. Quæ omnia haud obſcurè primum actum conſtituunt, in quo perſecutio quædam Satanæ primaria, & paulò poſt inſignis ejus pœna, velut à primo hoc gradu inchoata, continetur. Secundus, qui hunc excipit, incipit verſ. 13. ubi quia non ita directè & ἀμέσως ac antea Eccleſiæ propagationem (cujus tutelam Deum ſuſcepiſſe viderat verſ. 5.) neque impedire neque extirpare poterat, mulierem, ſive Chriſti Eccleſiam, aliâ viâ aggreſſus eſt: primò concitatis in eam gentibus, vel (ut cum Propheta

pheta loquar) ἐκβαλὼν ὀπίσω τῆς γυναικὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὕδωρ ὡς ποταμὸν, &c. deinde potentiam ac thronum ſuum concedens utrique Beſtię; quarum furor & ſævitia in Sanctos, præſertim poſterioris, (quæ c. XVII. 6. eorum ſanguine inebriata eſt) non una in imagine, ſimul cum divinæ vindictæ triumphis, aliquoties à cap. XIII. uſque ad verſ. penult. c. XIX. (ut de horribili ſeductione Orientis taceam) ſpectanda exhibentur. Poſtea verò cap. XX. verſ. 2. 3. exitus, ſeu finis ſecundi actus, qui argumentum noſtræ meditationi præbuit, demum ſubjicitur, ubi ulterior quidam gradus pœnæ ac coërcitionis Satanæ graphicè depingitur. Tertius & poſtremus actus totius Tragœdiæ ſequitur verſ. 8. & 9. quando à carcere ſolutus, novas iterum turbas in terris concitat, tandemque æternis ſuppliciis afficiendus, in Orcum detruditur. E quibus non temere puto concludi, primarium hujus dramaticæ repræſentationis ſcopum eſſe, ad

consolationem atque excitationem fidelium per ejusmodi figuras, quæ oculos maxime mentemque feriant, altius eorum animis imprimere, hunc potentissimum ac capitalem ipsorum hostem non tantum ligatum esse illis caliginis catenis, quarum Scriptura meminit II Petr. II. 4. Jud. vers. 6. aut postremo tantum judicio damnandum ac plectendum esse: sed etiam illud Apostoli Rom. XVI. 20. *ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει*, in hoc seculo magis ac magis adimpleri; ac consequenter pœnas ejus quotidie ingravescere, & quo longius liberiusque grassatus, atque in Christum ejusque membra acerbiora molitus fuerit, fore ut hoc diutius arctiusque constringatur, donec tandem justissima Sanctorum omnium, atque imprimis Martyrum causa, quæ perpetuo in conspectu Dei est, atque instar sanguinis Abel, vindictam poscit & clamat, (ut ex cap. VI. 10. videre est) ab omnibus hostium persecutio-

nibus

nibus vindicetur. Si quis igitur quærat, quibus temporibus hæc Prophetia adamuſſim reſpondeat: Non facilè hic quicquam firmiter aſſeverandum eſſe exiſtimo; præſertim cum non exiguam dubitationem habeat, annon potius eam ad res futuras, quàm ad res præteritas referri oporteat. Eſt enim veriſſimum hoc Irenæi effatum lib. IV. 43. *Omnis Prophetia priuſquam habeat efficaciam, ænigmata & ambiguitas ſunt hominibus. Cum autem venerit tempus, & evenit id quod prophetatum eſt, tunc prophetiæ habent liquidam & certam expoſitionem.* Porrò quod de pleriſque divinis prophetiis à magnis quibuſdam viris rectè ſtatuitur, eas nimirum non ſemper uno aliquo eventu aut definito tempore ſimul ac ſemel exhauriri: ſed non rarò præcedere ea, quæ imaginis cujuſdam, & (ut ita dicam) præludii rationem habent, reſpectu earum rerum, in quibus illuſtriori quodam modo adimplendæ ſunt: id quoque in Apocalypſi, cujus

prophetiæ lumen atque ἐνέργεια ſeſe per omnes Nov. Teſt. ætates diffundit, vel inprimis obtinere veriſimile eſt. Atque ideo (ut alias opiniones jam ſatis erroris convictas prætercam) non poſſum pedibus ire in ſententiam doctiſſimorum quorundam Interpretum, qui non tantum hanc Ligationem Satanæ ſuperioribus ſeculis prorſus alligant, ſed etiam præciſè mille annorum terminis circumſcribunt. Præterea cur hanc prophetiam nondum τὸ τελευταῖον impletam eſſe cenſeam, ratio eſt, quod hi Martyres ſive Confeſſores, quibus verſ. 4. throni & judicium ac regnum tribuitur, eâ potiſſimum conſtantiæ laude celebrantur, quod οὐ προσεκύνησαν τῷ θηρίῳ οὔτε τῇ εἰκόνι αὐτοῦ. καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν. quæ omnia inter διακριτικὰ ſigna ſecundæ Beſtiæ, hoc eſt, Antichriſti, numerari, luce clarius eſt ex cap. XIII. 15. 16. cap. XIV. 9. & cap. XV. 2. Quæ cum ita ſint, rectè colligimus, hunc triumphum fidelium,

lium, quem ratione temporis cum ligatione Satanæ commetiri oportet, ut patet ex vocula relativa τὰ verſ. 4, non poſſe habere locum, niſi poſt ſtabilitam Antichriſti tyrannidem: quia hæc expreſſè ab eo deſcribitur cap. XIII. v. 15. Καὶ ποιεῖ τοὺς μὴ προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα ἀποκτανθῶσι. Adde quod verſ. 3. μικρὸς χρόνος à ſolutione Satanæ uſque ad diem noviſſimum ſuperfuturus dicitur, nempe ad amplum temporis ſpacium, quo ligandus erit, comparatum. Jam verò non exiguum foret intervallum, ſcilicet 571. annorum, ſiquidem ſolutionem Satanæ cum eximiis quibuſdam Theologis ab initio pontificatus Gregorii VII. inchoare velimus: vel certè plus quam trium ſeculorum, ſi à Johanne XXII. aut Bonifacio VIII. ejuſdem initium ducendum ſit. Nec omittendum eſt, Eccleſiam Dei etiamnum pro mora finis orare: quoniam plenitudo Gentium, quæ Rom. XI. & alibi prædicitur, nondum intravit, neque univer-

ſalis Judæorum converſionis, quæ ſanè non videtur parvi temporis negotium, ulla adhuc indicia comparent. Reliquum eſt, ut rationes afferam, quare minus mihi placeat, hunc numerum definitè ac propriè interpretari. Primò me movet propheticus hujus libri ſtylus; cui adeo proprium eſt uti verbis impropriis, maximè quando de tempore futuro agitur, ut magis is qui propriè, quam qui impropriè hæc explicat, à proprio ac genuino eorum ſenſu recedere putandus ſit. Argumento ſunt omnia, quæ mihi quidem occurrêre, exempla, cap. II. v. 10. IX. 5. 10. XI. 2. 3. 9 XII. 6. XIII. 5. &c. ubi numerum definitum pro indefinito poni palam eſt. Non ignoro hic objici poſſe, Gen. XVIII. 10. XV. 13, 14. II Reg. IV. 6. Jer. XXV. 12. XXIX. 10. &c. ſine ullo verborum involucro certum tempus apertè pronunciari: Verum non eſſe eandem ubique rationem, manifeſtum eſt. Iſti enim textus, quia nudam exhibent promiſſionem, quæ certis perſonis

ſonis aliiſque circumſtantiis in ſpecie adaptatur, nullam obſcuritatem aut figuratæ dictionis velamen admittunt; has autem prophetias, quæ magis hiſtoricè & quaſi δραματικῶς (ita loqui liceat) magiſque in genere res futuras proponunt, velo tropicæ locutionis tempora quoque futura obumbrare, maximè rationi conſentaneum eſt. Quod autem præcipuè hic urgeri ſolet, eundem numerum ſæpius, & quidem aliquoties cum articulo hoc loco iterari, quomodo ſatis ſit omni figuræ hinc removendę, nondum perſpicio: id enim non eò pertinet, ut tempus propius definiatur, ſed ut vel ejuſdem temporis ταυτότης vel συγχρονισμὸς hujus ligationis atque earum rerum quæ verſ. 4.5. & 6. interſeruntur, clarius ſignificetur. Non multum ab his abludunt ea quæ poſſunt notari cap. IX. verſ. 5. cum verſ. 10. & cap. XI. v. 9. cum verſ. 11. collatis: ubi tamen ejuſdem numeri repetitione atque etiam ipſo articulo nihil aliud caveri

arbitror, quam ne quis unum idemque tempus, ejusque terminos discriminet aut distinguat. Quid igitur, inquies; futurisne seculis hæc melius adaptari posse existimas? Decreta quia proferre nequeo, conjecturas tantum in re tam arduâ meas audire non dedignaberis. Placet itaque, peculiarem hanc Satanæ inhibitionem exordiri ab illo tempore, quo, beneficio Reformationis (ut Theologi loquuntur) pertendentis, veritas cœlestis ex horrendis erroribus Papatus emergens, universo mundo illuxit, atque adeo regnum Satanæ quasi ad Orcum relegatum est. Illo, inquam, seculo, cum Verbum Dei in omnium penè gentium idioma translatum est, omniumque mentes irradiare, atque ignorantiæ tenebras, in quibus sub jugo Antichristi detinebantur, dispellere cœpit. Etenim dilucida hæcce intervalla, quibus doctrina Euangelica veluti postliminio reducta est, non ineptè, ni fallor, opponuntur iis temporibus, quibus

non tantùm populo Christiano nomine salutarium dogmatum & traditionum Apostolicarum insulsæ passim ac turpissimæ fabellæ obtrusæ sunt, sed ipsa divina Scriptura tot falsorum glossematum nebulis obducta est, ut meritò juxta prædictionem c. IX. 2. Solem obscuratum fuisse, atque ἐνέργειαν πλάνης, ut Apostolus loquitur 2 Thess. II. v. II, Orbi immissam statuamus. Quo autem Ecclesiæ statu Satanam magnâ catenâ ligatum esse majori ratione affirmabimus, quàm cum viva & efficaci prædicatione Euangelii, cujus vi Luc. x. 18. fulguris instar è cælo cadebat, potestas ejus mirum in modum infracta est? adeo ut tot apparitionum ac spectrorum copiæ, quibus antea homines miserè infestabantur, carceri Tartareo penitus inclusæ videantur. Quando omnia illa signa ac prodigia mendacissima, quibus templa & compita personabant, sicut tenebræ ad Solis ortum disparuerunt. Quando thronus Bestiæ magna ex parte

obſcuratus eſt, nec amplius ei tantum licet, ut (quemadmodum olim conſueverat) Imperatores ac Reges pedibus ſuis ſubjicere, atque integra Regna anathemate ferire poſſit. Et, ne omnia commemorem, cum tanta rerum converſio facta eſt, ut Reges ac Principes, qui olim, dum confeſſores Ieſu igne & ferro perſequebantur, putabant ſe cultum Deo præſtare, nunc cauſam eorum ipſi agant ac defenſionem purioris Religionis ſuſcipiant. Quod ſi tamen vix ſperandum eſt, ut ſudum hoc Eccleſiæ divinitus conceſſum in tanta hoſtium crudelitate ac perfidiâ, aliquot ſecula duraturum ſit, dicam ſaltem, nobis fas eſſe hîc velut in typo quodam & viva imagine contemplari ea quæ poſtea ſuo tempore excellentiori gradu adimpleri debent. Habes hic epiſtolam ſatis verboſam; ſed rerum admodum inanem. Optarim itaque, ut tibi felicius ingenium, cui hæc propoſuiſſes, aut mihi aliud argumentum magis ad captum ingenioli

nioli mei accommodatum, obtigisset. Vale & salve Virorum amicissime, una cum Domina conjuge tuâ liberisque lectissimis. Ultrajecti IX. Calend. Octobr. ꟾↄ Iↄ c XLIV.

Nimis crebra amicorum interpellatio in causa fuit, cur maturius hisce literis ultimam manum afferre non potuerim, quod ut benignè interpreteris, etiam atque etiam rogo.

Viro Nobilissimo

D. CLAUDIO SALMASIO

S. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

REdditæ mihi sunt postremæ tuæ Literæ, Vir Illustris, quibus munus geminum, quorum alterum vultus, alterum vero animi tui imaginem pulcherrimam repræsentat, adjungere voluisti. Quæ mihi sane eo fuêre gratiora, quo ea perfectiorem tui

tui similitudinem gerere existimo. Maximas igitur tibi ago gratias, quod museum meum juxta ac gynæceum egregiis his ornamentis condecorare dignatus sis. Postulas ut tibi, quid de hoc scripto sentiam, per literas significem. Ego revera, quamvis jus suffragii ambitiose non affecto: tamen quia veritatem in tanta luce posuisti, ut, nisi quis prejudiciis plane excæcatus sit, latere possit neminem, nolui committere ut hac in parte obsequiũ meum meritò desiderare queas. Quotiescunque vero omnes ejus partes propius considero, non video quî hunc fœtum, adeo sublimis genii tui charactere insignitum, inficiari possis. Etenim sic veræ religionis negotium hic agitur, ut Pontificii eorumque patroni, aut in nostratium sententiam discedant; aut tanquam filii degeneres Sanctos Patres, quorum patrocinium aliàs prætexere solent, deserant necesse sit. Pro nostra nimirum causa venerandam antiquitatem militare evincis; nec aliter sacri

eri illi Antiſtites aut ſemet ipſos aut alii alios interpretantes introducuntur, quàm ſi veritatis triumphum etiamnum agere, poſt fata, geſtirent. Numquam profectò in tam periculoſos errores incidiſſent poſteri, ſi meminiſſent dicti illius S. Hilarii, *Intelligentia dictorum ex cauſis ſumenda eſt dicentis:* aut præclaræ Juriſconſultorum regulæ, *Prior & potior eſt mens quam vox dicentis.* Nunc autem fruſtra quærunt in obſcuritate verborum præſidium, poſtquam genuinam veritatem vel inviti coguntur perſpicere, cujus rei eximium plane exemplum ex Cyrillo, qui adverſariis imprimis favere videtur, in ipſo exordio proponis hiſce verbis, *ταῦτα μαθὼν καὶ πληροφορηθεὶς, ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος, οὐκ ἄρτος ἐστὶν, εἰ καὶ γεύσει αἰσθητὸς, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνος ἐστὶν, εἰ καὶ γεῦσις τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ.* Si verborum, ut ita dicam, corticẽ intueamur, quis non credat, Tranſubſtantiationem, ut vocant, hic ad amuſſim delineari? verum

verum perſpicuè demonſtras, ſanctis viris, quando hunc in modum rhetoricantur, non aliam mentem fuiſſe, quam ut ejuſmodi emphatico dicendi genere à rebus terrenis & corporalibus ad cæleſtia & ſpiritualia cogitationes hominum traducerent. Qui enim de pane dicit, ut optime colligis, μεταλαμβάνων αὐτοῦ ὡς πνευματικοῦ, eumque πνευματικὸν ἄρτον, ut alibi Baptiſma πνευματικὸν λουτρὸν, appellat, myſtice & ſpiritualiter iſta intelligenda eſſe docet. Ut jam taceam, quod eandem prorſus mutationem, aut ſi nuda ejus verba ſpectes, etiam magis mirandam in Chriſmate (quod Chriſti χάρισμα ἐνεργητικὸν poſt invocationem Spiritus S. fieri pronunciat) quàm in hoc pane agnoſcit: Eodem utique ſenſu quo Apoſtolus τὴν πέτραν πνευματικὴν appellat, hi, quos citas, Patres Baptiſma λουτρὸν πνευματικὸν & panem Euchariſtiæ ἄρτον πνευματικὸν nuncuparunt. Quod manifeſte declarat S. Auguſtini contra Adamantum ſententia, *Petra erat Chriſtus,*

ſtus, ſicut dicit Apoſtolus: bibebant enim de ſpirituali ſequente eos Petra, Petra autem erat Chriſtus. Notum eſt autem, filios Iſraël petra percuſſa bibiſſe aquam in eremo, de quibus Apoſtolus cum hæc diceret, nec tamen ait, petra ſignificabat Chriſtum, ſed ait, Petra erat Chriſtus. Quæ rurſus ne corporaliter acciperentur, ſpiritualem illam vocat, id eſt ſpiritualiter intelligi docet. Imo tanta eſt optimæ cauſæ fiducia, ut etiam ipſum Concilium Tridentinum (quod quo recentius eſt, eo longius ab antiqua veritate deſcivit) in partes tuas advocare non dubites. Quicquid enim de mutatione ſubſtantiali ſtatuat, mox una vocula, (qua utitur) *Sacramentaliter*, funditus ſubvertit; ſiquidem hæc vox Sacramentis communis eſt, nec aliud in uno quam in alio denotare manifeſtum eſt. Itaque non alterius generis in hoc, quam in cæteris Sacramentis mutationem Patres antiquiores agnoſcere manifeſtiſſime probas. Nullum ſane dubitationi locum relinquit

linquit Theodoretus, qui omnium Græcorum (utpote cui latius ſeſe explicandi data eſt occaſio) interpres optimus cenſeri debet, in Dialog. II. οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως. μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας καὶ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ εἴδους, καὶ ὁρατά ἐστι, καὶ ἁπτὰ, οἷα καὶ πρότερον ἦν. Nec tantum panem & vinum poſt ſanctificationem in Euchariſtia manere: verum etiam gratiam ſymbolis accedere, atque adeo Dominum illa corporis & ſanguinis ſui appellatione dignatum eſſe affirmat Dial. I. τὰ ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς. Auguſtinus vero, qui Latinorum inſtar omnium ſit, quid hac de re ſenſerit, ex iſta, quam Epiſt. 23. ad Bonifacium, inter S. Baptiſmum & S. Cœnam inſtituit, comparatione facile intelligitur: *Sicut ergo*, inquit, *ſecundum quendam modum Sacramentum Chriſti corpus Chriſti eſt, ita Sacramentum fidei* (nempe

(nempe Baptismus) *fides est*. Luce clarius est non mutari aquam Baptismi in fidem, sed in *signum* ac *sigillum* (ut de Sacramentis Scriptura loquitur) *justitiæ fidei*. Hanc porro reliquorum omnium mentem esse, licet nonnunquam ad morem illius ævi obscurius hac de re differant, solide demonstras. Quanti autem momenti sit crisis accuratior & exacta linguarum cognitio, in cæteris videre est, quando genuina vocis μεταστοιχειώσεως interpretatione ostendis, nihil minus hoc vocabulo veteres (quibus nimirum in eadem aut simili materia μεταστοιχείωσις, μεταχαρακτηρισμὸς, μετατύπωσις, μετασχηματισμὸς &c. synonyma sunt) quàm μετουσίωσιν significare voluisse. Quod autem Grotius hîc nodum in scirpo quærit, & hanc vocem *transelementationem* vertit, quasi nomen simplex στοιχεῖον, vel potius verbum στοιχειοῦν (unde recte judicas derivari) elementis solùm, corporibus scilicet naturalibus, conveniret, quis credat id tantum Literatorem
 igno-

ignorantia potius quam contendendi studio fecisse? Neque eum procul dubio fugit, sacram quoque paginam Hebr. 5. 12. Gal. 4. 3. & 9. Col. 2. 8. στοιχεῖα cum pro rudimentis, tum pro umbris & figuris usurpare. In hoc uno, ut optime notas, cardo rei vertitur, quod nimis σαρκικῶς de rebus divinis philosophantur adversarii, & (ut Scholastici loqui solent) τὸ materiale sacrificii Christi, corpus videlicet & sanguinem ejus naturalem, magis, quam τὸ formale, obedientiam scilicet & satisfactionem ejus pro peccatis nostris, attendant: Quam caliginem facile discutiet magnum illud Ecclesiæ lumen Augustinus, ubi sensum Servatoris nostri Johan. 6. sic exponit; *Nisi manducaveritis*, inquit, *carnem filii hominis, & sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis. facinus vel flagitium videtur jubere. Figura est ergo præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suaviter atque utiliter recolendum in memoria quod pro nobis caro ejus crucifixa*

cifixa & vulnerata sit. Nec est quod minus veram ac realem cum Christo communionem se habituros existiment, si spiritualem tantum admittant; cum revera tanto magis veritatis ac (ut ita loquar) realitatis nomen mereantur spiritualia, (ut ex Philosophia notum est) quanto propius ad Dei essentiam & naturam, id est, primam veritatem accedunt. Per fidem Christum in cordibus fidelium habitare indicat Apostolus Ephes. 3. 17. Nec tamen ideo hanc ἐνοίκησιν veram ac certam esse dubitandum est. Hoc sensu verissime dixit Bernardus, *In Sacramento nobis exhiberi veram substantiam carnis, sed spiritualiter.* Atque adeo (quod de jure Canonico merito nobis vindicas) *manducandum non carne & dentibus, sed interno spiritus affectu.* Etenim (Augustini effatum est Tractat. 10. in 1 Joan.) *jam cælo sedentem, manu contrectare non possumus, sed fide contingere.* Hujus autem unionis & modum & causam principalem præclare nobis S. Cyrilli

verbis deſcripſiſti. Ἕνωσις δὲ ἡ πρὸς θεὸν οὐχ ἑτέρως ἂν ὑπάρξαι τισὶν, ἢ διὰ τῆς μετουσίας τοῦ ἁγίου πνεύματος, τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐνιθέντος ἡμῖν τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἀναπλάττοντος ζωὴν τὴν ὑποπεσοῦσαν τῇ φθορᾷ φύσιν, οὕτω δὲ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου μόρφωσιν ἀπανάγοντος τὸ τῆς διὰ τούτῳ δόξης ἐστερημένον. Quod autem ad verba textus ſacri, *Hoc eſt corpus meum* &c. velut ad ſacram anchoram confugiunt, præter rationem faciunt. Illa enim noſtræ doctrinæ maxime conſentanea eſſe evincitur dicto illo Auguſtini vulgatiſſimo; *Non dubitavit Dominus dicere, Hoc eſt corpus meum, cum daret figuram corporis ſui.* Accedit quod cum nuſquam non ſolenne atque uſitatum ſit ſacris literis, ejuſmodi figuris rerum ſenſibilium cæleſtia nobis adumbrare; tum vero maxime in Sacramentis; quæ perquam eleganti commutatione idem vir ſanctus *verbum viſibile*, quemadmodum verbum Dei *Sacramentum audibile* appellavit. In his enim peculiari modo & quaſi hypo-

typoſi

typosi quadam (ut Rhetores vocant) passio Christi nobis repræsentatur, non tantum iis verbis & phrasibus, quæ rem gestam velut ob oculos ponunt, sed & ejusmodi signis & actionibus externis, quæ, dum vulnerum & sanguinis ejus memoriam nobis renovant, vehementiusque affectus concitant, firmum meditationi ac fidei nostræ fulcrum præbere solent. Quo non injuria refertur illud doctoris gravissimi Theodoreti, ubi Christum ait nos voluisse μὴ τῇ φύσει τῶν βλεπομένων προσέχειν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλαγῆς πιστεύειν τῇ ἐκ τῆς χάριτος γεγενημένῃ ἐναλλαγῇ. Quoquo autem hîc se vertant, arctissime undique constringuntur; sive enim ab antiquitatis simplicitate, sive à novitatis subtilitate auxilium petant, figuram verborum agnoscere coguntur. Verba Christi clara & perspicua esse clamitant, ideoque figuram non admittere. Quasi vero unum idemque sit figuratum esse & obscurum: cum è contrario, certe secundum

αἰσθητικὴν seu popularem intelligendi formam, verissimum sit dictum Philosophi 3. Rhetoric. cap. 2. τὸ σαφὲς καὶ ἡδὺ μάλιστα ἡ μεταφορά. In primis si usu communi recepta atque comprobata sit. Jam vero exquisitissimis exemplis eos docuisti, *communem & vulgarem loquendi rationem esse, ut quod pro aliqua re datur, aut vice ejus futurum est, nomine rei ipsius, cujus loco traditur, appelletur.* Negant præterea testamentis figuratam locutionem convenire. At tropum negare non possunt in verbis proxime sequentibus ejusdem Institutionis, Luc. 22. v. 20. τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου. Quo & optime refers illa Servatoris Joh. 19. 27. γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου. quibus sine controversia ultimam suam voluntatem declaravit. Huic veritati Jesuita Salmero Tom. 9. tract. 15. præclarum præbet testimonium: *Subest*, inquit, *in his verbis duplex metonymia. Prima qua continens ponitur pro contento, id est poculum sive calix pro vino, eo quod vinum*

vinum in eo continetur. Altera est qua contentum in poculo id est sanguis, sub specie vini, fœdus vel testamentum dicitur novum, cum sit ejus Symbolum propter species. Qua fronte, obsecro, aliis leges, quas ipsi non acceperunt, imponunt? Cur etiam, una figura, quam ipsa comprobavit antiquitas, repudiata, insolentes plures atque incommodas ipsi effinxerunt? Cæteras ut omittam, cur verbum ἐςὶ per *erit* aut *fiet*, aut si proprie ex illorum hypothesi loqui velint, per *transsubstantiabitur* interpretandum esse duxerunt? Annon ex Notationibus ad Script. vel etiam ex Indice Phras. eorũ antistitis Emanuëlis Sa ad 1 Cor. 11. 25. didicisse poterant, *esse* pro *significare* ibidem, & Gal. 4. v. 24. aliisque locis abhiberi? Nec mirum, cum lingua sancta atque olim etiam Syriaca (qua Servatorem locutum fuisse constat) ea voce quæ respondet verbo *significat*, prorsus fuerit destituta, ut liquet Genes. 41. 26. & 27. שבע פרת הטבת שבע שנים הנה: & Prov. 18. vers. 4.

מים עמקים דברי פי איש; vel etiam Gen. 17. ubi de circumcisione dicitur בריתי זאת. *Hoc fœdus meum*. Loco, hoc *est* fœdus meum. Cujus phraseos ellipsin tum 72 Interpretes, tum N. Test. Scriptores plerumque (nam in altero institutionis membro, sc. *Hic calix novum testamentum in sanguine meo*, omittitur) per voculam ἐστὶ supplere consueverunt. Unde consequitur Christum dixisse, *Hoc corpus* meum, quod commode vertitur hoc *est*, sive (quod idem sonat) significat corpus meum. Quin etiam aliarum partium nonnulli primarii ordinis viri sententiam, quæ μετουσίαν oppugnat, ut æquiorem & S. Scripturæ minime repugnantem, haud obscure commendant: quos inter nequaquam prætereundus est Cardinalis de Aliaco, qui 4. Sent. quæst. 6. art. 2. ingenue fatetur, *quod modus ille; qui ponit substantiam panis manere, est possibilis, nec repugnat rationi, nec auctoritati Bibliæ, imo est facilior ad intelligendum, & rationabilior quam aliquis aliorum.* Sub-

odo-

odoratus eſt vir minime obeſæ naris, illam de Tranſſubſtantiatione opinionem maximis incommodis laborare, nec *Biblia* (ut inquit) auctoritate fulciri. Quamobrem merito inſtas & urges, quocunque modo illis libeat διαλεπτολογεῖσθαι, hunc corporis Chriſti in Euchariſtia exiſtendi modum explicando, eos effugere non poſſe, quin aut inſcii in noſtrorum veſtigia incidant, aut ipſa principia luminis naturæ evertant. Quidni? *cum* (uti infers) unicam *exigui cruſtuli ſubſtantiam converti in ſubſtantias innumeras totidem Chriſti corporum quot ſunt atomi in cruſtulo, atque adeo in qualibet particula, vel puncti inſtar obtinente, Chriſtum indiviſibilem & totum contineri affirment.* Labyrinthus hic contradictionum eſt, nec ullum fere τῶν ἀϊδίων συμπερασμάτων primæ Philoſophiæ relinquitur, quod non ex ima ſede convellant neceſſario. Naturale videlicet Chriſti corpus veluti in atomo hærere, ſine ſitu ac diſpoſitione par-

tium, sine loco, sine motu, nec ulla sui parte αἰσθητὸν esse. Unum idemque corpus, eodem momento (ut ipsi philosophantur) moveri localiter, & non moveri: actus vitales elicere & non elicere, mori denique simul & vivere. Idem & extra causas suas tot jam sæculis extitisse, & adhuc de novo fieri: Idem ex substantia Beatæ Virginis per univocam generationem ortum esse, atque ex substantia panis, vi verborum (uti vocant) creantium à Sacerdote creari. In prima hujus Sacramenti institutione panem in crucifixum corpus Domini, & vinum in effusum ejus sanguinem, antequam aut illud crucifixum aut hic effusus esset, substantialiter mutatum, atque ore Apostolorum perceptum fuisse. Quippe *cum Sacramentum sit* (ut inquit Augustinus) *corporis Christi, illius scilicet quod visibile, palpabile, mortale, in cruce est suspensum*; de Circæis profecto poculis gustasse dixeris eum, qui hac μεταμορφώσει, ut recte appellas, orbi Christiano primus

mus illusit. Magis etiam mirandum, tot præstantissima hominum ingenia, uni Pontifici Rom. ac Concilio Lateranensi, sese omni recta ratione spoliandi, servi instar pecoris, potestatem fecisse: tum vero maxime, quũ ipse Scotus, vir acutissimus, ante illius decretum, Transsubstantiationem non fuisse dogma fidei (ne scilicet universam antiquitatem hæreseos condemnet) ultro concedat. Quis autem non indignetur religionem Christianam ob ejusmodi *ἀσυστάτου* ludibrium debere vel ipsis Ethnicis, Judæis & Turcis, ut nominatim Averrois exemplo declarasti? Nec mirum, cum ipse Suarez, disput. 37. Metaphys. Sect. 2. §. 4. ubi unum illud absurdum de accidentis à suo subjecto separatione ad sanioris judicii normam revocat, apertè fateatur, *non posse ratione naturali sufficienter probari contra Philosophos, non repugnare ut accidens conservetur separatum à subjecto*. Et rationem addit, *cum nec distinctio realis quantitatis à sub-*

ſubſtantia ex ſola ratione ſufficienter demonſtretur, & ſeparatio ab omni ſubjecto nonnullis etiam Catholicis videatur impoſſibilis. Atqui fidem non contra, ſed ſupra rationem eſſe, univerſa Pontificiorum Schola. & præcipuè Thomas Aquinas contra Gentes conſtanter defendit: juxta illud S. Auguſtini axioma: *Fide credimus, ratione defendimus.* Atque adeo perinde illis ac nobis in confeſſo eſt, Deum non poſſe ea, quæ involvunt contradictionem; quia cum altera ejus pars & falſum neceſſario & (ut Metaphyſici loquuntur) non ens inferat; illud divinæ veritatis objectum, hoc omnipotentiæ effectum eſſe repugnat. Quocirca etiam (quod ſub finem indicas) non pauci nec infimi ſubſellii doctores Pontificii, quotieſcunque vel paululum mentis oculos ad veritatis conſpectum auſi ſunt attollere, graviſſimis dubiis hoc dogma exagitarunt. De Scoto notiſſimum eſt (quem vir Summus D. Pleſſæus contra Perronium ex ſua, non aliorum mente

mente locutum fuisse, luce clarius ostendit) quando inquit; *multa videntur hic impossibilia implicari, scilicet sequendo principia Philosophorum.* quæ deinceps ipse minime solvit. Nec minus ancipitis animi fluctuatione circumagitur Durandus 4. Sent. dist. 11. q. 1. dum non assequitur, *quo modo talia accidentia possint nutrire, corrumpi, & quomodo ex iis possit aliquid generari, cum hæc omnia fiant ex præsupposita materia.* Et ibid. art. 14. *si autem iste modus (juxta quem panis & vinum manent in Eucharistia) esset verus de facto, multæ dubitationes quæ occurrunt circa hoc sacramentum (tenendo quod substantia panis non remaneat) essent solutæ. Dubitatur autem* &c. Quid igitur concludendum? *Sed quia hic modus*, ait, *non debet teneri de facto, cum Ecclesia determinaverit oppositum, quæ non præsumitur errare in talibus, ideo*, &c. Hic scilicet omnium errorum fons & unicum desperatæ causæ asylum est, Romano Pontifici cæcam utique præstandam esse obe-

obedientiam. Quod expreſſe teſtatur Bellarminus lib. 4. de Pontifice cap. 5. hiſce verbis: *Si Papa erraret præcipiendo vitia, vel prohibendo virtutes, teneretur Eccleſia credere vitia eſſe bona & virtutes eſſe malas: niſi vellet contra conſcientiam peccare.* Ejuſdem commatis ſunt quæ reperiuntur in Gloſſa 1. lib. decretal. Gregor. IX. tit. 7. ubi Doctores ſtatuunt: *Papam de nullo poſſe aliquid facere, & ſententiam quæ nulla eſt, facere aliquam: hæc quippe quia in his quæ vult, eſt pro ratione voluntas: nec eſt quod ei dicetur; cur ita facis? ipſe enim poteſt ſupra jus diſpenſare; item, de juſtitia poteſt facere injuſtitiam.* O mirabilem ſuperſtitionis vim, & plus quam tyrannicum cathedræ Romanæ imperium! Longe ſane diverſo Spiritu actus Apoſtolus Eccleſiæ præpoſitis præcipit 1 Pet. 5. 2, Ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ. μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων. Et magnus ille Doctor Gentium ſingulis fidelibus 1 Cor. 10. 15. ὡς φρονίμοις λέγω. κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι. Quæ denique no-

ſtræ

ſtræ cum Romana Eccleſia reconciliationis ſpes ſit, dum hæc decreta ad animam & ſanguinem uſque defendit, id cum magno exiſtimationis ſuæ diſpendio expertus eſt tuus adverſarius. Exceſſi modum Epiſtolæ. Verum ita me cepit hujus operis elegantia, ut parum mihi viſum fuerit legiſſe & relegiſſe tantum, niſi vel qualemcunque ejus imagunculam propria manu exprimerem. Quod ſi hoc inſtitutum non habet omnes prudentiæ numeros, id non mediocri meo erga te, bonamque cauſam, ſtudio adſcribas velim. Saltem facinus non prorſus illepidum (ni fallor) arbitrabere, virginem, tuis præſertim armis inſtructam, auſam fuiſſe belli aleam ſubire, & cum hoſte de victoria contendere. Vale, vir incomparabilis, & Dominæ conjugi tuæ, Matronæ Nobiliſſimæ, ſalutem à me perquam officioſam nuncies rogo. Ultrajecti XI. Kal. Jan. CIↃ IↃC XLVI.

Viro

Viro Nobilissimo

D. CLAUDIO SALMASIO

S. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

RESpondendi quidem studium, vir Illustris, non vulgare postulant & literæ tuæ doctissimæ, & munus, quod mihi obtulisti præstantissimum; sed tussis infestissima, quam & febricula subsecuta est, non sivit me officio, ut par erat, defungi. Et licet ob valetudinem egregium hunc tractatum, cujus sane optimam partem jure tibi vindicem, accurate perlegere non potuerim: tamen nolo te ignorare me non mediocrem ex eo voluptatem fructumque percepisse. Incredibile est quantopere delecter hoc argumenti genere, quo ad lucem cœlestem caligantibus oculis ex antiquitatis historia lumen accendis. Valde autem in cæteris mihi arridet tua de Cruce & de Hyssopo sententia;

tia; illius minus difficilis, ut opinor, dijudicatio eſt, hujus vero, quamvis inveſtigatio plus habeat incertitudinis, tamen nihil vidi opinione tua probabilius. Fruticeſcere hyſſopum quibuſdam in locis, minime infirmam, nobis fidem feciſti. Fateor quidem, illud mihi dubitandi anſam præbuiſſe, quod viri docti nonnulli herbarumque ſcientiæ peritiſſimi inter humiles herbas recenſeant, & non niſi humi ſerpentem hoc tempore in Oriente reperiri affirment. Verum hunc ſcrupulum mihi exemerunt ea, quæ de univerſa plantarum de regione in regionem tranſlatione, atque obſcurata veterum Botanices cognitione (cujus exemplum balſamum, colocaſia, cinnamomum, aliaque id genus nobis exhibent) opportune monuiſti. Accedunt ſummi Medici, noſtrique, dum viveret, ſtudioſiſſimi Joh. Beverovicii rationes & auctoritas; qui & origanum Heracleoticum & hyſſopum noſtratem lignoſis ſurculis duorum pedum altitudinem

ſuperare ſe hiſce in regionibus non ſemel vidiſſe confirmat, ita ut mirum videri non debeat, in Judæa herbam per ſe fruticoſam eo proceritatis excreviſſe ut baculi uſum præſtare potuerit. De calamo aromatico nihil prohibet nos idem ſtatuere, nempe altiorem atque alium fuiſſe olim, quam is qui noſtris temporibus notus eſt. Sed quia inter eum & hyſſopum major differentia eſt quam ut uno eodemque nomine comprehendi queant: eoque conſequi videretur (quod cum verbi divini perfectione omnimoda, ac primæ veritatis ἀκρίβεια haud plane congrueret) unam plantæ ſpeciem pro altera poſitam fuiſſe ab Euangeliſtis: latiorem calami ſignificationem hic præferendam arbitror. Libenter itaque accederem ſententiæ tuæ, quam tibi cum Origene (cujus librum M. S. vetuſtiſſimum apud te extare accepimus) communem eſſe ſcribis; niſi ipſe calami vocabulum hyſſopo adaptari duriuſculum eſſe cenſeres. Enimvero non parum

parum eo conferunt quæ inter alia p. 462. ex Plinio, viro, ut merito ais, dicendi peritissimo, attulisti. Et quia, quod alibi recte notas, æque latè vox Græca ac Latina patet, eodem non inepte referemus & ea quæ occurrunt Nat. Hist. lib. XVII. cap. XIV. ubi cujusvis generis surculos subinde calamos appellat. Hæc tamen siquidem à communi usu loquendi remotiora sunt, confugiam ad alteram quam pag. 329. proposuisti conjecturam; meo sane judicio longe optimam, *utrumque* scilicet, & calamum & hyssopum, *à diversis Christo fuisse porrectum.* dicit enim Joan. cap. 19. v. 29. *οἱ δὲ* &c. nimirum *milites* (de quibus v. 24. quo articulus subjunctivus non obscure respicit) implentes spongiam aceto & hyssopo circumdatam ori ejus admovisse; cui suffragatur & Lucas (quem eandem rem gestam c. 23. v. 36. quam hoc loco Joh. recensere verisimillimum est) ubi inquit, ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται &c. Matthæus vero cap. 27. vers. 38. & Mar-

cus cap. 15. verſ. 34. ἵνα αὐτῶν, ſcilicet τ̃ ἐκεῖ ἑςώτων (quem, quia juxta fidem Judaicam, de adventu Eliæ edoctus erat, Iudęum non militem fuiſſe haud injuria ſuſpicaris) impleta ſpongia aceto & calamo circumpoſitâ ei potum dediſſe commemorant. Deinde non unum idemque factum fuiſſe, omnino diſſimilis arguit occaſio, quandoquidem Johan. narrat ad vocem Servatoris potum flagitantis, διψῶ, quoſdã implentes ſpongiam &c. Matth. autem & Marc. ad verba voce magna clamantis, Eli Eli Lama ſabachtani? quendam continuo cucurriſſe &c. Porro diverſas actiones fuiſſe à diverſo agendi modo manifeſtum eſt; Lucas enim de militibus ait προσερχόμενοι &c. at Matth. concitatiorem motum offerentis Christo acetum ita deſcribit, καὶ εὐθέως δραμὼν εἷς &c. Ad hæc Joan. mitius aliquod intervallum, ac gradum paſſionis Dominicæ remiſſiorem nobis repræſentat. Matth. & Marc. ſtatum animi maxime turbati & in extremo dolo-

rum angorumque paroxyſmo conſtituti; quem revera exclamatio ejus triſtiſſima tantum fuiſſe declarat, ut, ſi modo, quemadmodum in omni noſtri Servatoris vita, ita hîc quoque naturæ ordinem agnoſcimus, non ſatis conſtet quî appetitui naturali ſitis, ejuſque curæ, locum reliquiſſet; cum paſſim graviſſima ejuſmodi lucta ſpiritualis externorum omnium neglectum inducere ſoleat; cruciatibus nimirum animæ mala corporis vincentibus. Denique ſat amplum (ni fallor) temporis ſpacium inter utramque hanc actionem interceſſit. Nam ex ipſo contextu orationis Luc. 23. verſ. 36. (quem, ut modo dixi, cum Joh. 19, 29. convenire putamus) facile colligimus, quod iſta irriſio ac ludibria militum (ut & Chryſoſtomus in Matth. annotavit) miraculoſas tenebras præceſſerint; quæ vero ab aliis deſcribuntur, circa finem earum accidiſſe, nullum dubium eſt. Quandoquidem prodigium illud terrorem aliquem impro-

bitati, frænumque petulantiæ injeciſſe, nihilque fere tribus poſtremis illis horis geſtum fuiſſe, Euangeliſtarum altum docere videtur ſilentium. At forte aliquis objiciet, Johannem hæc verba, καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ita cum antecedentibus conjungere, quaſi Chriſtus cum iis ſimul vitam finiviſſet. Verum, ſi omnia diligentius perpendamus, patebit, copulam καὶ orationem quidem, non autem facta aut res ipſas, eo ordine ac tempore quo geſtæ ſunt connectere. Præterea neque ulla ratione hoc effatum Chriſti, τετέλεσται, ultimum fuiſſe probatur. Etenim cum conſummationem potius divinarum prædictionum, quam rerum ſeriem aut terminum reſpiciat, (quod ex verbis ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφὴ palam eſt) de præteritis omnibus hactenus adimpletis, non item de futuris juxta prophetias adhuc adimplendis intelligendum eſt. Idque cum phraſeologia Scripturæ minime pugnare, ſimilis loquendi ratio oſtendit præcedenti

denti verſu: εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσται. πάντα, videlicet eouſque ſecundum Scripturas peracta. & cap. 17. v. 4. τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. quæ certe pro extremis accipienda eſſe nemo affirmaverit. Statuendum igitur cum Origene in Matth. & cum Auguſtino de conſenſu Euangeliſtarum, Chriſti noviſſima verba fuiſſe vocem illam magnam, cujus quidem mentionem faciunt Matth. & Marc. ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ &c. Lucas vero diſerte exprimit, πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. Joh. autem, qui pleraque à cæteris Euangeliſtis prætermiſſa recenſet, hæc poſtrema, ſicuti & proximè præcedentia, ab aliis commemorata, ſilentio præteriit. Hæc mihi vel maxime eo nomine placet interpretatio, quia hanc expeditiſſime τὰ ἐναντιοφανῆ conciliare poſſe exiſtimo. Nulla enim in re majori cum religione quam in S. Literarum criſi (quæ in ſola exemplarium collatione admitti debet) verſan-

ſandum eſt. Quare jure optimo pag. 289. juxta communem Theologorum noſtrorum ſententiam, earum integritatem ita defendis, ut arbitrio mortalium corrigendi aut mutandi æternum Dei verbum nihil juris eſſe contendas. Quamvis enim Librarii vacillanti ingenio calamoque eas ex αὐτογράφῳ deſcripſerint; tamen quoniam divinam providentiam in hujus libri cuſtodia tutelaque mirabilem merito agnoſcimus, de ejuſdem incolumitate neutiquam dubitandum eſt. Et licet aliquando quædam nobis ἄλυτα videantur: eadem tamen alio tempore aut ipſi facile perſpicimus, aut ab aliis perſpecta deprehendimus. Ita ſcilicet ſupremo Numini viſum eſt quædam in ſpeciem contraria in verbo ſuo nobis proponere, ut etiam ſumma ingenia habeant in quo ſeſe per omne ævum exerceant, ſimulque omne tædium nauſeamque iis abſtergeret: nec id tantum, ſed ut rationem quoque humanam fidei imperio ſubjiceret. Redeo nunc ad

tuam Epiſtolam, in qua utique probo ea quæ de verbo ποιεῖν eruditiſſime diſſeruiſti. Nuſquam illud eo ſenſu, quo id Pariſienſis ille tuus amicus ſumendum putat, inveni apud Græcos Scriptores, quos mihi quidem hucuſque videre contigit. Audio illum opponere verſionem Græcam, ut vulgo Pontificiis perſuaſum eſt, 70 Interpretum; quos ποιεῖν μοσχάρια & ſimilia pro ſacrificare non raro uſurpaſſe contendit. Atqui veriſſimum eſt, eos iis in locis ubi nudam vocis Hebraicæ עשה tranſlationem reſpiciunt, aut genium ac proprietatem Græci ſermonis neglexiſſe, aut actum ſacrificandi directe ac proprie non deſignaſſe. Quinetiam nondum aſſequor, cum hæc vox Hebræis ſacrificare proprie ac per ſe non ſignificet, neque ipſi Græci interpretes eam uſpiam verbis θύειν, θυμιᾷν, θυσιάζειν, σφάττειν, ῥέζειν, aut vice verſa זבח טבח שחט קרב &c. verbo ποιεῖν converterint, qua ratione eos unquam hoc vocabulo τὸ θύειν exprimere voluiſſe probaturus

ſit. Latiſſimam quidem interpretationem vocem illam Hebraicam recipere, vulgo notum eſt, ita ut non ſolum varia ac diverſiſſima pro ſubjecta (ita loqui liceat) materia, ſed etiam, ut bene obſervas, contraria nonnumquam ſignificet: nuſquam tamen illud ſcriptum arbitror, ubi non æque aliam ac ſacrificandi notionem admittat: aut minus apposite per deſtruere, conficere, mactare, abſolvere, præparare &c. (quorum exempla Zephan. 3. 19. Gen. 18. 30. & 18. 7. 8. 1 Sam. 25. 18. & alibi paſſim obvia ſunt) exponi queat. Omitto nunc quod neque Arabs neque Chaldæus Paraphraſtes verba, quæ proprie ſacrificare denotant, per עשה umquam reddiderint. Utut eſt, nihil hinc ſolatii Pontificiis expectandum eſt. Si enim Luc. 22. 19. τοῦτο ποιεῖτε ad Chriſti corpus referri velint, obſtabit illis dogma de ſacrificio incruento: cum in Vet. Teſt. ποιεῖν μοσχάριον & ſimilia de animalibus tantum mactandis immolandiſque, quorum ſanguis effundeba-

debatur, dici consueverint: sin vero ad panem hæc referenda affirment, jam τὸ ποιεῖν non inferet τὸ sacrificare, quoniam nusquam, ut recte statuis, in veteri fœdere id genus oblationum transferri solet: Præterea nulla consequentia est; 70 Interpretes vocem Hebræam vertentes ποιεῖν, ubi scilicet de Sacrificiis agitur, τὸ sacrificare intendunt; ergo & hîc Euangelistæ. A particulari quippe ad universale vitiose proceditur. At quia nullo in loco Novi Test. hoc sensu reperitur, nec Arabs aut Syrus (cujus idiomate Christum locutum fuisse volunt) illis quicquam favent, contrarium potius verum esse concludimus. Porro ipsa materia ac circumstantiæ textus Luc. 22. 19. illorum expositionem plane respuunt, quandoquidem ad discipulos, qui tunc solummodo communicabant, non autem (ne quidem juxta eorundem mentem) sacrificabant, hæc proprie dirigitur oratio. Et si hunc locum cum 1 Cor. 11. 26. diligenter conferamus,

mus, ſatis conſtabit, hæc verba Domini, τῦτο ποιεῖτε, & finem, commemorationem ejus ſcilicet, & collectivè (ut quoque alias uſitatiſſimum eſt) univerſam cærimoniam & cum primis edendi bibendique actiones reſpicere: quod palam teſtantur illa verba verſ. 25. Hoc facite quotieſcunque biberitis, ad mei commemorationem. Huic autem explicationi maxime ſuffragatur verſio Syriaca, quæ cum (ut optime noſti) pronomine fœminino ܗܳܕܶܐ more Hebræorum, utatur pro neutro demonſtrativo, illud certe cum ſubſtantivo maſculino ܠܥܘܗܕܢܝ conſtrui nequit, ſed ad integram Orationem extendi oportet. Ad extremum non parum Pontificiis obeſt quod Matth. & Marc. hoc præceptum Servatoris, in quo illi unicum Miſſæ fundamentum conſtituunt, omnino prætermiſerint. Obliviſcor iterum me ſcribere Epiſtolam, cujus prolixitatis cum me ipſam jam tædium ceperit,

non

non dubito quin te sit tantum non enecatura. Spero tamen me facile veniam abs te impetraturam, si deinceps ad frugalitatem animum revocavero. Si superior illa tibi rerum non prorsus inanis visa est, id tibi merito ferimus acceptum; qui nobis messem uberrimam, unde hoc veluti spicilegium collegi, antea suggesseras. Quare æquissimum foret, de eadem te, quicquid velles, statuere; nisi nimis benignis oculis nostra aspiceres; atque illius præsertim scripti argumentum tale esset, ut facile crabrones, quod dicitur, irritare posset; & ut nihil de studiorum polemicorum molestia dicam, non arbitror sexui atque ordini nostro satis tutum ac decorum esse, in procaces ac malevolos homines styli mucronem convertere, funemque contentionis ducere; aut si quid adversariis concedamus, ex dignitate veritatis futurum. Nostris certe lucubratiunculis, si id tantum honoris consequantur, ut eas intra amicos Musei tui parie-
tes

tes latere ſinas, ſatis amplum Theatrum eſt. Dabitur aliquando, ſi Deo placuerit, præſentiâ tuâ fruendi occaſio, cujus & nobis ſpem aliquam poſtremæ tuæ fecêre literæ; & hac præſertim ratione faciemus non exiguum ſermonis epiſtolaris compendium. Vale Reipubl. literariæ decus incomparabile, Dominamque conjugem tuam nobiliſſimam mihi omni officiorum genere colendam ſalvere cupio. Ultrajecti, ipſis Kalend. Mart. cIↄ Iↄ c XLVII.

עַל כַּנְפֵי אֶרֶץ שְׁמוּעָתוֹ אִישׁ הָאֱלֹהִים
אַבִּיר הָרֹעִים עֲטֶרֶת רֹאשִׁי אֲדוֹנִי
אַנְדְרֵאָשׁ רִוֵּת בְּהָגָה׃

מִי יִתֵּן לִי עֵט סוֹפֵר מָהִיר לְמַלֵּא חֶשְׁקִי לָבוֹא בִּכְתָבַי לְפָנֶיךָ אָבִי הַיָּקָר׃ אַחֲלַי יוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתַי וִיהְיֶה נַחַל נֹבֵעַ מְקוֹר בִּינָתִי יַעַן אֲשֶׁר פָּצִיתִי פִּי אֶל תִּפְאַרְתְּךָ אֲדַבֵּר אֶל אֲדוֹנִי אָבִי בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ וְהָיוּ לוֹ בִּכּוּרֵי לִקְחִי אֲבָל אֻמְלָלָה אֲנִי בִּמְאֹד מְאֹד לֶאֱגוֹר מֵעֵץ הַדַּעַת וְלֹא חַשְׁתִּי לִקְנוֹת חָכְמָה. וּבִינָה׃ עַל כֵּן אֵחַרְתִּי לְהִתְרָאוֹת לְפָנֶיךָ וְסָתַרְתִּי

וְסָתַרְתִּי כְּיַעֲנָה שֶׁיִּרְאָה מֵאוֹר עַד כִּי אֶחְשַׁב כִּי דִּבְרֵי עֹלָלִים אֲשֶׁר הִדְבַּרְתִּים הֵמָּה בְּלַעֲגֵי שָׂפָה יִמְצְאוּ חֵן בְּעֵינֵי אֲבוֹתָם מֵאִמְרֵי הַזָּר אֲשֶׁר דִּבֵּר יְדַבֵּר בַּחֲלַקּוֹת׃ וְזֹאת נֶחָמָתִי בְּעָנְיִי כִּי לְךָ לְבַת אָנֹכִי וְלָכֵן לֹא יִמְעַט לְפָנֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתַי וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃

בִּתְּךָ וַאֲמָתְךָ חַנָּה מִרְיָם שׁוּרְמַן׃

שְׂפָתָיו רֹעוֹת רַבִּים פְּעָלִים נֵר יְהוָה
אַבִּיר הָרֹעִים אֲדוֹנִי גִּישְׁבֶּרְתְּ ווֹתִיּוּס׃

קַוֹּה קִוִּיתִיךָ אַלּוּפִי וְרֵעִי מַגִּיהַּ חָשְׁכִּי וּמְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת כִּי אָמְנָם דְּבָרֶיךָ לִי כְּדָרְבֹנוֹת וּמְקוֹר חַיִּים פִּיךָ אֲבָל הִסְתַּרְתָּ אֶת־פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי וְעָמַדְתִּי בְּתוֹחֶלֶת מְמֻשָּׁכָה׃ אֲקַנֵּא בְּאַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ וְכֹל הַהוֹלְכִים מֵחַיִל אֶל־חָיִל לִשְׁתּוֹת מַיִם מִמַּעַיְנֵי חָכְמָתְךָ אֲשֶׁר בָּךְ נִמְשַׁלְתִּי כַּחֲצִיר גַּגּוֹת אוֹ כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין׃ מִי יִתְּנֵנִי כְּיַרְחֵי קֶדֶם בְּרַוּוֹת תּוֹרָתְךָ אֶת נַפְשִׁי כִּשְׁתִילֵי זֵיתִים שְׁתוּלִים עַל פַּלְגֵי מָיִם מִי יִתְּנֵנִי אַךְ לְלַקֵּט שִׁבֳּלִים אַחֲרֵי לְמוֹרֶיךָ׃ חָיִיתָ וְרָבִיתָ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃

תּוֹאֶבֶת לְחָכְמָתְךָ מִכֶּסֶף לְחַסְדְּךָ מֵחָרוּץ
נִבְחַר חַנָּה מִרְיָם שׁוּרְמַן׃

לָעִיר

לָעִיר הַגְּדוֹלָה דוּבְלִין״ לְבַעֲלָה כְבוּדָה דוֹרוֹתֵאָה מוּור״ לְאַלְמְנַת הָאִישׁ הַנִּכְבָּד בֶּן־חוֹרִים מוּור״ מֵעִיר וְטֶרֶכְתְּ״

לְבַעֲלָתִי כְבוּדָה שָׁלוֹם

שָׁמַעְתִּי אֶת־שִׁמְעֵךְ רַעֲוָתִי בַּעֲלָה כְבוּדָה וְגַלְתִּי וְשָׂמַחְתִּי לְאַחַת הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָשְׂאוּ לָנוּ הַשָּׁמַיִם בְּיָמֵינוּ לְחַדֵּשׁ אֶת־כְּבוֹד עַמֵּךְ כִּי אֲנִי אָמַרְתִּי בִּבְלִי דַעַת גָּלְתָה הַחָכְמָה מִקֶּרֶב הַנָּשִׁים שֶׁבְּאֶנְגְּלַנְד אַחֲרֵי מוֹת הַגְּבֶרֶת יוֹחֲנָה״ גְרַיָה״ וּמַלְכָּה אֱלִישֶׁבַע״ ז״ל אֲבָל בָּאָה הַמְּכִתָּה בְלִבֵּךְ וְדַעַת לְנַפְשֵׁךְ נָעֲמָה בָךְ בְּהַר יי״ לִהְיוֹת לַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לְכָל־הַנָּשִׁים׃ נַחֲלָה שָׁפְרָה עָלַיִךְ וַתִּמְצְאִי אֶת־מַטְמֻנֵי מִסְתָּרִים עַל־כֵּן בְּפָעֳלֵיךְ שַׂשְׂתִּי כְּעַל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ לְצֵאתָהּ וְנִכְסֹף נִכְסַפְתִּי לְאַהֲבָתֵךְ וְאָמַרְתִּי בְלִבִּי אָבוֹא נֶגֶד יְקַר תִּפְאַרְתֵּךְ בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְפִי עֲנִיּוּת דַּעְתִּי לִכְרוֹת בְּרִית מֶלַח בֵּינִי וּבֵינֵיךְ נֵחַד נָא לִסְחוֹר וְלִקְנוֹת חָכְמָה וּבִינָה׃ כִּי טוֹב סַחְרָהּ מִסְּחַר כֶּסֶף וּמֵחָרוּץ תְּבוּאָתָהּ׃ וְעַתָּה אִם מָצָאתִי חֵן בְּעֵינַיִךְ הוֹדִיעִי לִי כָּל־חֲפָצַיִךְ וּבְרוּכָה אַתְּ לַיי הוֹד וְהָדָר לְעַמֵּךְ מקק״ וטרכת״ בִּשְׁנַת הַמָּשִׁיחַ. אֵם לח״ דְאָב

רַעְיָתֵךְ וַאֲמָתֵךְ חַנָּה״, מִרְיָם״ שׁוּרְמַן״

A'NNA

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ

τῷ αἰδεσιμωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κυρίῳ
Μελετίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ἐφέσου,
ἐν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν χαίρειν.

Ἥδιστόν ἐστιν ἀκρόαμα ὁ ἔπαινος, εἴπερ ἐνδέχεται τῷ ἀληθεῖ συμφωνεῖν τῶν ἐπαινουμένων δόξαν. ἐπεὶ δὲ ἐπλανήσέ σε, τῶν ἀνδρῶν ἀξιεπαινετώτατε, ἡ φήμη τῆς ἐμῆς περὶ λόγους διατριβῆς, εὐνοϊκῶς πρὸς ἐμὲ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν διακείμενον, οὐκ ἂν δέον ἐμὲ τὸ ὑπερβολικόν σου τῶν ἐγκωμίων ἀποδέχεσθαι. οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. ὥσπερ δὲ πάντας τοὺς ἐγχωρίους τε καὶ ξένους τὴν σοφίαν καὶ περὶ Θεὸν εὐσέβειαν ἐν τῷ βίῳ ἐνδεικνυμένους μάλιστα τιμῶ, οὕτω μείζονα οὐκ ἔχω φιλοτιμίαν, ἢ τοιούτους, ὡς ἂν δύνωμαι, ζηλοῦν. θαυμαστὸν δὲ ὅσον ἥδομαι, κατανοήσασα, ὅτι ἐμοῦ τῇ διαγωγῇ, καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ θεολογίαν ἀσχολουμένῃ ἐπεψήφισας παρθενείᾳ. οὐδὲν γὰρ ἔδοξέ μοι τῆς πόθους σου πρὸς σοφίαν καὶ ἀρετὴν εἶναι ἀγωγότερον· κατὰ τὴν παροιμίαν τοῦ βασιλέων σοφωτάτου, דִּבְרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבֹנוֹת וּמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים : Προσέτι κατὰ τὸ σὸν μέρος, πυνθάνομαι

παρὰ τοῦ κοινοῦ ἡμετέρου φίλου Ἀδόλφου Βορσίου, ὅτι μετὰ τοῦ μακαρίτου Κυρίλλου κύδιστον ἔργον ἐπεχείρησας, ὀρθοδόξοις τε καὶ θείοις ἐπιτηδεύμασι διαφωτίζειν τὰς ἀνατολικὰς ἐκκλησίας διατεινόμενος. Δίκαιον μὲν ἐστιν, ἡμᾶς τούτοις παντάπασι συναγωνίζεσθαι, ἐπειδήπερ καὶ ἡμῖν πρῶτον ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελίου ἐπεφάνη. Εὖγε δὴ, ὦ ποιμὴν ἐπιμελέστατε, καὶ τὸ λοιπὸν, ὡς εἴωθας, εὐψύχως εἰς ἴχνος τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ ἰέναι διατέλει· ὅστις δώσει σοὶ (καθάπερ ἐπηγγείλατο) τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον. Ἔρρωσο, καὶ ἐν τῇ εἰς ἐμὲ εὐνοίᾳ ἔμμενε. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ α. χ. μ. ε. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας, μεσοῦντος θαργηλιῶνος πέμπτῃ ἡμέρᾳ.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ

Τῷ εὐδοκιμωτάτῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Βεβερουίκῳ, εὖ πράττειν.

ΜΑ'λιστα δὴ θαυμάζω πῶς ἂν οἷός τ' ἦς τὸν Φοῖβόν τε καὶ τὴν Θεμίδα εἰς τοῦτο φιλίας τε καὶ ὁμονοίας συναρμόσαι, ὥστ' ἐν τῷ διαιρεῖσθαι τὴν ὑπηρεσίαν τὴν σὴν μὴ ἐπι-

ἐπιφθόνως ἔχειν πρὸς ἀλλήλους· ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἔοικας τῇ ἰατρικῇ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δοῦναι σεαυτόν. πάντα γοῦν τρόπον οὐδένα σε μιᾶς τινὸς πόλεως, τοῦ δὲ κόσμου ἐπέδειξας πολίτην, πάντοτε περὶ τὸ καθόλου καὶ περὶ τὸ κοινὸν μᾶλλον, ἢ τὸ ἴδιον συμφέρον σπουδὴν ποιησάμενος. αὕτη μὲν αἰτία ἐστὶ τοῦ μὴ λήγειν σε τοὺς φίλους λαμπροῖς εὐεργετοῦντα δώροις. εἰ καὶ μέγιστον τῶν δυσχρηστημάτων εἶναι τῆς πολυδωρίας καταλέγουσιν οἱ καὶ ἠθικὴν φιλοσοφήσαντες, ὅτι οἱ πολλάκις χάριν δεξάμενοι πρὸς τὸ λαμβάνειν προθυμότεροι καθίστανται· σύγε δήπου εὐτύχημα κτᾶσθαι νομίζεις, ἐὰν αὖθις καὶ πλείω ὑποσχόμενος ἡμῶν τὰς ὀρέξεις ἐγείρῃς εἰς τοσαύτην τῶν μελλόντων ἐπιθυμίαν, ὅσης αὖ ἡδονῆς τὰ παρόντα κατασχόντες ἀπολαύομεν. ἐγὼ μέντοι ὁμολογῶ, οὕτως τοῖς προσκειμένοις οὐδέποτε ἀρκεῖσθαι, ὥστε μὴ ἐφίεσθαι ἀκορέστως ὧν καὶ ἡμῖν περὶ τοῦδε χρηστὰς παρέχεις ἐλπίδας. ἔμοιγε δὲ τῇ κηπείᾳ ὑπερφυῶς τερπομένῃ οὐδὲν δοκεῖ ἥδιον εἶναι, οὐδὲν χρησιμώτερον τῆς βοτανικῆς παραδόσεως· ἥνπερ καί σου περὶ πολλοῦ ἀποξενωθεῖσαν τῆς πατρίδος καταγεῖν εἰς ἑαυτὴν γῆν ἐπιχειρηθεὶς, σαφῶς μὲν πρὸς ἡμᾶς δηλώσεις, ὅτι τῶν ἑκάστοις χω-

ρίων ὑπάρχει τὰ πρὸς τὴν ὑγίειαν ἐπιτήδεια. Ἔρρωσο. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ, ἐλαφηβολιῶνος ὀγδόῃ φθίνοντος μηνὸς, ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας τεσσαρακοστῷ ἕκτῳ πρὸς τοῖς χιλίοις καὶ ἑξακοσίοις.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΥΡΜΑΝ
Τῇ τιμιωτάτῃ καὶ σοφωτάτῃ Κυρίᾳ Βαθσύᾳ Μάκιν εὖ πράττειν.

Εἰ καὶ ἐνδεεστέραν ἔγωγε τῆς προσδοκίας τῆς σῆς συγγράψω ἐπιστολὴν, βούλομαι δήπου μᾶλλον ναυαγῆσαι τῆς ἐμῆς παιδείας εὐδοκιμίαν, ἢ τοῦ καθήκοντος ἀμελῶς ἔχειν. ὑπερήσθην δ᾽ ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν γραμμάτων σου. ἐξ ὧν καταδεῖν ἐστιν, ὅτι τῆς εὐγλωττίας τῆς Ἑλλήνων ἥψω οὐκ ἀκροθιγῶς. ὃ μὲν οὖν ἀξιοθαυμαστότερόν ἐστι, διὰ τό σε πολλαῖς τε μερίμναις τῶν οἰκονομικῶν σπουδῶν διακωλυθεῖσαν, σπανίως τῇ φιλοσοφίᾳ ὡμιληκέναι, καὶ μηδέπω τὰς Μούσας σοῦ ἐν μέσῳ τῶν ὅπλων πολυηχήτων ἀφώνους γενέσθαι. ὥσπερ δήπου τοιαύτην περὶ τὰ καλὰ διατριβὴν περὶ πλείστου ποιῶ, οὕτω οἷόν τε ἐπαινῶ σε μάλιστα, ὅτι τὰ ἐγκύκλια μαθήματα

ἔπεισας

ἐπείσας τῇ θεολογίᾳ, τῶν ἐπιστημῶν ἐπιστήμῃ, λατρεύειν. τὸ λοιπόν σοι ἔσται ὑπὲρ οὐδενὸς οὕτω σπουδαστέον, ὥστε ὑπὲρ τοῦ τὸ τάλαντόν σου δανείζειν, ἐν τῷ παιδεύειν τὸ κοράσιον τὸ βασιλικόν· ἵνα τὴν Ἐλισάβετ τὴν πάνυ (ἧσπέρ τε ὁσίως καὶ δικαίως βασιλευούσης, ἡ νῆσος ὑμετέρα πάλαι ἄριστα ἔπραξε) παλίμβιον ἡμῖν ἀποδεικνύουσα διατελῇς. Ἔρρωσο, καὶ ἐμὲ φιλοῦσάν σε ἀντιφίλει. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ α.χ.μ. ε΄. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας πυανεψιῶνος ἔκτῃ ἱσταμένου μηνός.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ τῇ εὐδοκιμωτάτῃ Κυρίᾳ Βαθσύᾳ τῇ Μάχιν εὖ πράττειν.

Ἐπέστειλά σοι οὐ περὶ πολλοῦ, γυναικῶν τιμιωτάτη· πότερον λάβῃς ἂν ἐμὰ τὰ γράμματα, ἢ μή, μηδέπω μαθοῦσα ἔτυχον. οὐ μὲν γὰρ θέμις ἐστὶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ταύτην τὴν καλοκαγαθίαν σιωπῇ παραπέμπεσθαι. σὺ δὲ κεχαρισμένον τι ἂν ἐμοὶ δράσειας πολλάκις περὶ τῶν ὑμετέρων γράψασα πραγμάτων· ἐπειδήπερ ὑμῶν τοῖς δεινοῖς παντάπασιν, ὡς εἰκός, συμπάσχομεν. μάλι-

σα δὴ ἐπιθυμητικῶς ἔχω τοῦ παρὰ σοῦ μαθεῖν, ποῖον αὖ τὸ σχῆμα τῆς ἐκκλησίας, καὶ ποία γε τανῦν διατριβὴ περὶ τὴν ἀρετήν τε καὶ περὶ λόγους τῆς σῆς μαθητρίδος τῆς βασιλικῆς. Ἔρρωσο. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ Μουνυχιῶνος τρίτη φθίνοντος. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας τεσσαρακοστῷ πρὸς τοῖς χιλίοις καὶ ἑξακοσίοις.

ἌΝΝΑ ΜΑΡΊΑ ΣΧΎΡΜΑΝ

τῷ εὐγενεστάτῳ καὶ σοφωτάτῳ κυρίῳ Κλαυδίῳ Σαλμασίῳ, εὖ πράττειν.

Ὑπερήσθην, κύριε ἐνδοξότατε, κομισαμένη σοῦ τὰ γράμματα, οὐκ ἀφανῶς εἰκονίζοντα τὴν σὴν εἰς ἐμὲ εὔνοιαν. ἥπερ ἔτι τοίνυν δεῖγμα ἐπίσημον ἐξήνεγκας, δῶρον ἐμοὶ διὰ τὴν σπανιότητα λαμπρότατον δωρησάμενος. πολλὰς δὲ ἐλπίδας ἔχω τὸ κειμήλιον ἐκεῖνο τοῖς ἐμοῖς ἐπιτηδεύμασιν οὐκ ἄχρηστον ἔσεσθαι. ἐπειδήπερ ἰσχυρότερον ἐμοί γε πόθον τῆς Ἑλλήνων φωνῆς ἐνεργάζετο. πείρᾳ μὲν δὴ ἔμαθον ὡς ἥδιστον καὶ τὸ τῆς παλαιᾶς πηγῆς τε καὶ καθαρᾶς, καὶ τὸ ῥυακίων τῶν νεαρῶν ἐξ αὐτῆς προρρεόντων γεύσασθαι. παρ' ὃ μὴ

θαυ-

θαυμάσης εἰ τολμῶ σε, τῶν μουσῶν Ἀττικῶν ὑφηγητὴν, ἑλληνιστὶ δι᾽ ἐπιστολῆς προσειπεῖν, ἵνα (ὡς λέγει) χρύσεα χαλκείων. ἐπὶ τούτοις τῇ σῇ φιλοφροσύνῃ ἐπήρθην σοὶ παῤῥησιάζεσθαι, τοὐντεῦθεν ἐντίμως τε καὶ φιλικῶς οἴκοθι ἐδέξω ἡμᾶς, οὐ μόνον ἄριστον παντάπασιν ἄριστον ποιήσας, ἀλλὰ καὶ τῇ θέᾳ τῆς βιβλιοθήκης τῆς σῆς ἡμῶν ἑστιᾶν τὰς ὄψεις ἀξιώσας. διά γε ἐκεῖνο ὁμολογῶ, σοι καὶ σοῦ τῇ εὐγενεστάτῃ συγγάμῳ ταύτης τῆς εὐεργεσίας συναμφοῖν πλείστην χάριν ὀφείλειν. Εἴθε ἡμῖν αὖ εἴη διὰ βραχέος εὐκαιρία τοῦ ὑμᾶς τὴν ἡμετέραν πόλιν ἐπισκεψαμένους κατὰ δύναμιν ἀντευεργετεῖν. Ἔῤῥωσο. Ἀσπάζεταί τέ σε ταπεινῶς ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀμφότεροι τὴν τιμιωτάτην κυρίαν, σοῦ τὴν σύζυγον. Ἐν Οὐλτραϊέκτῳ, α. χ. μ. ζ. ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας μαιμακτηριῶνος τετάρτη φθίνοντος μηνός.

Viro Clarissimo

D. JACOBO CATZIO

S. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

CUm nihil sanctius amabiliusque ipsa virtute jure censeatur, quis mihi, Vir Clarissime, probro det, quod ego te, qui vivam ejus inter nos refers imaginem, amem colamque? Et ut non essent tot incomparabiles ætherii tui ingenii dotes, nonne vel sola humanitas tua honestum hunc affectum largè promerita est? Certè. Huic enim debeo, quod famæ splendorisque tui pæne oblitus, me non modo tam comiter invisere, penitius nosse, ac de studiis, vel nugis potius meis, sedulò percunctari: verũ etiam & claritatem aliquam ex iis mihi ultro polliceri dignatus sis. Quorum autem dissimulatio, aut contemptus cum non cadat in virginem nobilem, & Musis jam nuper initiatam, accipe has

has qualeſcunque literulas, ut hujus ſynceri mei erga te amoris & perpetuæ obſervantiæ pignus; & ſic mihi æternum vale, Virorum optime. Parentes te, uxorem, liberoſque tuos, ſalutant peramanter. Idem & ego facio. cIↃ IↃc XXII.

Viro Clariſſimo,

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

Litteræ tuæ cum munere, velut auctario quodam, conjunctæ, mihi longè fuêre gratiſſimæ, præſertim cum ad pangendum inter nos Amicitiæ fœdus, has tanquam ἀῤῥαβῶνα ſponte obtuleris. Nihil revera exoptatius potuiſſet contingere, à tali Viro, qui inter maxima hujus ævi lumina caput exſeris, cæloque cognatum extollis ingenium. Quocirca ſine

ulla mora hanc protinus arripiendam esse occasionem duxi: ne videar in tanti acquisitione thesauri minus, quàm deceat, ardoris lætitiæque testari. Quod verò tot laudibus obruis immerentem, credo te maluisse tuum in eligendis amicis judicium apud alios probari, quam strictè alioqui de me ferre sententiam. Epigramma magni nominis raræque virtutis Heroinæ legi, probavique vehementer. Habes hîc quoque ejusdem argumenti versiculos: quibus, te Autore, àusa sum

— *argutos inter strepere anser olores.*

Vale Vir præstantissime, &, salutem Conjugi tuæ amicissimam meo nomine impertiri, summopere exopto: quam etiam initæ inter nos amicitiæ, ut tuorum omnium consortem, eòque fide tua obstrictam, merito amplector. Trajecti ad Rhenum. Anno cIↄ Iↄ c xxxiii, Mense Sept. x.

Viro Clarissimo

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

Ornatissime & Eruditissime Vir,

JAmdudum nihil magis anxiè animo revolvo, quam ut me liberem ære tuo. Sed crede mihi, ex quo egregium in Græcis & præsertim Hebraicis nacta fui Præceptorem D. Voetium, virum cum paucis comparandum, non licuit per varia studia aliasque interpellationes, potissimum agere quæ maximè vellem. Adde quod Epistolæ tuæ, tam insigniter urbanæ, tamque eruditæ, quid responderem, nihil utique perspiciens, humanitati sive indulgentiæ in me tuæ malui acceptum ferri, quod nempe deficienti in officio ignosceres, quàm meam prodere inscitiam. Attamen oblata hac occasione nolui committere, quo minus ad te darem litteras obser-

observantiæ ac cultus erga te mei testes. Quod si fortè hoc nimis accisum putes aut abruptum, Frater meus hasce partes, quibus ipsa non sufficio, subiturus est. Vale & salve plurimum unà cum Conjuge optima. Raptim Trajecti ad Rhenum, Anno cIɔ Iɔc xxxv. Mens. Jul. VIII.

Viro Nobilissimo

D. CONSTANTINO HUYGENS

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

QUamvis ob eminentiam virtutum tuarum, & publici, quod sustines, muneris dignitatem, ab omnibus officia exspectare jure debeas, Vir Amplissime, mavis tamen benefaciendo aliis quam tibi debita accipiendo magnus haberi. Atqui ut tantum æs alienum conflandi author ego sim, præsertim cum solvendo

non

non ſim, haud facile conceſſerim. Petieram quidem à fratre meo, cum Hagam eſſet profecturus, ut te cum tua familia meis verbis quam ſtudioſiſſime ſalutaret: attamen non fuit animus te his ludicris, quæ otio gaudentes ſaltem curant, implicare: negotiis nimirum graviſſimis aſſiduo occupatum. In eo tamen, quod cum artes omnes tum & pingendi peritia te penes ſuum habeant domicilium, atque adeo à te quoque earum auxilia eſſe petenda, fratrem non utique fefellit opinio. Utcunque vero res excidit, non ignoro, tibi totum deberi, quod, ſiquid in nobis requiri poterat, urbanitate ſuppleveris. Porro laudes, quas in me confers ὑπερβολάδην, admittere, neque ex animi ſententia, neque ſatis verecunde poſſim. Nec tamen inficias ibo, jucundum mihi fuiſſe laudari à viro non tantùm ſumme laudato, ſed & laudari ante alios digniſſimo. Quanti vero tua ſemper fecerim, quam nihil tritum aut vulgare ſonet quidquid à

te

te proficiſcitur, non hic conabor referre: quippe virgini magis decorum eſſe duxerim, iſta ſilendo mirari, quam memorando aliis admirationem excitare. Deinde Carmen meum populari ſermone conſcriptum quantum tibi debeat, quod cenſorem tam benignum egeris, plus ſatis agnoſco, &, licet in extenuationem culpæ, quod ſcilicet invitis (ut ajunt) Gratiis fruſtra litarim, non pauca afferre queam, acquieſco tamen, quia tibi non diſplicuiſſe ſatis amplum mihi Theatrum eſt. Scimus enim quid hac in parte olim præſtiteris, quam longe ſupra vulgus poëtarum caput extuleris, velut

—altus Olympi
Vertex, qui ſpatio ventos nubeſque
reliquit.

Quocirca in ea, quam inter nos inſtituis, comparatione à te non leviter diſſideo. Vale, virorum humaniſſime, & æthereo quemadmodum cœpiſti amore, ut proſequaris virtutum tua-

rum

rum peramantem valde exopto. Ultrajecti cIↄ Iↄ c xxxvi. Jul. xxiii. Citius quidem ad binas tuas respondissem, nisi Parentis valetudo afflictissima me ab officio retinuisset.

Viro Clarissimo

ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

AGnosco solitam tuam erga me humanitatem, Reverende & in Christo Charissime Pater, quod diuturnius hoc silentium non solum Literis tuis amicissimis, sed & munere perquam eximio pensare volueris. Fateor quidem, non omnes æque id pro munere interpretaturos: cum non pauci ejusmodi scenicas voluptates, quibus hic libellus bellum indicit, muneris loco habere soleant: Verum isto scribendi genere opus erat,

erat, ut veternum illum quam plurimis professione Christianis, ceu stimulis clavibusque, excuteres. Ultimam (ut ita dicam) periodum absolvit morum corruptela, quando homines ejusmodi φλυαρίαις etiam utilitatis cujusdam honestæ patrocinium prætexere non erubescunt. Longe tolerabilius peccant qui meliora vident probantque; sed aliorum exemplis, per devia funem ducentibus, nimis facile abripi se patiuntur. Utinam ii aliquando & suo, & aliorum damno edocti, tutiorem à sæculi vanitate secessum amplecterentur. Ego, tametsi per famam mihi (ut ais) in totum delitescere non licet, vitâ tamen solitariâ cum primis oblector, semperq; aliis testatum faciam, nunquam nobis defuisse voluntatem latendi. Quod autem magnis quibusdam viris id largiendum putas, ut quædam ingenioli nostri specimina sorti publicæ permittam, libens tibi, ut in cæteris omnibus, ita hic quoque assentirer, si non aliud

quàm

quam tuum judicium jure extimescerem. Non enim video, quî malevolorum morſus (quibus procul dubio forent obnoxia) ſuſtinere valeant. Utique dictitarent, me gloriolæ cujuſdam auram popularem captare, ſi meas ſchedulas omnis fere eruditionis inanes ſeorſim divulgarem. Proinde etiam atque etiam fidem tuam imploro, ut eas tantiſper intra privatos parietes latere ſinas, dum aliquando plauſibilior nobis arriſerit occaſio. Tractatum tuum de B. Virgine vehementer expecto. Optarim ut ipſi Typographi eodem tenerentur deſiderio; non paulo plus illorum operæ jam ante caluiſſent. Vale, Vir incomparabilis, cum Conjuge &. Nepte tua mihi chariſſimis, & ſalutem à nobis omnibus amiciſſimam accipe. cIↄ Iↄ cxxxvII.

Viro Clarissimo

D. ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

NOn est quod dubites, Vir reverende, & in Christo charissime Pater; nec quidem te dubitare existimo, quin in omnibus sive prosperis, sive adversis, idem nobis sit, qui vobis, animi sensus: maximè verò in iis, quæ vitæ tuæ incolumitatem propiùs tangunt. Neque enim affectus nostri in communi tantùm Christianæ charitatis vinculo, (quo vel solo hæc συμπάθεια sibi optimè constare possit) sed, quod plurimum huc conferre solet, peculiari quadam necessitudine & amicitia arctissima conglutinantur. Maturius equidem literis testata fuissem dolorem nostrum, nisi serò, & jam superato malo, de morbo tuo nuntiatum nobis fuisset; adeo ut nihil mihi reliquum sit, quam

quam ut doleam me vobis condolere non potuiſſe. Libellum, ſeu gemmam verius, quam mihi in perpetuum animi tui cum meo conſenſus ſymbolum mittere dignatus es, exoſculata ſum non ſemel, & tanquam monile longè pretioſiſſimum nuſquam non circumferre ſoleo. Quid ni? cum nullum divini pariter ac tui erga nos amoris luculentius exhiberi poſſit, argumentum. Cæterùm quod tam honorificè de ſcriptis meis pronunties, αὐτοῦ τὴν αἰτίαν agnoſco, & animum tuum verè paternum, & meam hac in parte felicitatem, ſiquidem, juxta illud Poëtæ:

Principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt.

Vale, Vir præſtantiſſime, & ſalutem à nobis omnibus amiciſſimam accipe. Ultrajecti v. Maii, cIɔ Iɔ cxxxviii.

nimè parcum esse rerum pretiosissimarum dispensatorem accepimus, & quicquid est præclarorum tuorum operum, amicis impertire non gravari. Itaque non possum quin singularem hanc morum tuorum benignitatem gratâ mente prosequar, & Attalicas hasce conditiones avidissimè amplectar. Fateor quidem, si omnia hic ad calculum κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν revocanda forent, ac proinde ex hac velut pacto fructum aliquem à me vicissim stipulari velis, nullam dari fœderis inter nos ineundi rationem: Verùm nihil ejusmodi tua poscit felicitas, quę tantùm se aliis communicando, non autem aliunde accipiendo cumulari potest. Hinc de tui similibus optimè pronunciavit M. Tullius, *Vt quisque* (inquiens) *maximè virtute & sapientia sic munitus est, ut nullo egeat, suaque in se ipso posita judicet: ita in amicitiis expetendis excolendisquę maximè excellit.* Munus à fœmina nobili profectum summoperę mihi gratum fuit. Utinam *ἀντί-*

δῶρον aliquod eſſet ad manum, quod redhoſtimenti, vel ſaltem grati animi vicem ſuſtinere queat. Mitto autem hoc qualecunque ejuſdem generis ſpecimen, ſed diverſo modo à me elaboratum: quod unà cum propenſiſſimæ voluntatis noſtræ teſtificatione ipſi tranſmittas, etiam atque etiam rogo. Te ſatis periculoſè ægrotaſſe, ex Fratre intellexi: ſed cumprimis lætamur, quod te iterum ὑγίεια reſpexerit; quam ut diu tibi conſervet, ſummum Numen veneror ac precor. Nos ferè perpetuò tenuiori utimur valetudine. Vale & ſalve, Vir præſtantiſſime, ſimul cum Conjuge nobiliſſima, cui ſtudium & officia noſtra deferri ex animo cupio. Ultrajecti, v. Kalend. Junias, cIↃ IↃ c xxxix.

Viro

Viro Nobilissimo

D. DANIELI HEINSIO

S. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

QUod animum erga nos tuum, Nobilissime Domine, tam honorifico munere testari dignatus sis, id merito eximiæ tuæ benignitati ferimus acceptum. Neque enim adeo philautia mihi imponit, ut quicquam hic meis meritis vindicem; tametsi (quæ tua est divina humanitas) gratis mihi summam virtutis laudem tribuis, ne gratis in me beneficium contulisse videare. Certè ut nihil erat cogitationibus tuis dignius, nihil Christianæ Reip. plausibilius, quam ut hanc operam cœlesti sapientiæ devoveres, ita nobis in hoc genere studiorum, quibus immorari atque immori percupimus, nihil obtingere potuisset exoptatius. Vale, Virorum humanissime, una cum Dn. Filia, mi-

hi è paucis perquam chara. Ultraje-ctì prid. Non. Jan. cIↃ IↃ C XL.

Viro Clarissimo

D. JOH. BEVEROVICIO

S. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

QUę inter pręcipua Charitum munera virginem quam maxime decere putamus, Vir Amplissime, ea hoc potissimum tempore vix retinere videmur, modestiam scilicet & silentium. Tanta quippe nos sollicitat humanitatis vestræ erga immerentem profusio, tamque invidiosis præconiis meam cumulatis inscitiam, ut neque modestiâ silentium, neque silentio modestiam tueri me posse arbitrer. Illud sane elegantissimis tuis litteris effecisti, ut nesciam utrum animo meo humiliorem propriæ tenuitatis sensum impresseris, an vero præclariorem de te existimationem.

Quod

Quod autem, ſive qualicunque ingenioli mei tirocinio, ſive magnorum virorum perſuaſione adductus, noſtri nominis rationem habere cœpiſti; id nihil, aut certe parum cauſæ fuiſſet, cur me tam magnifice laudares, niſi huc ultro te impuliſſet inſignis illa genii tui benignitas. Interim tamen non diſſimulabo quantopere mihi gratuler, quod videam te ſtudiis noſtris impendio favere, atque adeo paradoxum vitæ meæ inſtitutum tuo quaſi Apollinis ſuffragio comprobari. Sunt enim hodie non pauci, qui non ita facile concederent in tuam ſententiam; imo qui contra ſtatuerent, politiorem hunc ornatum noſtro ſexui minime convenire, neque nobis promiſcue ad hoc Minervæ ſacrarium aditum patere. Invenies itaque, nî fallor, antagoniſtas, nec infimi ſubſellii viros, ubi hæc plus quam ἀπίθανα (ut nunc ſunt hominum judicia) propugnanda ſuſceperis. Verumtamen, cum tibi & omnigenæ eruditionis, & ſapientiſſi-
 mæ

mæ antiquitatis lumen præluceat; cumque opera tua non obſcure teſtentur, te nimirum à libera illa ac Socratica philoſophandi ratione non abhorrere, vix quicquam arbitror cura tua dignius fore, quam ut ſcripto quodam publico, & noſtro ordini ſuam dignitatem aſſeras, & generoſiora virginum vota ad hoc vitæ genus amplectendum accendas. Nec id optarim tam mei, quam univerſæ Reip. literariæ cauſa: cui jam pridem te totum devovere non dubitaſti. Quare ut provinciam hanc ſerio, & quam primum capeſſas, per omnia Muſarum ſacra te etiam atque etiam obteſtamur. Porro egregium, quem de Calculo conſcripſiſti libellum, & hilari (ut par erat) fronte accepi, & grata omnino mente amplector: munus revera quod non ſolum affectus erga me tui, ſed & ingenii pulcherrimum ſpecimen exhibuit. Etſi vero hujus artis mirabilem ſuavitatem jam ante libare cœpi, quo nempe cum ὑγιεία in gratiam redirem auſpicatius:

catius: tamen vix ab insipidæ arrogantiæ nota absolverer, si mihi de hoc scribendi genere judicandi peritiam arrogarem; quamvis & nobis pro inusitata tua modestia judicandi potestatem feceris. Vale, Vir eximie, & cave putes quippiam mihi gratius accidere posse tuo tam benevolo erga me studio. Ultrajecti XII. Kalend. Febr. cIↃ IↃ C XXXVIII.

Viro Clarissimo

D. JOH. BEVEROVICIO

S. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

VIdi tractatum tuum, Vir Clarissime, quem de Excellentia fœminei sexus inscripsisti: sed vidi tantum, ὡς ἐν παρόδῳ, cum propter varias occupatiunculas, quibus non raro vel meis ingratiis implicari soleo, tum quia verebar, ne quid longior mora adferret incommodi, si desiderii potius

tius mei, quam tui instituti rationem haberem. Mirata sum equidem insignis benignitatis tuæ exuperantiam, qua non tantum sexui nostro sapientiæ ac doctrinæ gloriam (quod unum solummodo à te nuper efflagitaveram) disertissimo tuo stylo asserere voluisti: verum sic causæ nostræ faves, ut nos etiam viris nusquam non adæquare, ne dicam in quibusdam anteponere non dubitaris. Cave igitur existimes me tibi fore in omnibus ὁμόψηφον; præsertim cum tot exempla fæminarum illustrium in tam sublime celebritatis fastigium evexeris, ut plura ad invidiam, quam ad imitationem disseruisse videare. Quod cum ita sit, vehementer te rogo, imo per inviolabilem amicitiæ nostræ fidem obtestor, ne nobis hunc librum (quemadmodum solitæ comitatis tuæ genio obsecutus forte in animum induxisti) nuncupare velis. Neque enim te latet, quam lividis oculis maxima pars hominum (neque hic tam infimi sub-
sellii

ſellii homines, quos facile eſſet contemnere, quam magnæ exiſtimationis viros deſigno) noſtra aſpiciant. Adeo ut benigne nobiſcum agi exiſtiment, dum modo ad altiora hæc ſtudia aſpirantes veniam conſequamur: tantum abeſt ut æquo animo laturi ſint, ſi, me vel minimam occaſionem dediſſe laudes noſtras eum in modum ebuccinandi, ſuſpicarentur. Non eſt itaque cur hæc anxie perorem apud te, ne novam ſubinde adverſariis calumniandi præbeas materiam; poſteaquam id ipſum in hoc opere ages, ut iiſdem os obturare queas. Quod ſi vero illuſtre aliquod nomen frontiſpicio hujus operis præfigendum quæris, non invenies, me quidem judice, quicquam N. N. nomine auſpicatius. Nam fieri nequit, ut non ingentem ineas gratiam apud hanc Heroinam, quæ uti bonis litteris, linguarumque ſtudio impenſe delectatur, ita facile extra omnem invidię aleam poſita eſt. Et quod rei caput eſt, non exiguum huic cauſæ

ſplen-

ſplendorem tum autoritate tum exemplo ſuo conciliare poteſt. Vale, Vir eximie. cIɔ Iɔ c xxxix.

Viro Nobiliſſimo

D. CLAUDIO SALMASIO

S P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

JAmpridem, Vir Illuſtris, ancipitem nobis anſam præbuit de officio noſtro deliberandi, quod quidam indubitatæ fidei amicus nobis ſpem certam fecerat tui in urbem noſtram adventus: poſtmodum vero reſcivi fuiſſe ſonticam cauſam, quæ nos tanta felicitate orbavit. Quod igitur coram agere decreveram, nunc ſedulo per litteras curandum habeo, ne diuturnior mora nos forte arguat inofficioſi ſilentii. Promptiſſimam ſane gratæ voluntatis teſtificationem exigere videbatur munus perquam eximium quo bibliothecam meam exornare

nare dignatus es: verum quando tu gratitudinis ingenium, non tam verborum ſolennibus, quam animi promptitudine metiris, confido me tibi gratiam, quam ſemper habui & habitura ſum, ſat cito retuliſſe. Porro cum negotium D. Coutel in tuas rationes non injuria referatur, ad te mitto hoc qualecunque penicilli noſtri experimentum: quod eidem ut prima occaſione tranſmittas vehementer rogo. Nolim tamen exiſtimes me in hoc artis Apelleæ certamen deſcendiſſe, ut ambitioſe triumpharem: ſed quoniam tuis velut auſpiciis in hanc arenam protrahimur, obſequii magis, quam noſtri honoris rationem habere volui. Omitto nunc eas laudes, quibus nimis jocoſe, certe nimis amice contendis palmam nobis ab utroque ſexu deberi. Cætera quidem te Dictatorem reipublicæ literariæ nemo non agnoſcit, tamen non defuturos arbitror qui te judicem hac in parte ejuraturi ſint potius, quam ut tam ingloriæ ſortis damnari

nari ſeſe patiantur. Ad obitum quod attinet doctiſſimi viri Elichmanni, vix dici poteſt quantum inde mœrorem contraxerim, cum ob publicam politioris literaturæ jacturam (quis enim hoc uno felicius Orientalis ſapientiæ ſacrarium nobis reſerare potuiſſet?) tum ob privata ſtudiorum meorum commoda, quæ mihi non temere ab ejus inſigni comitate niveoque candore polliceri poteram. Sed quam nihil in rebus humanis certum, quam hora illa incerta, quæ terminum vitæ votiſque mortalium imponit! Vale, Vir magne, & meo nomine ſalutem Nobiliſſimæ Dominæ Conjugi ſignificare ne graveris. Ultrajecti. Pridie Idus Decembris cIↃ IↃ c xxxix.

Viro

Viro Clarissimo

D. GUIL. STAECKMANNO

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

ETsi non eædem nos, Vir Amplissime, quæ cæteros, officiorum leges constringunt; nec ingloriium nobis esse putamus à tua humanitate vinci: tamen, quia ex Reverendo viro Dn. Schotano certo rescivi te nostras literulas magnopere desiderare, non committam ut magis immunitatis, aut decori nostri, quàm petitionis tuæ rationem habuisse videar. Certe tibi plene persuasum esse percupimus tuorum erga nos meritorum memoriam, ac gratiam nunquam apud nos intermorituram. Nihil autem contingere nobis potuisset gratius præclaris illis Musarum tuarum muneribus, quibus nos jam aliquoties beare dignatus es. Quid enim

tuis literis humanius, aut amicius? quid carminibus elegantius, venustius, acutius? ad quæ cave existimes me tandem obsurduisse; vel nobis (ut cum Platone loquar) ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῷ τινι τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα κατορωρυγμένον. Vale, Vir Eximie, una cum tuis omnibus, & nos de valetudine tua, quam antehac afflictam fuisse accepimus, certiores facias rogo. Ultrajecti v. Id. Junii. cIↃ IↃ CXL.

Viro Clarissimo

D. JOHAN. DE LAET

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

NOtam inhumanitatis incurrerem, Præstantissime atque amicissime Vir, si nihil ad humanissimas tuas literas responderem: præsertim vero cum Frater meus, in Angliam cogitans, vos ἐν παρόδῳ videre in animum induxerit. De libello adversus D. Sal-

D. Salmaſium in lucem prodituro nihil hucuſque inaudivimus: atque ipſe D. Voetius harum rerum utique ignarus eſt. Accedit quod N. N. plus ſatis habet quod agat domi ſuæ: quippe cui nunc gemina, ut accepi, incumbit profeſſio. Proinde confictos eſſe opinor hoſce rumuſculos, & quidem à malevolis, qui famam & ſplendorem magni illius viri æquis oculis intueri non ſuſtinent. Vale virorum optime; unà cum omnibus qui tibi ſunt chari. Ultrajecti VI. Kal. Aprilis, cIↄ Iↄ CXLI.

Nobiliſſimæ

D^æ MOOR

S. P. D.

ANNA MARIA
A SCHURMAN.

Nobiliſſima Domina,

NEctare dulciores mihi viſæ ſunt tuæ literæ, quibus, quia ſummopere delector colloquio tuo, citius reſpondiſſem, niſi frater meus, qui

hasce tibi traditurus est, jampridem in Angliam cogitasset. Hic tibi vitæ meæ rationem edisseret, & penetralia animi erga te mei reserabit. Vix tamen ita me reprimo, ut prorsus ad gravissimum epistolæ tuæ argumentum consilescam. Quæris itaque, quomodo res meas ordinem ac disponam, ut minima cum offensione vitæ hujus molestias, præsertim calamitosa hac tempestate, transmittam. Tametsi vero singulari tuæ modestiæ atque humanitati acceptum debeo, quod exemplum nostrum imitatione tua non indignum existimas: tamen, si nobis aliquando per Dei gratiam uno eodemque contubernio frui liceret, non dubito quin in tanta animorum studiorumque conspiratione ad virtutem nos invicem magis excitare possimus. Utut est, dicam verbo, non quid semper assequar, sed quem scopum quam proximè attingendum mihi proponam. Viam compendiariam longeq; tutissimam nobis monstrat cœlestis veritatis Cynosura: siquidem

quidem optime dictum eſt illud magni Mirandulani Comitis: *Veritatem Philoſophia quærit, Theologia invenit, religio poſſidet.* Ne autem longius à propoſito deflectam, binas anſas habere res mortalium, non immerito cum inſigni Philoſopho Epicteto ſtatuimus: non tamen, ut ille, unam commodam, alteram verò incommodam, verum utramque commodiſſimam, modò recte & ordine arripiantur. Nimirum quidquid ad bene beateque vivendum pertinet, aut ad divinam providentiam, aut ad officium noſtrum referri neceſſe eſt. Ad primum quod attinet, id unum ago, ut iis rebus, quæ extra noſtram poteſtatem ſunt, unica tantum mihi cura ſit, in Deum ſcilicet curas omnes rejiciendi: juxta monitum illud Apoſtoli: πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρρίψαντες ἐπ' αὐτὸν, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν. Quippe hinc omnis noſtræ inquietudinis origo eſt, quod nimis anxie rerum eventus, qui à ſolo ſummi Numinis arbitrio pendent, volvere ani-

mo consuevimus. Superest officium nostrum; cujus partes sunt, ea duntaxat, quæ sub nostram deliberationem cadunt, & industriâ & prudentiâ nostrâ moderari. Nihil utique nos perinde tranquillitatis arce dejicit, atque prava exempla, & fallaces illecebræ hujus seculi: ut jam omittam tædia & molestias, quæ conditionem eorum, qui velut in proscenio hujus mundi versantur, perpetuo comitari solent. Huic autem malo non aliud invenio expeditius remedium quàm studiorum secessum. Etenim, quando corruptissimis passim moribus hodie vivitur, vix est ut aliquis tantum ardoris ad virtutem prosequendam in aliis accendat, quantum ipse, qui frequenti hominum conversatione utitur, plerumque de suo remittit. Hic verò remotis illis hujus seculi præstigiis, rectiùs de rebus omnibus judicamus, & quæ prophanis hominum animis admirationem inducunt, tuto contemnimus. Hic licet in otio Musis opportuno mentem

tem

tem ad altiora erigere, & ſine impedimento ſapientiæ ſtudium capeſſere: de quibus plura in epiſtolâ typis excuſâ, quam ad te mitto. Adjunxi inſuper meam effigiem propria manu ad vivum depictam, quo tibi omni ex parte, quantum fieri poteſt, innoteſcam. Vale, noſtri ſexus immortale decus, meque tui amantiſſimam redamare perge. Ultrajecti Kal. April. cIɔ Iɔ c x l i.

Viro Clariſſimo,

D. JOHANNI CLOPPENBURGH

S. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

NEc tuo, ut opinor, Vir Reverende, nec meo quidem ſatisfecerim deſiderio, niſi ad doctiſſimas tuas literas pro modulo noſtro reſponderim, ſimulque amicitiam tuam, tam humaniter, tam candide mihi obla-

tam, serio amplecterer. Quod autem à me postulas, ut de eximia in locum illum difficillimum 1 Corinth, 15. animadversione tua judicium faciam, id merito singulari tuę modestiæ acceptum debeo. Neque enim tantum mihi sumo, ut stylo decretorio tecum agere in animum inducam meum: præsertim verò cum facilius sit, in tanta judiciorum discrepantiâ, de propria sententia dubitare, quàm alienæ per omnia assentiri. Tametsi non possum non magnopere mirari haud mediocrem ingenii tui ad investiganda τὰ ἄπορα sagacitatem: tamen, quia eorum, quæ juxta tuam explicationem necessario præsupponuntur, non æque evidens ubique demonstratio est, non verebor, quidquid etiamnum huic menti caliginis obversatur, liberius expromere. Primum non satis solide, saltem ex hoc capite, probari posse existimem, quosdam ex illis quingentis fratribus, quos obdormivisse prædicat Apostolus vers. 6, martyrii coronam consecu-

ſecutos fuiſſe. Deinde verſum 11. intelligendum eſſe de iiſdem, abnuere videtur ipſa ſeries & orationis contextus verſ. 7. 8. 9. 10. & 11. ubi non agitur de martyribus illis vita modò defunctis, ſed de Apoſtolis tum temporis, cum S. Paulus hæc ſcriberet, reſurrectionem Chriſti prædicantibus. Idem fere dixerim de verſu 15. quando ibidem ex falſa hæreticorum hypotheſi Apoſtolos potius, quàm alios quoslibet, criminis ψευδομαρτυρίας argui, vero conſentaneum eſt. Poſtremo exempla mihi nunc quidem non occurrunt, quibus certo evinci queat, verba & phraſin Apoſtolicam ultro admittere hanc interpretationem; nimirum, τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; nihil aliud eſſe quam, quoſdam Chriſtianorum olim Baptiſmum recepiſſe, commotos ſcilicet exemplo iſtorum martyrum, qui hanc veritatem proprio ſanguine obſignaverant. Plura non addam; nec quicquam pro theſi mea, aut contra eam nunc allatura; ſiqui-

dem ea vel hoc tantum nomine abunde mihi placet, quod egregiæ meditationi, atque adeo ſanctiſſimæ inter nos neceſſitudini contrahendæ anſam præbuerit. Vale. Ultrajecti, cIↄ Iↄ c XLI.

Viro Clariſſimo

ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

APologeticum tuum, Vir Reverende, dilectiſſimeque in Chriſto Pater, magna cum admiratione perlegi, vicitque expectationem noſtram; & moræ longioris tædium, ſimul atque ad nos pervenit, gratiâ ſuâ abunde penſavit. Quod autem me quoque inter cæteros amicos nobiliſſimi hujus certaminis non ſpectatricem modo, verum etiam judicem deligere volueris, agnoſco hu-

manitatem erga me tuam. Scio equidem, non mei esse fori de iis, quæ autoritate nituntur, ferre sententiam; nihil tamen mihi arrogabo insolentius, si te, in re minimè dubia, de adversario non ignobili triumphare prædicavero. Quis enim non videt te ita pro veritate divina pugnasse, ut neque zelo majore quisquam, neque doctrinâ, nec prudentiâ, nec successu hanc causam agere potuerit? Magna certè fuit antea apud omnes D. Grotii tum ingenii, tum eruditionis existimatio: nunc verò postquam cœpit tam à ratione studiisque suis, ut antea credebatur, aliena moliri, atque adeo universam reformationem, ejusque primarios Antistites acerbissimis dicteriis incessere, nemo non Grotium in Grotio desiderat. Porrò autem quàm est ridiculum, quàm inauspicatum, hominem, cui nec cum aliis, nec secum (quod tu egregiè ostendisti) convenit, id sibi sumere, ut minimè rogatus, nobis cum Pontificiis & posse
con-

convenire & debere, ὡς ἐκ τρίποδος (ut ajunt) pronunciet? De morbo D. Molinæi quæ per literas significas, ejus generis sunt, ut eorum cogitatione non possim non vehementer commoveri. Atqui vel imprimis hoc solatio utor, ea remedia illi divinitus suppeditanti (preces inquam ardentissimas) quæ vel athletica valetudine potiora haberi debent. Spero tamen fore, ut Deus Opt. Max. mox lætiora largiatur, atque etiam conjugem tuam pristinæ sanitati restituat. Vale, charissime Pater, cum omnibus tuis. XIII. Kalend. Febr. cIↄ Iↄ CXLIII.

Viro Clarissimo

D. ANDREÆ RIVETO

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

O Instabilem Ecclesiæ Dei conditionem! Anne etiam in ***, ubi

ali-

aliquandiu, ut Daniel Propheta inter leones, ita in medio hostium tuta, & pene secura fuit, novas turbas & persecutiones Reformatis imminere rumor est? Id non obscure ex postremis tuis ad D. Voetium literis intelleximus. Hæ utut nos graviter afficiant, nihil nobis certe relinquitur, quam ut nostris precibus Deo causam suam tuendam unanimiter commendemus: qui facile mala omnia à suis avertere, vel, si aliter ipsi visum fuerit, etiam in bonum convertere potest. Quæ vero, præter commune istud piorum omnium officium, nostram prudentiam, pietatem, fidem atque constantiam requirunt, non injuria multo majores curas in nos derivare videntur. Illud profecto in primis experiuntur fideles verbi ministri, qui cum purioris doctrinæ patrocinium suscipiunt, virulentis ac venenatis malevolorum telis petuntur, quæ si aut declinare aut retorquere conantur, affectibus potius suis, quàm veritati

aut pietati litasse existimantur. Hic tua nuper veritatis adversus Grotium defensio, licet omnibus numeris prudentiæ absoluta, non potuit tamen effugere calumniam adversarii tui. Aleam nunc subit eandem *** quoniam nimis (ut putant) aperte **** convincit. At quæ, obsecro, causa erat, cur ille hac in parte prævaricaretur? An propter honorem ordinis? Sed vel ideo maxime redargui debuit, quod plus etiam exemplo, quàm peccato nocuerit. Egregie hoc axioma Calvinus in libro suo de scandalis, ut probe nosti, explodit. Nec Spiritus S. carere nos voluit exemplo Apostoli qui S. Petro pede non recto incedenti, publice, seu coram omnibus in os restitit, imo quod magis miremur, divinis æternumque mansuris monumentis deliquium tanti Ecclesiæ luminis, velut nigro carbone notavit. Hæc quidem liberius in sinum tuum effudi, quia te nihil eorum quæ propius nos tangunt, celare possum. De rebus Seda-
nen-

nensibus prima occasione pluribus scribere constitui. Vale & salve una cum D. Conjuge tua Charissima. Raptim Ultrajecti. v. Non. April. cIↄ Iↄ c XLIII.

Viro Clarissimo

D. JOH. BEVEROVICIO

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

SI tardius respondeo ad superiores tuas literas, Vir Amplissime, quam pro expectatione fortasse tua, nolim ignores non minimam partem hujus culpæ residere vel in mora istius amici, cui tuas ad me perferendas tradidisti, vel in αὐταρκείᾳ potius tua, quæ, dum omnibus arridet, atque, te etiam autore, nusquam non tanquam in patrio solo habitare gestit, facile in itinere se detineri passa est. Mihi revera quam primum nacta sum eximium hoc opusculum, ita illece-

lecebrosum cum ob styli elegantioris venustatem, tum ob argumenti ipsius utilitatem visum est, ut non sustinuerim ab ejusdem lectione, priusquam absolvissem, spiritum revocare. Valde in cæteris probavi eas rationes, quibus herbarum indigenarum usum imprimis vestri ordinis hominibus probare contendis. Spero autem fore, ut tibi tam felix faustumque sit hoc consilium, quam illud ingenio tuo dignum, atque omnibus eruditæ novitatis studiosis amplexandum esse judico. Perge igitur ejusmodi scriptis orbem literarium magis ac magis illustrare; ejusdemque generis plura arcana, ad artem medicam recte instituendam necessaria, ex umbra in solem (quod dicitur) educere. Quod autem nostras literulas longe supra eorum meritum laudibus extollis, adeoque primas te inter præclara magnorum virorum monumenta illis decrevisse scribis, incredibile est quantopere hac in re à te dissentiam. Tantum
enim

enim abest ut lucubratiunculis meis id honoris tribuam, ut iisdem vix ullam publicæ lucis usuram concederem, nisi plus aliquoties amicorum efflagitationibus, quam meo judicio, obsequendum esse putarem. Video quam prolixe te primo vere una cum lectissima filiola tua ad nos excursurum promittas; sed vide ne meis quoque vestigiis inhæreas, &, dum satis salse morem nostrum rides, similiter, moram interponendo, postea ejusdem culpæ insimulari queas. Vale, summum Medicorum decus, & salutem à me tuis omnibus nunciare ne graveris ... Aprilis cIↃ IↃ cxliii.

Viro Clarissimo

D. ADOLFO VORSTIO

S. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

FIrmiori fundamento, Vir Humanissime, nostra nititur amicitia, quàm ut levioris suspicionis aura tentari, nedum commoveri possit. At si causa nostra ad severioris justitiæ tribunal peroranda foret, vereor, ne ego potius ingratitudinis, quàm tu inhumanitatis, rea peragi possem. Scio equidem quam sis capitalis hujus vitii hostis: & profecto essem ab omnibus Gratiis aliena, nisi jamdudum istius rei memoriam plane ex animo delevissem. Te verò, ut pristinam tuam erga nos benevolentiam sartam tectam conservare velis, etiam atque etiam rogo. Vale & salve una cum Domina Conjuge liberisque tuis lectissimis. Ultrajecti, prid. Non. Majas cIↃ IↃ C XLIV.

Viro

Viro Clarissimo

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

VIdeo, Vir Clarissime, cum ex tua, tum ex Reverendi illius viri epistola, quantum apud illum valeas dicendi facultate, qua mihi tam insignem ejus erga me benevolentiam conciliasti: sed, quia hanc minime promerita sum, te plurimum hic indulsisse humanitatis tuæ genio, & quicquid nobis deest, gratia supplevisse, facile conjicio. Agitur itaque de tua fide, quam, ut illi Atticam fuisse probes, Attica, id est tua eloquentia omnino opus est, quò & ego illi Attico stylo scripsisse videar. Ego verò, tametsi nihil tam illustris fidei orthodoxæ Antistitis expectatione dignum proferre possum: habeo tamen satis, quod qualicunque modo hisce literulis testata sum, quanto-

pere heroicas ejus virtutes venerer ac colam. Plura non addam, ne immemor videar promiſſionis tuæ, quæ mihi ſpem fecit te nobis brevi tui videndi una cum chariſſima familia copiam facturum. Vale, Virorum humaniſſime, & te, ſimulque D. Conjugem, liberoſque lectiſſimos, & fratris & meo nomine ſalvere jubeo. Ultrajecti XIII. Kal. Majas CIↃ IↃ CXLV.

Viro Clariſſimo

D. PETRO GASSENDO

S. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

ADeo gratioſe me nuper humaniſſimis tuis literis ad ipſius exemplar virtutis effinxiſti, Vir Clariſſime, ut non aliam æternæ mei memoriæ ſtatuam decerni poſtularem, ſiquidem hic gratiæ ac veritati per omnia bene conveniret: verum quando te, cætera acerrimum veritatis

tatis vindicem, vel famæ blandientis aura, vel nimio quodam in nos ſtudio, eò abductum intelligo, ut in meis laudibus cumulandis animi potius tui candorem, quàm meam effigiem expreſſeris; non leviter in genium τῆς σῆς φιλαληθείας peccarem, niſi te hoc qualicunque errore quamprimum liberarem. Video te noſtram de politioribus virginum ſtudiis Diſſertatiunculam tam benevole excepiſſe, ut inde non parum tuæ de me exiſtimationi acceſſerit. Atqui, quid obſecro, in hoc ſcripto magnopere prædicandum, præterquam quod cauſam liberalem, &, meo quidem calculo, æquiſſimam, quantum per modeſtiam licuit, acriter agere conata ſum? Illuſtre verò tui in veram ſapientiam amoris argumentum eſt, quod etiam in noſtro ſexu qualemcunque ejus ſcintillulam adeo non contemnas, ut eam vel inſigni tuo favore fovere, atque inflammare non dubites. Quare tametſi variis de cauſis nihil literarum ad extraneos

dare jam ante in animum induxerim: tamen, quia merito te virtus tua, ſummaque benefacta, in univerſum orbem literarium collata, de horum numero eximunt, omnes mihi Gratias iratas haberem, ſi non aliquo ſaltem monumento teſtarer, quanto-pere mihi gratuler, quod vitæ meæ inſtitutum ſuffragio tuo comprobare dignatus ſis. Paucis equidem (quando τὸ πολλοῖς ἀρέσκειν, τοῖς σοφοῖς ἀπαρέσκειν ἐστὶ) boniſque placere cupio, tibi vero imprimis, quem ego tot armis ac copiis inſtructum video, ut, quemadmodum nuper antiquæ philoſophiæ decus ſuum egregie aſſeruiſti: ita, ſi opus ſit, communem bonarum artium ſive literarum cauſam contra profeſſos ejus hoſtes, aut certe fœminei nominis contemptores, tutari facile poſſis. Vale. Ultrajecti, XII. Kal. Jan. CIↃ IↃ CXLIV.

Viro

Viro Clarissimo

D. ANDREÆ RIVETO

S. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

ULtro me ipsam neglecti officii ream perago, Vir Reverende, charissimeque in Christo Pater, quotiescunque in memoriam revoco, te literulas nostras, quantumvis rerum inanes, non modo non dedignari, verum etiam, quæ tua est in nos indulgentia, non raro de earum raritate mecum expostulare. Cæteroquin, cum nihil est quod tua cognitione dignum arbitrer, nescio quis metus in causa sit, quo minus ausim curas tuas graviores interpellare. Neque enim satis mihi perspectum est, qua ratione familiaritatem in scribendo nimiam, & reverentiam, quam tibi jure debeo, inter se conciliare possim. Facile itaque à te impetrabo, ut, quidquid hîc admissum

eſt, in benigniorem partem accipias. Quæ de ſtatu *** nuncias, uti conſilia auxiliaque humana exuperant, ita in cogitationem venerationemque divinæ Clementiæ nos adducere, imo rapere merito debent. Utinam harum rerum occaſione reliquæ ** Eccleſiæ ſingularis illius gratiæ, quam Deus tantum ſuis impertit, ſerio reminiſcerentur; neque eam ulla machinatione Satanæ, qui ſalutarem hujus doctrinæ lucem non ſuſtinet, obſcurari paterentur. In magna expectatione ſumus Operum Philoſophicorum Cl. D. Molinæi, cujus virtus, poſt tot calamitates, Solis inſtar nebulam perrumpentis, clarius effulgeſcit. Quod autem ea nomine ſororis meæ (quemadmodum innuis) ſe mihi ſiſtent, id honoris tametſi minime promerita ſum, tamen fieri nequit, quin mihi omnia, quæ ab ejus mente manuque proficiſcentur, futura ſint gratiſſima. Deus Opt. Max. te in ſummum decus ac præſidium Eccleſiæ ſuæ diu ſervet.

Materterę ac frater meus te, una cum D. Conjuge tua amicissima, quam officiosissime salutant. XV. Kal. Jan. cIↄ Iↄ CXLIV.

Viro Clarissimo

D. SIMONDS D'EWES

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

LIteras tuas, Vir Illustris, & nivei candoris genium, & politioris humanitatis auram spirantes, hilari, ut par erat, fronte jampridem accepi. Nec profectò commisissem ut tam diu responsum nostrum desiderare potuisses, nisi, non unâ de causâ, jam ante constituissem perrarò indigenis scribere, exteris verò rarissimè. Attamen, cum nuper ex Nobilissimo spectatæque fidei viro D. Stricklandio intellexissem, quantum tu dignitate omnigenâque eruditionis laude excelleres, virginalis verecundia (cui alioqui haud postremas

concedere ſolemus) tuis virtutibus ὁμιλητικῆς tanquam κρατίσταις cedere non erubeſcit. Harum itaque in cogitatione defixa, calamum avidè arripui, quo cultum illis & honorem, quem ſuo quaſi jure poſtulant, per literas deferrem. Huc quoque non leviter me impulit æquiſſima tua de noſtro ſexu ſententia, quam utinam ego tam facilè meo exemplo (ut tu quidem nimis benignè judicas) quàm rationibus comprobare poſſem. Quod autem ſcribis, eruditiſſimam Matronam D. Bathſuam Meckinſiam tam magnifice prædicaſſe meam in ſublimioribus ſtudiis induſtriam, atque adeo te incredibili accenſum fuiſſe nos alloquendi deſiderio, id totum cum immeritæ ejus erga me benevolentiæ, tum & tuæ in aſſentiendo facilitati ferimus acceptum. Eam quippe literarum gloriam mihi attribuis, quam ſi ultro admitterem, in veritatis ac modeſtiæ leges graviter peccarem. Veruntamen non ibo inficias, me rebus optimis juxta ac

maxi-

maximis, licet captum meum aliquando ſuperent, magnopere delectari. Quare cave exiſtimes me Reipublicæ veſtræ concuſſione parum affici, pro cujus ſalute preces noſtræ militare non deſinunt. Rem igitur mihi feceris longè gratiſſimam, ſi quicquid deinceps ab Ampliſſimo ſanctiſſimoque veſtro ordine & in togâ & in ſago præclarius geſtum fuerit, nobiſcum ejuſdem cauſæ conſortibus (prout ultrò polliceri dignatus es) communicare non graveris. Vale, Muſarum antiſtes incomparabilis, una cum D. Conjuge tua generoſiſſima, cui ut meis verbis ſalutem plurimam nunciare velis, ſubmiſſè rogo. Ultrajecti, prid. Kal. Novemb. cIↃ IↃ c XLV.

Viro

Viro Clarissimo

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

Literas tuas accepi, Vir Reverende, ſed, quem mihi de meliore nota commendaveras, verbi Divini Miniſtrum, nondum videre contigit. De nugarum mearum editione, quam etiamnum adeo ſuades, tametſi nihil certi hucuſque conſtituerim: tamen, quia ſic tibi viſum eſt, non ſuſtineo conſiliis tuis à tam niveo & amico pectore profectis obſiſtere diutius. Quoniam verò non exigua pars eſt literarum, quæ nihil præter inanias verborum habent; potiores, quoad fieri poterit, ſeligendas, & ad te tranſmittendas curabo. Tu autem plectes, formabis, reformabis, prout tibi collibitum fuerit. Idem tibi jus eſto in hanc, quam ad N. mitto, epiſtolam, & ſiquid ſit, quod ſuſpiceris

ris eum jure posse offendere, spongiâ deleas, & deinde obsignatam ipsi reddere ne graveris, rogo. Vale, Vir amicissime, & te una cum Domina Conjuge tua suavissima, quotquot sumus, quam officiosissimè salvere jubemus. Ultrajecti IX. Kalend. Jan. cIɔ Iɔ CXLVI.

Viro Clarissimo

D. LAMBERTO GORIS

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

PErjucundæ mihi fuerunt literæ tuæ, Vir Amplissime, ex quibus insignem tuam erga nos benevolentiam facile perspexi. Huic enim debeo, quod mei tam diuturnam tamque singularem, quam ego sane à meis meritis sperare minime potuissem, retinueris memoriam. Utique ab omnibus Themidis vestræ sacris aliena forem, si doctrinæ ac virtutum lau-

laudes (quas tu quidem mihi tribuis, verum conſcientia mea non agnoſcit) meo quaſi jure vel poſtularem, vel admitterem. Quid enim aliud juſtitia, quàm (ut Philoſophi verbis utar) ἀρετὴ ψυχῆς διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν? Quod autem Vir Reverendus D. Smith, pro inſigni ſuo in nos affectu, tam præclara tibi de meis ſtudiis non ſolum confirmavit, ſed etiam perſuaſit, non adeo miramur; ſiquidem te facile adducere paſſus es, ut crederes non eſſe illud literarum faſtigium inacceſſum alienæ virtuti, quo te tua jam pridem feliciter evexit. Quantum vero tu in hoc genere excellas, ſatis oſtendit tua, quam ad me nuper miſiſti, doctiſſima Commentatio: quo nomine, cum ob animi tui in nos propenſitatem, tum ob ipſius muneris præſtantiam, me tibi plurimum devinctam eſſe profiteor. Vale, Vir humaniſſime; & amiciſſimam D. Conjugi tuæ ſalutem ex me annuncies, rogo. Ultrajecti, v. Kal. Febr. cIↃ IↃ c XLVI.

Viro

Viro Nobilissimo

D. SIMODS D'EWES

S. P. D.

ANNA MARIA
A SCHURMAN.

Redditæ mihi sunt literæ tuæ, Vir humanissime, ex quibus, quantopere Musarum gratiam gloriamque depereas, facile perspexi. Id verò maxime testaris, generis splendorem fumosasque imagines non satis familiæ tuæ ornamento fore ratus, nisi & D. Conjugi tuæ filiabusque generosissimis literarum decus accederet. Macte igitur tam præclaro consilio, & quemadmodum vulgi vocem morisque recepti tyrannidem contemnere cœpisti, ita, si tam feliciter auspicatis insistere perrexeris, & de invidia facile triumphabis, & illustria ac domestica eruditæ virtutis exempla sexui nostro ad imitandum propones. Vale, Nobilissime Musarum Patrone, atque illustri familiæ tuæ salu-

tem

tem ex me officiosissimam annunciare ne graveris. Ultrajecti v. Kal. April. CIϽ IϽCXLVI.

Viro Clarissimo

D. LUFFRIDO OSTERWICK

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

NOn raro solet mihi accidere, *Vir Amplissime*, ut sexus atque ordinis nostri subnixa immunitatibus, parcius reddam id genus officii quod amicorum litteris debetur: verum cum tam eximia sit tua erga nos humanitas, ut vix insignem rusticitatis notam effugerem, nisi eidem aliqua ex parte respondere conarer, committere nolui, ut meas, quas avide expectas, literulas desiderares diutius. Quod autem ex sermonibus meis, cum nos superiori æstate invisceres, non mediocrem voluptatem te cepisse scribis, ejusque vestigia animo

mo etiam memori proſequeris, id benevolentiæ jure tribuo. Ex eo enim fonte promanant tot illuſtrium præconiorum tuorum rivuli, quibus nomen meum, non dicam aſpergis, ſed quam largiſſime perfundis. Nec aliunde proficiſcitur tuum haud vulgare Muſas noſtras promovendi ſtudium, cujus ἀναμφισβήτητον τεκμήριον munus ſane egregium extare voluiſti. Et ut ad ſummam beneficentiam nihil reliquum faceres, omnia inſuper nobis polliceri non dedignaris. Utinam mihi eſſet in promptu, eam referre gratiam, quam me tibi ſemper habituram profiteor. Tragœdia illa, quæ hominem, cujus in tuis literis meminiſti, in ſuas partes pertraxit, atque etiam nunc miſere irretitum detinet, nondum ſuam καταστροφὴν abſolviſſe videtur; eo tamen nunc loco eſt, ut ab ea ſatis tuta ſit innocentia, nec poſſit niſi ipſis autoribus ſuis afferre detrimentum. Vale, Vir Præſtantiſſime. Tibi, D. conjugi tuæ Matronæ lectiſſimæ de felice partu,

mihique cognomine magnopere gratulor, simulque salutem ipsi amicissime remitto. Ultrajecti cIↄ Iↄ CXLVI. Id. Aug.

Viro Clarissimo

D. LUFFRIDO AB OSTERWIICK

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

VAriæ occupatiunculæ, Vir Amplissime, quibus passim detineri soleo, causæ fuêre, cur tardius binis tuis literis humanissimis respondeam. Librum N. N. una accepi. Quem ut ego primum lustravi, ejus commatis esse duxi, ut eo Museum tuum omnis generis autoribus instructissimum spoliari minime debuisset. Verum quando aliter tibi visum est, eum etiam grato animo amplectar, lubensque ad meorum numerum adscribam. Quoniam verò sum-

ſummam inter meos Theologos orthodoxos concordiam tueri ſtudeo, æqui bonique conſules, ſi paradoxo huic capiti locum deſignem inter eos, qui propter remotum atque inſolens inventionis genus umbræ inſtar (ut in picturis fieri ſolet) ſolidioris veritatis pulchritudinem magis eminere antitheſi quadam faciunt. Etenim (ut ſententiam de hoc ſcripto meam, uti poſtulas, expromam) quæcunque, Cabaliſtarum in morem, divina juxta, atque humana, ad Matheſeos, Grammaticæ ac Logicæ ſuæ regulas exigit, & mirabilia inde arcana eruere ſatagit, lectu non plane forent injucunda, ſiquidem fas eſſet (ut in proverbio eſt) de ſublimibus nugari. Jam vero hæ artes qualemcunque etiam novitatis ſpeciem induant, jamdudum, ut optime noſti, ludibrium debent orbi Chriſtiano, omnibuſque recte philoſophantibus. Quod autem purioris doctrinæ ac vitæ homines, quos Puritanos vocant, ita nobis deſcribit,

ut eos ne quidem in pariete depictos vidisse credideris, nescio utrum ignorantiæ, an malitiæ potius tribuendum sit: sed te moror. Vale, Virorum optime, & salutem plurimam Dominæ Conjugi tuæ matronæ lectissimæ à me annuncies rogo. Ultrajecti III. Non. Octob. cIↄ Iↄ c XLVI.

Viro Clarissimo

ANDREÆ RIVETO
S. D.
ANNA MARIA
A SCHURMAN.

POema Lugubre, cujus memineras in postremis tuis ad me literis, tardius, uti video, quam opinabare, mihi redditum est. Quod autem judicium meum requiris in re, quasi levato, ut dicitur, velo jam pridem judicata, longius certe ab hac provincia me removerem, nisi animum mentemque nostram (ut cum Medicis loquar) in consensum traheret

ἡ συμ-

ἡ συμπάθεια hallucinantis amoris erga me tui. Ego revera, sive materiæ gravitatem, sive venæ affluentiam, sive tractandi modum ad pietatem plane compositum, sive genuinos vestri Idiomatis lepores, quibus matronale decus orationi conciliari solet, accuratius perpendo, id satis mihi perspexisse videor, haud facile ipsos Poëtas laureatos, quos hodie Gallia vestra tantopere admiratur, parem gloriam in simili argumento relaturos. Sic extra omne obsequium pronuncio, tametsi gratiam ac favorem illius Principissæ me non mediocriter captare libere profiteor. *** heroicam in Religione constantiam nunquam pro merito satis prædicari posse, juxta mecum nemo non fateri debet; eoque magis, quod hanc virtutem in sexu nostro rarius eminere contendunt morum Magistri. Proinde non dubito, quin tam illustre exemplum viris etiam Principibus, quorum non pauci sub eodem cœlo nati à veritate defecêre, vires ani-

mumque ſit additurum. D. Molineam ad nos adſpirare gaudeo, ac mirum eſt, quantopere in commune hoc votum conſpiremus utrinque. Porro quid Medicus ille in perſanando parente Cl. D. Molineo præſtiturus ſit, magnopere ſcire deſidero. Spem omnem pene exuperant ea, quæ de reſtauranda Academia Sedanenſi memoras; deque benevolentia *** erga D. Affinem tuum, atque Eccleſiam Reformatam. Quæ, ſi modo ſine ſchemate politico peragantur, aurea nobis ſecula in ferreo hoc ſeculo promittere videntur. Vale, Chariſſime in Chriſto Pater. Te tuamque Conjugem amiciſſimam in longæva ac viridi ſenecta diu nobis ſervet ſummus rerum Arbiter, & tandem ſero vos reddat Olympo. Materteræ ac Frater meus juxta mecum vos quàm officioſiſſime ſalutant.

Viro Nobilissimo

JACOBO CRUCIO

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

QUamvis vitam in solitudine tranquillam, inque otio umbratili subobscuram degere, jam pridem in animum induxerim, atque etiamnum seriò mediter, Vir ornatissime, vel quod peculiari quodam genii ductu eò propendeat animus, vel quod aliter non ferat studiorum meorum ratio; tamen ab omni humanitate aliena forem, si odio lucis, in quam me pertrahere voluisti, ad amicissimas tuas litteras, respondendi vices longius protraherem. De facie quidem mihi ignotus es hactenus: verum ab ea parte, qua maximè censeri debes, jam antè apud nos quoque fama, ac scriptis tuis inclarescere cœpisti. Adhæc S. S. Theologiæ Professor Voetius, vir fide omnium dignissi-

mus, te mihi tuis coloribus talem depinxit, ut non ſolum cum amico apprimè erudito, verum etiam pietatis cultore eximio, per haſce litteras agere liberius non dubitaverim. At quotieſcunque ad tuas oculos converto, undę potiſſimum telam hanc orſura ſim, neſcio: adeo me laudibus, encomiiſque tuis obruiſti, ut iis amoliendis, quantum ad modeſtiæ meæ partes tuendas ſatis ſit, neutiquam mihi videar ſufficere. Nullum ſane virginalis verecundiæ ſenſum retinerem, præſertim cum ſatis ſuperque conſcia mihi ſim meæ ſupellectilis, ſi tam magnifica præconia, ac invidendas voces, detecta, ut ajunt, fronte admitterem. Grandior eſt uti video orationis tuæ character, quàm ut coarctari ſe patiatur intra mediocritatis noſtræ anguſtias. Quod de Phidia, ſtatuario Græcorum celeberrimo, memoriæ proditum eſt: cum ſcilicet Divis, quàm hominibus effigiandis fuiſſe aptiorem: hoc in te quoque quàm optime quadrare,

drare, non immeritò dixerim. Et quemadmodum ille Palladem, non ad vivum, prout fides ejus, reique veritas exegisset, sed ex mirabilis artis suæ pręscripto effinxerat, omnium pulcherrimam: sic tu nobis ingenium potius tuum, quam meam effigiem expressisse videris: in hoc uno tamen dissimillimi; quod ille pernicioso errore imponeret aliis, tibi autem impositum sit aliorum errore, nempe amicorum rumusculis. Ne vero oleum, & operam, te perdidisse existimes, non committam ut ignores, quàm acres subjeceris animo meo stimulos, quamque præclarum mihi exhibueris typum, sive exemplar, ad quod deinceps me, meaque studia componere valde cupio. Porrò incredibile est, quàm volupe mihi fuerit ex te intelligere, quanti pietatem facias, quanti modestiam. Equidem præstantiora nostri sexus ornamenta nulla agnosco. quæ ubi non adsunt, scenæ, & ambitioni inservit, quidquid sapientiæ nomine venit. Hæ

enim virtutes nostri officii cum primis esse docent, quantum scimus, in omni vita profiteri, quantum verò nescimus, submisso animi sensu agnoscere. Et quanquam non inficior, nos, divinæ clementiæ munere, longè felicius in hoc Christianæ Philosophiæ studio versari, quàm ulli ethnicorum, natura duce, contigit, tamen eam quam mihi præ tot, tamque illustribus nominibus palmam tribuis, verecundè amolior. Nimis profecto rebus meis confiderem, si ad famæ immortalitatem, quam illis præclara sua molimina peperêre, aspirare auderem. Porro quid hoc seculo videri possit mirabilius, quàm quod, in tanta mundi caligine, ejusmodi feminæ exstiterint, quæ tam paucis mediis instructæ, tamque tenuibus provocatæ præmiis, ad politiores litteras, honestaque studia, mentem erexerint. Nec tantum scientiarum, artiumque liberalium gloria, sed & animi magnitudine, ac modestia, affectuum moderatione sin-

ſingulari, ſummaque in rebus agendis prudentia, excelluêre: adeo, ut eas hodie Orbi Chriſtiano non exiguam & ruboris, & æmulationis materiem reliquiſſe, nemo dubitare queat. Ita nimirum DEO noſtro viſum eſt, domeſticos ſuos ſæpius confundere alienigenis virtutibus, & quaſi è tenebris lucem, quæ nos tenebrarum arguat in medio clariſſimæ lucis, educere. Quod autem vitæ meæ inſtitutum, cujus olim auctore ac directore τῷ ἐν μακαρίταις Patre meo fundamenta jecimus, ſuffragio tuo comprobare dignatus ſis, eſt quod magnopere mihi gratuler, vel ideo maximè, quia hoc velut tibicine meas rationes, quibus & noſtro ſexui, ad ſacra hæc tractanda, aditum patere ſtatuimus, adverſus quorundam ſiniſtras opiniones ſtabiliri arbitror. Cæterum conſolationem, quam tibi, quo meo dolori, ſuper Chariſſimæ meæ parentis obitu concepto, medicinam faceres, ſubjicere placuit, eò avidius ſum amplexa, quod eam,

eam & per omnia fere cœlestis veritatis auram ſpirare, & ab amico candido, ac veræ Religionis myſta proficiſci ſentiebam. Quocirca ingratiſſima ſim mortalium, niſi, ejuſmodi officiis provocata, me tibi plurimum debere teſtificarer. Vale, vir humaniſſime, & ne quid decedat tuæ erga nos propenſitati, & per favorem ut cœpiſti errare, & per errorem favere perge. Ultrajecti, III. Non. Januarias cIɔ Iɔ c xxxvIII.

Viro Clariſſimo

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

POſtremis tuis, Vir Reverende, nihil mihi accidere potuiſſet gratius, tum quia geminam ſpirabant antiquitatem, tum etiam quia affectum erga me tuum eximii muneris quodam veluti auctario teſtificabantur.

Effe-

Effecisti sanè observatione tua doctissima, ut nemo inposterum dubitare possit amplius, quisnam fuerit ille tantopere quondam decantatus, maximisque viris quæsitus nummus serratus. Nec parum luminis fœnerari Historiæ videmus à tam solida atque perspicua inscriptionum explicatione. Utinam Deus Opt. Max. ita præclaris ejusmodi tuis faveret lucubrationibus, ut brevi fruerentur publicæ lucis usura. Nuper meam in ære cælavi effigiem: cujus exemplum una cum libello recenter edito ad te mitto: quod ut boni consulas, vehementer rogo. Vale & salve, Vir ornatissime, cum tuis Charissimis omnibus. Ultrajecti VI. Idus Maii CIↃ IↃCXLI.

Viro Clarissimo

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

MAjora sunt, Vir Reverende, tua in me nuper collata beneficia, quàm ut verbis tantum gratias tibi agere aut velim, aut debeam. Enimverò, præterquam quod ταμιεῖδιον meum insigni thesauro locupletasti, etiam mentis meæ tenebras doctissimis tuis litteris, quibus orbem antiquum illustras, dispulisti. Quid est igitur quod ego remunerationis loco reponam? Nihil nunc quidem ad manum est præter versiculum, non æri, vel auro, sed vitro fragili insculptum. Levidense fateor munus: cui tamen gratiam facile apud te conciliabo, si id ipsum velut æviternæ amicitiæ nostræ tesseram accipere non dedignaberis. Quod autem spem nobis injicis de Batavicis tuis

pro-

propediem in lucem edendis, est quo vehementer lætemur. Valde equidem mihi optarem commodam ad vos excurrendi occasionem, ut aliquando instructissimum Thesaurophylacium tuum coram lustrare queam: Verùm, quando nihil certi de re incerta polliceri possum, non mediocri voluptati fuerit, qualemcunque ejus imaginem in scriptis tuis contemplari. Vale, Vir Clarissime, & à Fratre meo plurimum salve. Ultrajecti v. Non. Apr. clɔ Iɔ c xliii.

In calice Crystallino non Adamantis cuspide, ut papilionis quod adjecit parergon, sed novo & raro artificio elegantissimo latoque litterarum ductu hæc gemino orbe inscripsit.

In operculo: Hilaris cupis esse sodalis? *In ipso calice*: Pallada cùm Baccho si benè jungis, eris.

Viro Clarissimo

D. JOHANNI SMITH

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

NIhil mihi, Vir Reverende, tua antiquitate visum est antiquius. neque aliud munus, quod perinde nobis, tum novitate, tum raritate placuisset, mihi mittere potuisses. De referenda verò gratia quam tibi nunc habeam hoc nomine maximam, non multum fateor me laborare, quando nihil inter utrumque (si qua Tullii autoritas est) interesse putandum est. Quod tamen eo non affero, quo nomen (id enim ultro profiteor) minuerem: sed ut hac ratione gratiam tibi & semper habendo referre & vicissim referendo habere possim. Sunt autem revera in hoc scripto (ut ad doctissimum tuum Commentarium revertar) non pauca quæ magnopere mihi tuos thesauros visendi desiderium

derium auxiſſent, niſi jampridem perſpectum habuiſſem quam non vulgare aut humile oporteat eſſe quod Smithium noſtrum delectat; aut ſi quid forte per ſe tanti non ſit, nihil obſtare quo minus ab æſtimatione tua pretium ac ſplendorem mutuari queat: cujus rei ſpecimen nuper dediſti in diſticho elegantiſſimo,quo effigiei noſtræ & formam & gratiam,quam ei ars mea negaverat, conciliare voluiſti. Vale. Ultrajecti, IV Kal. Febr. cIɔ Iɔ c XLV.

Frater meus te peramanter ſalutat. Idem & ego facio.

Viro Clariſſimo

D. CONSTANTINO HUGENIO

S. P. D.

ANNA MARIA
A SCHURMAN.

NE putes, Vir Illuſtris, te ſero miſiſſe hoc munus perquam eximium; cum ejus generis ſit, ut nunquam

quam non gratissimum advenire potuerit. Desiderium quidem sui diuturniori morâ nobis non parum auxerat: verùm id tandem numeris harmonicis abundè explevit. Gratulor autem nobis inprimis, quod genti nostræ quæ apud exteros penè ἄμουσος audire solebat, decus suum egregie asseruisti. Ego certè nihil non utilitatis hinc mihi polliceri ausim: quia hoc κειμήλιον amicâ manu vicinæ nostræ nobilissimæ nobis offerendum curasti; cujus ope auspiciisque facilior ad hæc sacra aditus patebit. Non equidem sic Stoæ faveo, ut non libenter fatear hâc Pathodiâ me summopere commoveri: quod usu maximè cognovi, cum non ita pridem unà cum Sirene nostra mirabile quoddam ejus specimen præberes. Spero itaque fore ut eadem conciliatrice cum Polymnia aliquando redeam in gratiam, vel invitâ, quod dicitur, Minervâ. Quicquid sit, tametsi nostra Musa D. Swaniæ numeris nondum sâtis bene consonet, nimirum

mirum velut anser olori: optimè tamen tum voce tum mente conspiramus ad gratias tibi agendum quàm possumus maximas: illa quod præclarum hoc opus ejus nomini inscribere, ego vero quod meum in codicem tuum referre volueris. Vale. Ultrajecti xv Kal. Jan. cIↃ IↃ CXLVII.

Viro Clarissimo

D. FRIDERICO SPANHEMIO

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

SI Oratorum ille maximus Tullius nunquam ad dicendum, ut refert Plutarchus, sine metu accessit, non mirabere, Vir Reverende, quod ego ancipiti, ac cunctanti animo in publicum prodire patior id genus epistolarum, quæ tametsi apud amicos tum ob sermonis privati familiaritatem, tum ob affectus ac cultus mei erga eosdem testificationem, facile

gratiam aliquam invenerunt: tamen aliis, qui hæc tanquam aliena intuebuntur, parum voluptatis fructuſque allaturæ ſunt. Non equidem ignoro quantum tu iiſdem ponderis addere tuo calculo ac commendatione valeas: verum quia in tanta ingeniorum animorumque diſcrepantia vix eſt, ut non in quorundam reprehenſionẽ incurrant, id caveas rogo, ne pluſculum indulgentiæ tuæ genio obſecutus, de cenſuræ gravitate nimium remittas. Plura non addam, quoniam Frater meus, qui hanc tibi traditurus eſt, de his coram. Vale & ſalve, Vir amiciſſime, & ſtudiis meis, ut ſoles, fave. Ultrajecti, v. Non. Maij. cIↄIↄ CXLVII.

Viro

Viro Clarissimo

D. ADOLFO VORSTIO

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

NOn leviter in humanitatis leges peccarem, Vir Clarissime, nisi me tibi plurimum debere profiterer, quod adeò benevolam recentemque nostri memoriam fovere pergis; cujus munus egregium, quod mihi non uno nomine fuit gratissimum, τεκμήριον esse voluisti. Accessit celebris illius Matronæ carmen minime inelegans; cui libenter ejusdem generis ἀντίδωρον reponerem: verum cum hoc frigus in præsentiarum & calamum & Musæ nostræ venam constringat, hanc saltem effigiem, quam à me petiit, ipsi, si videtur, cum excusatiuncula tradendam curabis. Habes hic versiculos meos in laudem Nobilissimæ Dominæ Swaniæ extempore conscriptos, & quidem Ley-

dæ non ſatis emendate typis excuſos, me plane inſciâ, ne dicam, invitâ; ſed, quia jacta eſt alea, remedium huic malo nullum invenio, niſi denovo recudantur unà cum reliquis noſtris lucubratiunculis; quod D. Spanhemio ſignifices, ſimulque ſalutem à me amiciſſimam nuncies, etiam atque etiam rogo. Vale & ſalve à nobis omnibus cum Domina Conjuge tua Liberiſque lectiſſimis. Ultrajecti XIV. Kal. Febr. cIↃ IↃ CXLVIII.

Viro Nobiliſſimo

D. CONSTANTINO HUYGENS

S. P. D.

ANNA MARIA

A SCHURMAN.

QUanquam ob eminentiam virtutum tuarum, ſive publici quod ſuſtines muneris dignitatem ab omnibus officia expectare jure debeas, Vir Ampliſſime, mavis tamen benefaciendo, aliis, quam tibi debita accipiendo,

piendo, magnus haberi. Atque ut tantum æs alienum conflandi author ego ſim, præſertim cum ſolvendo non ſim, haud facile conceſſerim. Petieram quidem à Fratre meo, cum Hagam eſſet profecturus, ut te cum tua familia meis verbis quam ſtudioſiſſime ſalutaret: attamen non fuit animus te his ludicris, quæ otio gaudentes ſaltem curant, implicare; negotiis nimirum graviſſimis aſſiduo occupatum. In eo tamen quod cum artes omnes, tum & pingendi peritia te penes ſuum habeant domicilium; atque adeo à te quoque earum auxilia eſſe petenda, fratrem non utique fefellit opinio. Utcunque verò res accidit, non ignoro tibi totum deberi, quod, ſiquid in nobis requiri poterat, urbanitate tua ſuppleveris. Porro laudes quas in me confers ὑπερβολάδlω, admittere, neq; ex animi ſententia, neque ſatis verecundè poſſim. Nec tamen inficias ibo jucundum mihi fuiſſe laudari à viro, non tantum ſummè laudato, ſed & laudari

ante alios digniſſimo. Quanti verò tua ſemper fecerim, quam nihil tritum aut vulgare ſonet quidquid à te proficiſcitur, non hic conabor referre: quippe virgini magis decorum eſſe duxerim, iſta ſilendo mirari, quam memorando aliis admirationem excitare. Denique carmen meum, populari, inquam, idiomate conſcriptum, quam multis nominibus tibi ſit obſtrictum, quod cenſorem tam benignum egeris, plus ſatis agnoſco. Et licet in extenuationem culpæ, quod ſcilicet, invitis, ut ajunt, Gratiis fruſtra litarim, non pauca afferre queam, acquieſco tamen, quia tibi non diſplicuiſſe, ſatis amplum mihi theatrum eſt. Scimus enim quid hac in parte olim præſtiteris, quam longe ſupra vulgus poëtarum caput extuleris, velut

— altus Olympi
Vertex, qui ſpatio ventos nubeſque reliquit.

Quocirca in ea, quam inter nos inſtituis, comparatione à te haud leviter diſſi-

diſſideo. Vale, Virorum humaniſſime, & æthereó, quemadmodum cœpiſti, amore ut proſequaris virtutum tuarum peramantem, valde exopto. Ultrajecti, cIↄ Iↄ c xxxvi. Jul. 23.

Nobiliſſimæ, & ſine exemplo Virgini,

ANNÆ MARIÆ
A SCHURMAN,
ADOLFUS VORSTIUS, ÆLII F.
εὖ πράττειν.

JAm biennium eſt, Domina, quod nec Vltrajectum viderim veſtrum, nec te, maternæ mihi urbis ſydus ſplendidiſſimum. Tum verò, quod mirandum multo eſt magis, nihil interea loci utrinque datum litterarum, quo cæptæ pridem inter nos amicitiæ ſacroſanctum illud fœdus firmaretur. Quid igitur? patiemurne eam ſic intercidere? Μὴ γένοιτο, ὦ Ζεῦ φίλε. *Scribo proinde in præſens, & Deum principem, qui omnem hunc regit mundum, teſtor, nihil meo in te affectui, nihil tuarum venerationi virtu-*

tum, tam pertinaci ſilentio deceſſiſſe; quin augeri hæc indies potius ac creſcere in nobis, tacitis ſimul augeſcente incrementis divini ingenii tui cultu profectuque. Quod uti credas, mitto ejus rei pignus certiſſimum, Orationem meam, quam in funere viri & amici ſummi, Petri Cunæi, hiſce diebus recitavi. Suſceperam equidem id oneris non tam ulla eloquentiæ fiducia, quam pietatis profeſſione erga defunctum. Quamquam autem affectui plus debeant, quam arti, aut Rhetorum μυροθηκίοις, quæ diximus; uſque eo tamen nonnullis meorum amicorum placuerunt, ut publici ea juris facienda eſſe exiſtimarent. Dedi hoc quoq; ipſum memoriæ hominis amiciſſimi; cui, ut vides, noſtratium poëtarum nobilium chorus parentare mecum voluit. Vtinam & tu, poëtria non infelix, inter hoſce comparuiſſes, atque ipſo oſtendiſſes opere, te non erectas modò noviter Academias, ſed Academiarum etiam exſtincta præclara lumina æternitati conſecrare poſſe. Inhorrui nuper, cum te, Virginem delicatulam,
&

& quam decent egregia atque polita omnia, severißima quæque studia, & spinosa insuper, tractare intellexi. Vtque, quod res est, dicam, obstupefecit me non vulgariter σύλλαβος ille, cum imagine tua insertus victuro poëmati Belgico viri maximi, nec citra verborum honorem mihi nominandi, Iacobi Catsii, quo varias atque inusitatas industriæ, doctrinæque tuæ dotes complexus is est. Deus bone! téne Virginem intactam, nullum propemodum genus disciplinæ sinere intactum? ipsumque adeo scientiarum orbem invadere universum? Relinque, Domina, relinque, quæso, sexui nostro aliquid, & noli ingenio tuo, quanquam capacissimo, imperare nimium. Ἐπὶ πᾶσιν μέτρον ἄριστον. *Vtique litterarum quoque, sicut aliarum rerum omnium, quædam intemperantia est. Cum tamen ad bonam mentem, cui tu præ cæteris rebus studes omnibus, paucis opus habeamus litteris, & ex sapientia modum tenuisse, summæ sit sapientiæ: sufflaminanda es, non inflammanda. Vide libertatem meam, vide sollicitu-*

citu-

citudinem. Et hanc & illam velim habeas tanquam optimi candidissimique pectoris indices genuinos. Cogita non solos te præcones laudum tuarum admittere debere, verum honesta etiam & salutaria monentes amicos. Haga à te præfertur Lugduno, & nostram insalutatam præteris urbem, in qua tamen non minoris te fieri scio quàm alibi. Hoc me urit nonnunquam. Indulge aliquando tui præsentiam nobis, & meam Catharinam, exemplum illud pudicitiæ modestiæque matronalis singulare, quæ mihi non libros, sed liberos hactenus quinque peperit suavissimos, coram cognoscere ne tibi sit grave. Mea tibi domus semper erit exposita, nec gratiorem hospitem ea exceperit unquam. Vale ac salve, nobilis doctaque Virgo, à me meaque ex animo, & novum hunc, qui præ foribus est, annum felici auspicio ingredere. Certè is qui jam expirat, non Reip. modò, verum & Acad. nostræ verè fatalis atque funestus fuit. Salveat à me præstantissimus quoque Frater tuus. Lugd. Batav. Anno cIↄ Iↄ cxxxviii.

pridie

pridie Natalis τοῦ Θεανθρώπου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Viro Clarissimo

D. ADOLFO VORSTIO

S. D.

ANNA MARIA
A SCHURMAN.

ITA est ut scribis, Vir Doctissime, satis diu nostra in scribendo cura studiumque cessavit. Nec tamen in eam opinionem adduxi amicitiæ tuæ fidem, ut illius integritati (quam nimis περιέργως pręmunire studes) quicquam decessisse arbitrer: quippe, cum & ego in eadem culpa sim, judicium facile ex animo meo de tuo facere possum. Lubens vidi orationem tuam, qua viro incomparabili parentare voluisti; nec vidi tantum, sed & magnopere probavi: tum verò maxime quod nectare pietatis Christianæ Lectorem nusquam non perfundat; nec tamen ideo, vęl minimum, à Ro-

manæ eloquentiæ puritate recedat. Alios passim videas, dum in simili versantur argumento, nulla re magis applausum coronæ affectare, quam si Gentilium querelis, votis, precibusque (quia scilicet hæc apicem omnis leporis atque elegantiæ constituunt) auditorum aures obtundant. Omnes (ni fallor) fatebuntur se Ethnicorum sacra detestari: & nihilominus non vident, histrionicum esse potius, quam genuinum ornatum, qui personæ, cui adaptatur, minime convenit. Ad nostra studia quod attinet, non adspirant ad tam sublime eruditionis fastigium, ut vestri sexus invidiolam promeruisse videri queant. Ut rapidum flumen trajecturi, etiamsi altiorem cursum primo teneant, longe tamen infra scopum, quem sibi ante proposuerant, appellunt: ita in hoc sapientiæ stadio ad τέλδον τέλος contendere quidem licet omnibus, pervenire autem contingit paucissimis, quos, scilicet, ut Poëtæ verbis utar,

—æquus

— æquus amavit
Iuppiter, aut ardens evexit ad æthera
virtus.

Omitto nunc, quod nos inprimis, si vestræ sortis ἀδδαιμονίαν hac in parte respiciamus, & ingenii viribus, & subsidiorum adminiculis, ut plurimum, destituimur. Hospitium, quod nobis tam humaniter offers, non recuso: atque adeo me Athenas vestras, quas hactenus saltem, ὡς ἐν παρόδῳ, lustravimus, aliquando invisuram, per Dei gratiam, confido. Vale, Vir eximie, unà cum uxore tua liberisque lectissimis, & à nobis omnibus quamplurimum salvete. Ultrajecti, pridie Kalend. Mart. Anno salutis cIↄ Iↄ c XXXIX.

POE-

POEMATA
ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN.

Amplissimo Doctissimoque Viro,

D. JACOBO CATZIO.

T cygnum resides perhibent intendere voces,
Cum Zephyri albentes attigit aura sinus;
Vtque avis innumeros modulatur gutture cantus,
Mirans læta novum solis in orbe jubar;
Sic tua torpentem laxavit Epistola venam,
Pectus ubi afflavit Suada diserta meum.
Ast minus hinc justas subeunt mea carmina leges,
Dum sponte in numeros non remoranda ruunt.
Iam feror Icariis ignota per æthera pennis,
Fidere non tutis viribus ausa meis:
Mox pavidi devexa subit Phaëthontis imago
Tentans præcipiti carminis ire via.
At meritos virtute tuos mea tangat honores
Pagina, sit laudis pars quotacunque tuæ.

Quis,

Quis, licet ingentis succumbam pondere molis
Obruta, non votis annuat ergo meis?
Hic mecum reliquas sistens Hollandia curas,
Gestiet applausus ingeminasse tibi;
Qualiter exceptus communi Tullius ore
Cum streperet toto mota corona foro.
Quid ni? hoc ingenium, mores, facundia suadent,
Et fortuna notas reddit ubique pares.
Hic igitur patrio vel solum gratulor orbi,
Dum sibi vult plus quàm consuluisse tibi;
Nam si tanta premant divinos Munera cantus,
Quid, damna ut reparet, culmen honoris habet?
Si tot delicias perimant sanctosque furores,
Pectora quo vatum fonte scatere solent:
Nonne hic vel gemino tibi Munere gratuler aucto,
Quod vis ingenii par sit utrique tui.
O donata tuis felicibus otia amicis
Quæ Patriæ curis, nec sine laude, vacant.
Hinc mecum Batavæ veneratur numina Musæ
Virgineus studiis æquior ille chorus:
Hinc, cui nota venus, vel amœni gratia dicti,
Catziadæ tantum fas putat ore loqui.
Huc progressa velut modulis exterrita raucis
Musa, fatigatos linquit in ore sonos,
Vixque repercussis superat vox ultima chordis;
O Patriæ & Musis Vir Venerande, vale.

AD

D. BARLÆUM.

QUas ego pro tanto persolvam Munere grates?
Anne tuis referam carmina carminibus?
Ast mea fama jubet, falsæ si parcere fas est,
Scribere Barlæo nil, nisi scribo nihil.

Neque silens neque respondens
A. M. S.

Clarißimo Viro

D. ANDREÆ RIVETO

S.

TAnta tua, Rivete, viget vox inclyta fama,
Vt solam invidiam velle silere putem.
Si memorare tuas laudes vel convenit hosti,
Conciliet tantum te mihi purus amor.
Ecce igitur properam quam parvula charta salutem
Dicit, Amicitiæ candida signa meæ.

Cui nihil tuis Virtutibus amabilius.

ANNÆ

ANNÆ MARIÆ
A SCHURMANS
UNIONI.

Ut minus lateat.

QVo te, Nympha, cui tam custodita, quousque
Subtrahis, & muta laude sepulta lates?
Celata virtutis onus fit inertia, fit nox,
Fit gravis æterna mortis imago quies.
Prodi parca Venus, partuque Batava marino
De tot virtutum nascere, diva, mari.
Sol in virgine plus satis est; in Sole, rogamus,
Virgo sit, accendas orta, fugesque diem.

AD
OCCULTUM APOLLINIS
cujusdam ad lucem me provocantis
Oraculum Responsio.

MAgnum Musa virum sonat; utque ego sim quoque vates,
Ingenium *Constans* da mihi Phœbe tuum.
Ast quo jure meum poscit clarescere nomen,
Cum pro me causam, qui latet, Autor agat?

EPIGRAMMA

IN

Nobilissimi præstantissimique Viri,

D. CONSTANTINI HUGENII

Opus-Diurnum:

Quod in gratiam lectissimæ suæ quondam conjugis

D^{næ} SUSANNÆ à BAERLE

conscripsit.

QUæris an hæc claram mereantur carmina lucem.
  Quis neget? Hanc poscit Nobilis UMBRA sibi.
Nec, si forte velis, potes occultare diurnum,
  Cum natura tibi, Phœbe, repugnet, Opus.

AD

Illustrem Virum,

ZULICHEMII D^{num}.

CUr me mortalem poscunt tua carmina testem,
  Quæ testes Clarias promeruere Deas?
Sed tua jure meas poscunt sibi munera grates,
  Quas tibi cum nequeam reddere, nomen habe.

A. M. à SCHURMAN.

AD

AD

EPIGRAMMA

Viri הַשֵּׁם

CONSTANTINI HUGENII,

ZULICHEMI TOPARCHÆ:

quod ſic habet,

NOmen habe, Schurmanna canit. Lepidiſſima Virgo!
Nomen habes nequiit dicere, dixit habe.
O ſi ridenti potis eſſet dicere verum,
Si, quod habet, dando nomen habere daret!

RESPONSIO ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN.

Hugenio cum non ſit, nomine, clarior alter,
Quis melius, dando nomen habere, daret?

ALIVD.

Anne bonum credat, nequeam cum ſolvere, nomen?
Quis dare, quæſo, bonum, quo caret ipſe, poteſt?

ALIVD.

Quare tuum, CONSTANS, noſtro vis cedere nomen?
Sic mihi, mutato nomine, nomen eris?

AD SERENISSIMAM

ANGLIÆ REGINAM

è puerperio nuper egressam

A° cIↃ IↃ c xxxv. tempore hyberno,

ECHO,

Alludens ad insignia REGNI BRITANNI tribus rosis figurata.

QVæ tibi nunc gelido miracula nata Decembri?
Quippe moras steriles Flora perosa? Rosa.
Sortem vicisti communem: Anglisque perennis
Arridet veris spes generosa. Rosa.
Sic genitrix sis sæpe Deûm. Sors statque caditque,
Dum paris, aut cessas, Diva operosa. Rosa.

INCLYTÆ & ANTIQUÆ URBI

TRAJECTINÆ

Novâ Academiâ nuperrimè donatæ gratulatur

ANNA MARIA A SCHURMAN.

TV quæ lege potens agris dominaris, & altis
Mœnibus, & moles tollis ad astra tuas:

Cui

Cui prior est cura ingeniis clarescere, & armis
Palladis ignavam pellere Barbariem:
Nil te cornigeri moveant dispendia Rheni,
Quodque ingrata Lares liquerit unda tuos.
Nil moveant suspensa avidæ commercia turbæ,
Quæque dabat volucres sors vaga divitias.
En subeunt refugo potiores flumine lymphæ,
Vt tua perpetuis fontibus arva rigent.
Omnia læta vides nitido splendescere vultu,
Et jam deliciis sistere vota suis:
Quippe novos facilis reserat tibi Pegasus amnes,
Blandaque Castalias Musa ministrat aquas.
Hinc bibet indigena, & sitientes Nectara Belgæ,
Hinc bibet & geminus quâ patet usque Polus.
Hinc quoque Mystarum facunda per ora Minervæ
TRAIICIES *placidas (munera mentis) opes.*
Ast quæ (forte rogas) agitant tua pectora curæ?
Non hæc Virgineis pervia Sacra choris.
Omnibus hic seritur, metiturque, ut amica quieti
Alma Themis discors arceat Orbe Chaos;
Vtque pio irradiet divina Scientia cultu,
Et caleat summo qualibet Ara Deo.
Hic scopus, hic sisto; satis inter publica Mundi
Gaudia lætitiæ signa dedisse suæ.
Salve ô spes Populi, Generis melioris origo,
Cui Sol Iustitiæ Lumina prima dedit:
Salve iterum attonitis Lux orta novissima seclis;
Ne Sol Iustitiæ vergat ad ima tibi.

Magni ac generosi animi

HEROINÆ GORNACENSI,

Causam sexus nostri fortiter defendenti, gratulatur

ANNA MARIA
A SCHURMAN.

PAlladis arma geris, bellis animosa virago;
Utque geras lauros, Palladis arma geris.
Sic decet innocui causam te dicere sexus,
Et propria in sontes vertere tela viros.
I præ, Gornacense decus, tua signa sequemur;
Quippe tibi potior, robore, causa præit.

IN SYMBOLUM SUUM,

Ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται.

QVis non sollicito Christum veneretur amore?
Quem simul Echo omnis conscia clamat. Amat.
Hic nos solus amat qui sanguine pascit amantes;
Tartaraque edomuit qui moriens. Oriens.
Hunc igitur sapiens castâ pete mente puella,
Nitereque hoc sponso, nec tibi fide. Fide.

A. M. à SCHURMAN.

A. MARIÆ SCHURMAN AD ΗΧΟΥΣ DOUSICAS Provocatio.

Num à Nobilissimo Viro D. DOUSA *provocata, in lucem prodire debeat, nec ne?*

O Vos Dousarum resonantes Carmina Nymphæ,
Ne, quid me deceat, dissimulate; Late.

Clarissimo Ornatissimoque Viro, D. G. STAACKMANNO.

SI veneranda docet frontem obvelare vetustas,
Et fugere ignotum virginis ora forum:
Cur alia est animi natura bonis, hominum quæ
Arbitrium fugiunt, sufficiuntque sibi?

A. M. à SCHURMAN.

APOLOGIA ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN,

Contra erroneos quosdam rumores, quibus propter nominis SCHURMANNI homonymiam, Astræam d'Urfé è Gallico in Belgicum sermonem vertisse creditur.

CUr mea lascivis prætexi nomina chartis
Fama est? Cur meruit fama sinistra fidem?

An dubiæ tantum poterit fallacia vocis,
Credar ut ingenium deseruisse meum?
Haud eadem curant omnes. Et myrtea serta,
Quæ nunquam merui, tale meretur opus.
Non dominæ invideo, grati ferat ipsa laboris
Præmia: diversæ nos tenet artis amor.
Id monuisse juvat; ne me misisse Camœnas
Iactitet invictas sub sua sceptra Venus.
Nec violasse tuas leges Astræa putabor:
Quippe suum tribui cuilibet ipsa jubes.

EPIGRAMMA
IN
HISTORIAM GELRICAM
Clarissimi Viri
JOH. ISAACI PONTANI.

PAlladias artes quondam coluêre Sicambri,
Et sors clara togâ, claraque Marte fuit:
Sed jam Lethæis ingrato tempore lymphis
Mersa fere antiquæ gloria gentis erat.
Hanc pius immemori revocat Pontanus ab orco,
Et reddit patrio lumina tanta solo.
Hic sacra consilia, & magnorum effata virorum,
Gestaque Francorum nomine digna refert:
Quæque olim magnis animis dedit æqua vetustas
Præmia, mirari secula nostra facit.
Sic simul æternos virtuti jure triumphos
Vindicat, & populo prisca trophæa suo.

Annon

Annon qui toto parat hæc ſpectacula mundo,
Dignus ut applauſus hinc prior ipſe ferat?

A. M. à SCHVRMAN.

MEMORIÆ

Celeberrimi Hiſtorici & Iuriſconſulti

ARNOLDI BUCHELII,

Eruditiſſimas NOTAS

IN

HISTORIAM ULTRAJECTINAM

Una cum vita finientis.

GRatia dum docta fuerit mihi grata Minerva,
Et tua, Bucheli, gratia dulcis erit.
Nam qua mors homines inter commercia tollit,
Vivere te memori pectore nulla vetat,
Vt fueras quondam priſca virtutis imago:
Sic mihi jam virtus ſemper imago tui eſt.
Non ego tam celebris laudes meditabor amici:
En claret propriis, quas dedit ipſe, Notis.
Qui vitam patria & perituris addidit annis,
Is meruit nunquam, poſt ſua fata, mori.

A. M. à SCHVRMAN.

In Reverendi, Nobilis Doctissimique Viri,

D. ANDREÆ RIVETI,

S. S. Theologiæ Doctoris,

VINDICIAS

MARIÆ matris Domini.

OMnia sacrilegus tandem pervaserat error,
Et jam Roma potens terram miscebat Olympo:
Nec quænam facies venerandæ Virginis esset
Dignosci poterat: vultusque erat unus utrique
Et Matri & Soboli, similisque per omnia cultus.
Viderat hæc ardens animis Rivetus, & una
Detrahit has larvas, propriisque coloribus ornat
Virgineam frontem, primo de fonte petitis.
Quin male confictí subvertit numinis aras,
Et meritos (quales genuina modestia suadet)
Restituit mundo magnæ genitricis honores.
Hic, si forte placet nitidis depicta tabellis
Simplicitas, autor toto celebrabitur orbe.

A. M. à SCHVRMAN.

Nobi-

Nobilissimo Doctissimoque Heroum

D. CLAUDIO SALMASIO

felicem è Galliis reditum gratulatur

ANNA MARIA A SCHURMAN.

Hospes ave Batavis jam tandem reddite terris:
Quin orbis resonet: Battavus Hospes ave.
Quem Regum illecebræ, quem tot promissa Potentum
Reddere vel patrio non potuêre solo.
Hinc tibi, Salmasi, quos non referemus honores?
Qui nos prætuleris gratis honore Tuis.
Nunc quoque te fama est, pro nostris fortiter aris
Moliri summum Relligionis opus.
Pessimus interpres veteris Baronius ævi
Protinus ultrices sensit adesse minas.
Et licet ingentes imitetur mole gigantes,
Crede mihi, calamo mox cadet ille tuo.
Quid ni? cum septem geminæ præcordia Lernæ
Vix animam, ante tuo fulmine tacta, trahant.
Hoc tibi certamen merito decernit Olympus,
Ut paret Alcidi digna trophæa suo.
Quod si vota mei non dedignabere sexus,
Is quoque grata tibi præmia sponte feret.
Blanda puellarum comitabitur aura triumphos,
Virgineusque canet carmina læta chorus.
Hæc agitanda viris potius si cura videtur,
Est tamen à nostro non aliena foro.
Proque Lupa Cæsar, cum tu pro virgine certes,
Cur non virgo tibi laurea serta daret?

Vltrajecti III. Non. Ian. cIↄ Iↄ c XLIV.

Reve-

Reverendo, Clarissimo, Doctissimoque Viro,

D. FRIDERICO SPANHEMIO,

S. P. D.

ANNA MARIA A SCHURMAN.

QVid me, Spanhemi, revocas Heliconis ad amnes,
Neglectamque jubes sollicitare chelyn?
Non mea, crede mihi, sublimi carmina cedro,
Nec sunt aspectus lumine digna tui.
Attamen invita minus est litare Minerva,
Quam quæ dona cupis parva negare tibi.
Te duce sponte sequar; tua nam vestigia cœli
Monstrabunt, veluti lactea signa, viam.
Sæpe olim veteres ego sum mirata Pelasgos,
Queîs data Musarum gloria prima fuit.
Pulchrius Hesiodo, vel magno majus Homero,
Iudice me, nullum viderat orbis opus.
Iam mera credebam divina oracula voces,
Quas celebrat septem Græcia docta virûm.
Iam mihi præclaro radians Academia vultu
Vertice stelligerum tangere visa polum.
Attica quid memorem, quid nomina magna Lycei?
Illa salutiferi sideris instar erant.
Quin Stoa invictæ cultrix quondam inclyta mentis,
Flexerat in cultum pectora nostra suum.
Hac ego tum cura & studio jactabar inani,
In medio quærens litora tuta mari.

Ast

Ast ubi dignata est divini gratia verbi
Clarius in nostra spargere mente iubar:
Protinus ut stella pereunt Titanis ad ortum,
Palladis obscura sic periêre faces.
Scilicet augustos humana scientia fasces
Non potuit tanta non subiisse Dea.
Tum mea nectareo humectans pracordia succo
Cœlestis visa est sic mihi Suada loqui:
Quid facis, ô demens Virgo, quid quaris inani
Gutture Tantaleas non saturanda dapes?
Crede mihi, insipidas, quas tellus parturit, undas
Non animi ardentem posse levare sitim.
Quippe sui similis non est mortale quod optat
Spiritus, hoc unum pagina sacra dabit.
Hac docet immensum complecti mente Tonantem,
Machina quem mundi non tamen ipsa capit.
Hîc veram invenies requiem, variasque potentis
Fortuna poteris spernere tuta vices.
Talia nec Samii docuêre silentia Mysta,
Nec placido Actaus prodidit ore Senex:
Non hac legiferi memorant effata Lycurgi,
Nec sapit hac sapiens veridicusque Solon:
Deficit hic acies divina Platonis; hebescit
Magnum natura lumen Aristoteles.
Quin bona mortalis perituraque munera vita
Hi potius summo substituêre bono.
Et quoniam (ut perhibent) mors ultima linea rerũ,
Mors meritò hic summum creditur esse malum.
O vitam miseram! brevior quam terminus avi
Claudit, & aterno nox premit atra jugo:

Aut

Aut potius faustam! celeri devolvere fuso
Stamina cui Lachesis non remoranda finit.
Aspice magnanimos Brutos, rigidosque Catones,
Vt proprias armant in sua fata manus.
Quis furor est voluisse viros, fortesque videri,
Nec vitæ ingratas sustinuisse moras?
Quis furor hanc lucem toties dixisse beatam,
Vivere si pœna est, si qua perire salus?
Desine mirari speciem virtutis honestam,
Quæ genium vitii splendidioris habet.
Quod si Cecropiæ possent à funere chartæ
Aurea discipulis secla referre suis:
Et si lecta suo non illusisset amico
Pagina, præcipiti quem dedit ipsa neci:
Quid præter formas rerum exhibuisset inanes,
Quas rata felices reddere posse rogos?
Scilicet hoc primæ latuit clementia causæ,
Vivere quæ sine mors, quâ duce vita mori.
Sint porro Elysiis solatia dulcia campis,
Misceat & Phrygius pocula læta puer;
Sitque ingens Heroum animis post fata voluptas,
Sidera & æthereas pervolitare domos:
Et quacunque levem ludat sub imagine turbam,
Fac dare, quæ fingit, Musa prophana queat:
Quid nisi corporei meditetur gaudia sensus,
Gaudia vel blandus qualia somnus habet?
Mittô quod effrænes colat, ut sua Numina, mores,
Sacrilegâ turpes dum facit arte Deos.
At quæ delapsa est alto Sapientia cœlo,
Altius humanis mentibus una sapit.

Hæc

Hæc licet ingentes animos exuſcitet; atqui
Plura tamen votis conferet illa tuis.
Nec jubet æternam tantum ſperare ſalutem;
Sed potis ante atram quemque beare diem.
Singula quid referam, quid tentem vocibus aures?
Talia ſentiri non niſi mente ſolent.
Tunc ego, des veniam teneris placabilis annis,
Diva, precor; par eſt me tua juſſa ſequi.
Ne te feſtines oculis ſubducere noſtris,
Neve tuum prima fronte referre gradum.
Illa tamen contra; mea ſors & origo morari
Longius hac, inquit, me regione vetant.
Sunt mihi non pauci raræ pietatis Alumni,
Queis dedimus noſtri pandere jura fori.
Quod ſi ſacra cupis tanti cognoſcere regni,
Et quæ Lethæi non rapit unda lacus,
Quæque locis non ſit fruſtra didiciſſe beatis,
Hos juvet in dubiis conſuluiſſe viros.
Dixerat, & ſtimulos acres in corde reliquit,
Incenditque ſacro pectus amore ſui.
Hinc, ſibi præcipuos quos deſignarat amicos,
Non potui ſummâ non coluiſſe fide.
Hos inter, ſtellas velut inter Luna minores,
Eminet & Nomen *ſic,* FREDERICE, *tuum.*
Te praeunte canam majora, & forte cothurno
Non indigna gravi, te praeunte, canam.
Æmula ceu pulſis reſonat convallibus Echo:
Sic referam dociles ad tua verba modos.
Gorgonei valeant fontes, doctæque Sorores;
Tu mihi Parnaſſus, tu mihi Phœbus eris.

Ultrajecti XI. Kal. Febr. CIↃ IↃ CXLIV.

IN OBITUM

Nobilissimi & Venerandi Theologi
JOHANNIS POLYANDRI A KERCKHOVEN.

FOrtunate Senex, quondam dum vita manebat,
Quæ sors non votis risit amica tuis?
Quis plures meritis dignos jactabit honores,
Contulit in Mystas quos toga sacra suos?
Quis natos vidit magni felicius aulam
Principis officiis conciliasse sibi?
Attamen his unum deerat, quod longa senectus,
Et gravis in terris cura negare solet:
Scilicet hic quærens sibi semper in orbe quietem,
Posset ut à placida morte quiete frui.
Dixeris hinc etiam merito post fata beatum,
Omnia quæ petiit si *Polyander* habet.
Ut quondam felix memorabile nomen Achillis,
Ejus Mæonide facta canente, fuit:
Sic te felicem, memori *Spanhemius* ævo
Dum cineres docto consecrat ore tuos.

A. M. à SCHVRMAN.

EPI-

EPICEDIUM IN OBITUM

Doctrinâ & pietate Clarißimi viri

D. MEINARDI SCHOTANI.

QVis Schotane sibi te non suspiret ademptum,
Nec tua cygneâ funera voce fleat?
Qui tot divinis radiabas undique donis,
Queis potius nobis, quam tibi natus eras.
Quique novam ut posses mortalibus addere vitam,
Non piguit mortem te properare tuam.
Non sitis argenti, aut aliena negotia mundi,
Nec mora magnificæ desidiosa dapis:
Sed tua cœlestis qui viscera torruit ardor,
Is vetuit longos te numerare dies.
Ast licet æthereus penitus te carpserit ignis:
Hoc tamen, ut Phœnix, nasceris ipse rogo.
Dum vivet pietas, facilique modestia vultu,
Et nivea gaudens simplicitate fides;
Dum fera flexanimis demulcens pectora virtus;
Nomine nascetur gloria digna tuo.
Non tua sors lacrymas, sed nostra requirit, amaras:
Nam tua mors nobis, non tibi pœna fuit.
Quis tanti referat capitis dispendia? velo
Ista tegi satius, more Timantis, erit.
At memorare tuos generosa in morte triumphos
Me juvat, & celsi munera læta poli.

Illic dulce tibi veterum meminiſſe laborum:
Si tamen hæc nullus ſit meminiſſe labor.
Felix qui noſtrum potuiſti ſpernere mundum:
Quicquid felices reddit, Olympus habet.
Omnia quæ votis poſcebas gaudia quondam,
Iam datur in ſolo cernere mente Deo.
En tua quo præeunt veſtigia, ſponte ſequemur.
Hæc tibi nos tantum ſolvere juſta cupis.

A.M. à SCHVRMAN.

LETTRES

LETTRES FRANÇOISES DE MADAMOISELLE DE SCHURMAN.

A MONSIEUR MONSIEUR DU MOULIN

Docteur en la S. Theologie &c. Ministre de la Parole de DIEU.

MONSIEUR,

L'honneur que vous croyez estre fait à Madamoiselle vostre fille par nostre chere & estroite alliance, m'a esté bien plus avantageux & profitable qu'à elle. Car de fait, quel lustre ou quel fruict pourroit-on tirer de la communion de tous mes biens, ou

de l'entremise de mon devoir, qui puisse contrepeser la moindre de vos faveurs qu'elle m'a produite ? De sorte que pour un subject de si peu de valeur il vous a pleu m'honorer de vos Lettres, & de m'en remercier avec tant de ressentiment & de bienvueillance. Et de surplus il semble qu'en une action si libre & si gratuite, vous ayez voulu prendre de la consideration sur le recit de mes loüanges : par le moyen desquelles il a pleu à ma chere sœur & à d'autres de mes bons amys, m'acquerir vos inclinations, & balancer l'inegalité de la partie. Or quant à moy, j'esleveray plustost mes yeux à Dieu, qui est le vray dispensateur & soustien des amitiez fideles, que de m'arrester aux faveurs de la renommée : de peur que la verité mesme puisse esbranler ce fondement, & m'interrompre vos bonnes graces. Mais au contraire le tableau, par lequel j'ay l'honneur de vous cognoistre, n'est pas susceptible d'erreur, ny de deguise-

guiſement ; à ſçavoir la vive image de voſtre pure & divine Eloquence; à la loüange de laquelle tant y a que j'oſe toucher, bien que je croye n'avoir point d'eſprit aſſez pour l'admirer en ce rang de perfection, où tout le Monde l'a placée. Neantmoins il me faut advoüer, qu'eſtant eſmeuë par l'object de vos eminentes Vertus, ſans avoir égard à ma rudeſſe & incapacité, j'ay touſiours eu ceſte ambition, de me propoſer voſtre exemple. Et de fait, ſi je puis porter de l'envie à Madamoiſelle voſtre fille, c'eſt qu'en ce point elle a ſur moy cet avantage, qu'en une pourſuitte ſi relevée, la proximité du ſang & l'ordre de la Nature la favorizent. En fin vous pouvez vous aſſeurer, que le double lien de l'amour que je luy porte, ne courra jamais danger d'eſtre rompu: puisque je ne l'ayme pas ſeulement pour l'amour d'elle, mais auſſi pour l'amour d'un tel Pere. Et je vous ſupplie de croire, que je n'ay rien de plus cher au monde que la

conſervation de voſtre Amitié : laquelle je tiens à plus grand honneur que toutes les faveurs de ce Monde ne me ſçauroient promettre. En fin je prieray noſtre Dieu, qu'il luy plaiſe de ſe ſervir encor long temps de voſtre bonne diſpoſition au bien de ſon Egliſe, & au contentement & felicité de vos Amis, & principalement de celle qui eſt & demeurera,

MONSIEVR,

Voſtre Tres-humble, &c.

A. M. DE SCHVRMAN.

D'Vtrecht le 20. de Mars 1635.

A MA-

A MADAME LA PRINCESSE DE BOHEME.

MADAME,

Je ne puis exprimer l'excez de joye & de contentement que j'ay reçeu en lisant la lettre que Vostre Altesse m'a fait la grace de m'escrire. Car outre l'invention, les pointes, & les periodes, qui pourroient remplir l'oreille des plus sçavans, ce m'a esté un plaisir merveilleux d'y considerer les amusemens de vostre genereux esprit. Pour moy, je desire extremement de me pouvoir rendre capable de tout ce qui agrée à Vostre Altesse; & bien que je ne sçaurois esperer modestement de satisfaire pleinement à ses commandemens; au moins je tascheray de monstrer la devotion & l'amour que je porte à son service. Quant à ces auteurs qui

nous ont dechiffré plus particulierement le genie & les characteres des grands perſonnages, on tient par un commun conſentement, que Xenophon a fort bien deſcrit la vie de Cyrus, premier Monarque des Perſes; encore qu'il ſemble que quelquefois il ait donné plus à l'elegance & à la beauté de ſon ouvrage, qu'à la verité de ſon ſujet. Alexandre, qui commença depuis la Monarchie des Grecs, eſt parfaitement bien depeint par Q. Curtius: mais il entrelaſſe communement dans ſon diſcours du feu, du fer, & des victoires ſanglantes. Pour s'eſtudier à la brieveté, je ne trouve rien de ſi commode que Plutarque, qui nous propoſe comme dans un parfait tableau les hommes Illuſtres: y faiſant une grave & tres-belle comparaiſon entre les Grecs, & les Romains. Suetonius nous a repreſenté au vif les 12 Empereurs Romains, dont la vie (je parle de la plus grande partie) eſt ſi prodigieuſe, que voſtre eſprit n'y peut

peut faire aucune reflexion, que ſur le party des vertus contraires. Il ne faut oublier, que Tacite s'amuſe pareillement à nous deſcrire quelques uns des premiers; & pour ſe rendre cet auteur plus familier, on ſe peut ſervir du diſcours de Scipion Admiratus, qu'il a fait ſur ſon Hiſtoire en Italien. Si nous voulions paſſer à l'utilité, qui nous en reſulte, & l'eplucher par le menu, nous trouverions qu'elle eſt quaſi infinie, & notamment en ce que les exemples frappent plus vivement les ſens & l'imagination, que les preceptes de la Philoſophie. De ſurplus, la cognoiſſance des choſes paſſées, qui s'acquiert par ce moyen, eſt ſans intereſt, & ſans danger d'aucune perte, qui eſt preſque inevitable à ceux, qui ſe laiſſent conduire par la ſeule experience. Nous y pouvons voir, comme dans un clair miroir, tous les ſiecles paſſez, & faire conjecture fort probablement de ceux qui ſont à venir; & par conſequent nous parvien-

viendrons à ceste perfection de n'admirer rien comme nouveau sur la terre, & dirons avec le plus sage des Rois: *Ce qui a esté, c'est ce qui sera; & ce qui a esté fait, c'est ce qui se fera, & n'y a rien de noveau sous le soleil.* Il est bien vray, qu'il y a de la difficulté à descendre à une application particuliere; principalement d'autant que l'antiquité a communement plus de rigueur & d'austerité: mais l'essence des choses demeure tousiours; non obstant que quelques formalités & circonstances ayent accoustumé de changer souvent. Nous y pouvons facilement apporter la moderation requise, si nous cognoissons de plus pres le genie & l'humeur de leur siecle, & du nostre. J. Lipsius a tracé de plus pres cette methode dans son livre intitulé les Admonitions & exemples politiques, monstrant aux personnes publiques & aux particulieres, quel usage on peut tirer des exemples antiques & modernes. Et de fait, il me semble que ceux-cy ne cedent

cedent en rien à ceux-la, si nous ne regardons pas tant à la force & l'eloquence des Historiens, qu'à la matiere. I'oserois opposer une seule Elisabeth en sa vie Reyne d'Angleterre, & une Jeanne Graye, à toutes les illustres femmes de la Grece & de la Rome ancienne. On trouve des choses admirables en quelques siecles par de çà; à sçavoir devant & apres ce changement fatal de la reformation du Christianisme : & la grandeur du sujet est fort naivement & fidelement exprimée par Guicciardin Italien, & depuis la troisiéme periode par Sleidan, & par Auguste de Thou. La Physique est un peu serieuse, quand nous demeurons dans ses nues speculations: mais il y en a une partie (dont S. Augustin a escrit dans son 21 livre chap. 4. de la Cité de Dieu, Cardan, Wecker, & plusieurs autres) qu'on appelle Magie naturelle, qui est plus plaisante, puis qu'elle est conjointe avec la practique des œuvres admirables à l'œil, & neant-

neantmoins elle se contient parmy les bornes d'une loüable curiosité. Or l'Astrologie (je ne prens pas ce mot, comme on a accoustumé anciennement, pour l'Astronomie, qui est une science noble & tres-digne de nostre contemplation) va plus avant, & degenere ordinairement en superstition, pource qu'elle attribue plus aux causes secondes que l'ordre & la proprieté de la nature ne leur ont permis. Car de dire, que la volonté humaine, & les contingences, dependent de la constitution du ciel, & de l'aspect, ou conjonction des Planetes, c'est introduire au monde une necessité plus que Stoicienne. Les causes qui agissent librement & casuellement, ne se laissent point determiner par des causes naturelles, c'est à dire, par l'influence des corps celestes: Mais à cause de leur excellence elles sont immediatement subordinées à la premiere & souveraine. D'ailleurs c'est chose non moins dangereuse que vaine, de vou-

vouloir predire les choses futures contingentes, ce qui appartient proprement à la seule Divinité : comme nous voyons Esaie chap. 46. v. 9. & 10. & n'est communicable aux creatures, sinon par une revelation extraordinaire. Je n'eusse pas osé amuser Vostre Altesse si long temps, si Madamoiselle de N. N. ne m'eust asseuré, qu'elle auroit cette importunité pour agreable. Quoy qu'il en soit, je desire parfaitement de tesmoigner que je suis, & seray à jamais,

MADAME,

Vostre tres-humble & tres-devote servante

A. M. DE SCHVRMAN.

D'Vtrecht ce 7. de Septembre l'An 1639.

A MA-

A MADAME MADAME COUTEL.

MADAME,

Vous verrez dans ce petit tableau, que je vous envoye en recognoissance de vostre tres-precieux present, que mon amitié (laquelle il vous a pleu rechercher d'une bonté purement gratuite) vous est entierement acquise. Car je ne sçaurois trouver, à mon advis, un gage plus signalé pour vous en asseurer, qu'en vous faisant offre de moy mesme. Il est vray, que ce n'est qu'en peinture: mais je sçay tres-bien, que vostre esprit ne s'amusera pas tellement à considerer ce pourtrait, qu'il ne face plustost reflexion sur l'original mesme, qui le vous presente. Certes il me faut advoüer, qu'il n'y a rien qui m'incite tant à me remettre en la bonne grace de ces arts, & gentilles curiositez, que le desir de vous imiter; tant s'en faut que je vueille m'at-

tribuër ces loüanges hyperboliques, dont il vous a pleu m'honnorer par une courtoisie trop excessive. Or si vous estes trompée en vostre opinion en ce point, vous ne le serés pas au regard de la bonne affection, que j'ay de vous tesmoigner, que je suis,

MADAME,

Vostre tres-humble & tres-fidele servante

A. M. DE SCHVRMAN.

D'Vtrecht ce 25. Decemb. 1639.

A MADAME
ANNE DE MERVEIL
Doüairiere de Prosting.

MADAME,

Je ne sçay si je dois avoir plus de compassion de vostre adversité, ou plus de joye de vostre victoire. Car la lettre, qu'il vous a plû me faire l'honneur de m'escrire, m'asseure

auſſi bien de l'une, que de l'autre. Il eſt vray que vous avez eu à ſurmonter des difficultez très-grandes, & que je vous ſouhaiterois une felicité plus pure & plus parfaite, ſi noſtre condition en pouvoit eſtre ſuſceptible dans ce monde : mais d'autant que les maux de cette vie ſont la matiere des triomphes, qui nous attendent dans le ciel; & que Dieu veut faire eſclatter l'excellence des dons, qu'il a mis dans l'eſprit des fideles, par des preuves & exercices proportionnez à leurs forces; ce ſeroit mal prendre ſes meſures, que de mettre voſtre combat Chreſtien au rang des miſeres, ou des infortunes. Or vous me direz que j'ay des penſées trop abſtractes de vos ſenſibles ennuis, & que le plus ſage des Roys en a mieux cognu les efforts, quand il dit, comme par exclamation, en ſes Proverbes : *L'eſprit abbatu qui le relevera?* Ie vous concede, Madame, que je juge plus librement de vos afflictions, quand je les regarde cõme des choſes paſſées; qui

qui ont biẽ esté contraires, mais point superieures à vos vertus; & qui les ont pû combattre, sans toutes-fois les pouvoir vaincre. Autrement je sçay fort bien, que la contemplation, & la joüissance des privileges celestes, que nous obtenons par la foy Chrestienne, ne sont pas tousiours si vives & si constantes, qu'elles puissent detourner tous les coups de nos adversitez, ou en oster le sentiment. L'experience mesme nous apprend bien le contraire. Lors que l'Espoux de nos ames se tient derriere la muraille, & qu'il luy plaist de retenir pour quelque temps l'influence de ses graces & consolations divines. Car à la verité, comme dit le Psalmiste Royal, *sa gratuité est meilleure que la vie*. De là vient, que la foy & la vertu des plus chers amis de Dieu, comme de David, Job, Jeremie & d'autres, ont eu quelque-fois de grandes eclypses; & que la violence de leurs tentations leur a fait jetter des plaintes approchantes de peu pres

de celles des gens desesperez ; lesquelles ont esté marquées par l'Escriture saincte à nostre commune consolation. De sorte que souvent nos victoires sont aussi sanglantes qu'elles sont trescertaines, & les couronnes du Paradis celeste ne sont données qu'à ceux qui auront combatu vaillamment. Quant à ce que vous avez opinion que j'eusse pû contribuer quelque chose à la tranquillité de vostre esprit par ma presence, cela me donne sujet de me rejouir extremement, comme d'une preuve infallible de v^re affection. Or de ma part, je ne vous puis pas celer, que l'ardeur, & la force du desir, que j'ay de vous revoir, & de vous pouvoir presenter un jour mon treshumble service, me fait esperer, voire m'asseure par fois, que vous choisirez icy dans nostre Ville le lieu de vostre residence, à sçavoir apres vous estre desveloppée des inquietudes de vostre trop grand mesnage : Et ayant eu le bon heur de joüir quelque

que temps de la douce compagnie de Madame de N. N. voſtre Fille, nous nous ſommes entretenu bien ſouvant de ces tres-agreables diſcours, deſquels nous attendrons la confirmation de vos bonnes reſolutions, & de la providence Divine. A la protection de laquelle je vous recommande, demeurant à tout jamais,

MADAME,

Voſtre tres-humble & tres-affectionnée ſervante
A. M. DE SCHURMAN.

Ce 13. d'Aouſt 1642.

A LA PRINCESSE ANNE DE ROHAN.

MADAMOISELLE,

J'ay eſté d'avis cy devant, que, pour eſtimer & reverer dignement vos tres-eminentes vertus, il les falloit pluſtoſt couvrir du voile d'vn ſacré ſilence, que de rabattre de leur

pris, par la bassesse de mon style: Mais apres que Monf. Rivet m'a communiqué la lettre, dont il vous a plû l'honnorer dernierement, il me faut advoüer, que vostre bonté, laquelle y reluit si clairement, a eu plus de force pour me faire mettre la main à la plume, que ces considerations respectueuses, pour la retenir plus long-temps. Car à vray dire, ce seroit ignorer ma felicité, & la valeur de vos bonnes graces; de ne les prendre promptement, lors que vous estes aussi large à me les offrir, que je suis incapable de les meriter. Certes d'estre admise à la communication d'un si grand bien, c'est participer aux plus precieux thresors de la vertu mesme, laquelle n'a pas besoin de nous donner d'autres loix que celles, qui se forment sur vostre exemple. Je n'ay pas la presomption de vouloir faire un tableau de vos loüanges, mais je diray seulement que vous avez conjoint deux choses qui sont ordinairement incompatibles,

bles, c'eſt à ſçavoir la grandeur de ce monde, & la ſageſſe Chreſtienne. Or combien que le haut rang de voſtre tres-illuſtre Maiſon ne me permette point de joindre mon ame avec la voſtre, par une alliance d'amitié, laquelle requiert une egalité des parties : ſi eſt ce qu'elles ſe lient enſemble par un nœud plus ferme que celuy des ſocietez politiques, d'autant que tous mes vœux conſpirent avec les voſtres en l'amour de cette qualité celeſte, laquelle, comme dit le plus ſage des Rois, טוֹבָה מִפְּנִינִים וְכָל־חֲפָצִים לֹא יִשְׁווּ בָהּ׃. Je ne nie pas que les progrez que j'ay faits en cette lice, ne ſoient bien petits : mais cela ne m'empeſchera point de me propoſer voſtre exemple, comme un Aſtre brillant parmy les tenebres de ce ſiecle corrompu, & de demeurer toute ma vie,

MADAMOISELLE,

Voſtre tres-humble & tres-devote ſervante

D'Vtrecht. Ce 19. Aouſt 1643.

A. M. DE SCHURMAN.

LETTRE
DE
MADAMOISELLE
ANNE DE ROHAN,
A
MADAMOISELLE
DE SCHURMAN.

MADAMOISELLE,

Encore que la sincere amitié, que me porte ce digne personnage Monſ. Rivet, me cause la faveur de vos lettres, je ne laisse pas de vous estre extremement obligée de m'en faire participante, & me glorifie de ce que je suis dans la memoire d'une Dame, dont la pieté, le sçavoir & le merite ont l'aprobation des plus vertueux. Mais ce qui trouble mon contentement en ce bon-heur, c'est que je me sens bien plus propre à vous admirer, que je ne suis utile à vous servir. D'autre part je croy qu'estant satisfaitte de vostre propre vertu, vous n'avez

n'avez besoin de l'assistance de personne. Ie ne vous offre donc rien, & ne vous pouvant rien donner, je vous demande qu'il vous plaise de vous souvenir dans vostre chere patrie, que dans la France il y a une personne de vostre sexe, & de vostre nom, qui vous honnore comme elle doibt, & vous souhaitte le bonheur que vous meritez, laquelle est,

MADAMOISELLE,

Vostre bien humble & plus affection-née à vous faire service

De Paris, le 10. de Septemb. 1643.

ANNE DE ROHAN.

A LA PRINCESSE
ANNE DE ROHAN.

MADAMOISELLE,

Ce seroit une grande presomption de vouloir attribuër à mon merite, & non pas à vostre pure bonté, qu'il vous a plû de recevoir si gracieusement les offres de mon tres-humble service, &, qui plus est, de les recom-

penſer d'une lettre de voſtre main, laquelle porte autant de marques de vos illuſtres faveurs, qu'elle a de lignes, & de periodes. Que ſi Monſ. Rivet m'a peint d'un pinçeau d'Appelles, & y a donné quelques beaux traits de ſon eloquence, il faut pardonner à l'affection d'un tel ami, lequel s'eſt ſervi, peut eſtre, de cet artifice, pour m'acquerir la voſtre; d'autant qu'il n'y avoit pas d'apparence de pouvoir l'attirer par l'objet des choſes vulgaires. Quoy qu'il en ſoit, puis que ny la loy de la prudence, ny celle de la ſincerité ne me commandent de decouvrir une erreur, dont la cognoiſſance ne ſçauroit accroiſtre le contentement de perſonne, mais bien diminuer le noſtre, je n'ay garde de me defigurer moy-meſme, afin que pour une verité non neceſſaire, je ne coure haſard de perdre vos bonnes graces. C'eſt là un treſor, dont je fais plus d'eſtat que des richeſſes de l'Orient & de l'Occident. Et ſi je me

le

le puis conserver, je seray riche & heureuse mesme parmy les disgraces de ce monde. A vray dire, d'estimer & d'admirer vos divines qualitez pour l'amour d'elles mesmes, c'est un devoir, à qui la justice oblige generalement tous les hommes: Mais d'estre estimée d'une Princesse comme vous, c'est une prerogative, ou plutost une grace aussi rare, qu'elle est desirée de tous ceux, qui ont accoustumé d'aspirer à des choses relevées. Or encores que je regarde la France il y a long-temps comme une des plus belles parties de l'univers: & comme mere & nourrisse de la sagesse, & de la vertu: si est ce qu'à present je l'ayme & l'honnore plus particulierement, pource qu'elle possede la gloire de nostre sexe; laquelle se communique si debonnairement à nos Provinces. Et s'il y a de la convenance entre les choses qui ont le mesme nom, (j'interprete ainsi vostre douce observation à mon avantage) & s'il m'est

m'eſt permis de chercher quelque ſecret dans les mots & les ſyllabes, à l'imitation des Cabaliſtes, comment pourray je me ſouvenir de moymeſme, ſans faire reflexion ſur mon Original, c'eſt à dire, Voſtre tres-illuſtre perſonne, de qui je porte & le Nom & l'image, comme celle qui eſt veritablement,

MADAMOISELLE,

Voſtre tres-humble & tres-obeïſſante & très-fidele ſervante

A. M. DE SCHVRMAN.

D'Vtrecht ce 13. de Novemb. 1643.

A LA PRINCESSE
DE BOHEME.

MADAME,

Ce ſeroit ignorer la grandeur de Voſtre Alteſſe, & la petiteſſe de ma condition, que d'attribuër à mon merite pluſtoſt, qu'à voſtre pure grace, qu'il vous a plû m'honnorer dernie-

rement

rement d'une lettre de voſtre main, & de vous enquerir ſi gratieuſement & de ma ſanté & de mes occupations. Or quant à ma diſpoſition, elle eſt (graces à Dieu) en un temperament aſſez bon & propre, pour recevoir l'honneur de vos commandemens : Mais les progrés de mes eſtudes ne ſont pas ſi notables, que j'en puiſſe rendre conte à mon avantage. Au moins je n'ay pas opinion, qu'ils puiſſent meriter les eſperances publiques, comme voſtre faveur me veut perſuader. Il eſt vray, que je fay grande eſtime des Docteurs Scholaſtiques, & que ſans doute ils me pourroient fournir de belles occaſions pour exercer mon eſprit, ſi je n'en eſtois divertie le plus ſouvent par des exercices plus neceſſaires. Je ne veux point nier, qu'ils s'eſgarent quelques-fois par des ſpeculations vaines, dangereuſes, voire blaſphemes; ce qui les a fait encourir la cenſure de pluſieurs gens doctes de noſtre temps: neantmoins cela ne doit point

point prejudicier à la ſolidité, ny à l'excellence de leurs conceptions, qu'on a accouſtumé d'admirer dans leurs ouvrages, lors qu'il eſt queſtion ou d'eſclaircir les ſecrets de la Philoſophie, ou de ſouſtenir les plus hauts poincts de la Religion Chreſtienne contre les Sceptiques, profanes, & Athées. A peine ſçauroit on diſcerner, s'ils ont eſté plus ingenieux à forger des doutes, & des objections; ou plus adroits à les reſoudre: s'ils ont eſté plus hardis à entreprendre des matieres hautes & difficiles, ou plus heureux & capables de les demeſler. De ſorte, qu'à mon jugement, ils ont fort bien conjoint enſemble ces deux qualitez rarement ſociables, la ſubtilité & la realité. Et de fait ce n'eſt pas merveille qu'ils ſont parvenus à un ſi haut degré de perfection, d'autant qu'ils n'ont point meſpriſé la ſucceſſion de leurs predeceſſeurs, ny la poſſeſſion de tous les ſiecles paſſez; & qu'il eſt aiſé, ſelon la regle des Philoſophes,

alio-

aliorum inventis aliquid addere. Ce leur a esté assez de gloire, de se laisser conduire par ces deux grands astres des sciences divines & humaines, S. Augustin & Aristote, lesquels on n'a jamais pû obscurcir, quelques broüillars & chaos d'erreurs qu'on ait tasché d'opposer à leur brillante lumiere. Pour n'amuser trop long-temps Vostre Altesse, je finiray apres que vous m'aurez permis de dire que je suis encores celle qui a esté & sera toute sa vie,

MADAME,

Vostre tres-humble & tres-obeïssante & tres-fidele servante

A. M. DE SCHVRMAN.

A Vtrecht ce 26. de Ian. 1644.

A MON-

A MONSIEUR

MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Professeur en la S. Theologie en l'Academie de Leiden.

MONSIEVR,

Ce n'est pas merveille que les veritez qui procedent de vostre esprit sont utiles à tout le monde, puis que les erreurs mesmes de vostre imagination m'ont procuré un present si excellent & si reel que vos Memoires. Pardonnez moy, que j'appelle erreur que vous croyez devoir faire la paix, où il n'y a pas de partie offensée. Car de fait, j'aurois tres-mauvaise grace de vouloir vous obliger à me respondre promptement, & de m'offencer à cause de vostre silence, puis que vos heures sont si cheres, & si necessaires au public, que les particuliers n'y peuvent quasi rien pretendre, sans dispense, & privilege expres. Or si je n'ay pû recevoir vostre Princesse en la qualité d'Advocate,

cate, laquelle vous luy aviez donnée, je l'honnoreray tousiours en celle de Maistresse; dont les actions Chrestiennes, que vostre style a consacrées à l'eternité, serviront de loy & d'exemplaire aux miennes, autant que la mediocrité de ma condition m'en pourra rendre capable. Je passe aux tesmoignages qu'il vous a plû rendre à ma derniere Lettre, qui me sont autant de marques de vostre intime affection; laquelle ne vous a point permis d'user de la rigueur de vostre jugement pour la traitter selon ses merites. Je veux croire que pour une personne de ma capacité il vous semble assez, d'avoir trouvé en une matiere si haute & si difficile, une opinion qui ne chocque point le sens commun, ny les articles de la foy Chrestienne. De plus vostre Lettre touchant les Controverses des Eglises d'Angleterre, que Monsieur du Bois m'a presentée de vostre part, m'a donné grand contentement en la lisant, & ne me sera

pas moins utile que necessaire dans un siecle si dereglé que le nostre. Car à mon jugement, vous avez mis la verité tellement à son avantage, que vous n'aurez plus rien à combattre que la passion aveugle & l'opiniatreté. Ce sont des vices qui font bien la guerre aux ****** comme on vous aura rapporté sans doute, & mon Frere vous en dira l'histoire plus particulierement. Je suis parfaictement, & demeureray toute ma vie,

MONSIEVR,

Vostre tres-humble, & tres-obligée servante

A.M. DE SCHVRMAN.

D'Vtrecht le 20. d'Avril 1645.

A MON-

A MONSIEUR

MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Professeur en la S. Theologie en l'Academie de Leiden.

MONSIEVR,

C'est vostre incomparable bonté & courtoisie, qu'il vous a plû me prevenir par vostre derniere lettre au devoir, que je vous eusse rendu il y a long-temps, si les prieres, & les instances de quelques uns de nos parens ne m'eussent obligée de faire un petit voyage; par lequel le fil de mes pensées a esté interrompu jusqu'à present. Je ne veux pas nier que le poids & la difficulté de la matiere qu'il vous a pleu me proposer, ne m'ait empeschée d'y aller si promptement comme je l'eusse desiré: mais tant s'en faut que ces exercices me soient desagreables, ou ennuieux, qu'au contraire, si j'en estois capable, je m'estimerois heureuse d'y pouvoir

employer tout le reſte de ma vie. Je taſcheray donc au pluſtoſt qu'il me ſera poſſible, de vous communiquer mes meditations ſur ce ſujet; & ſi mes raiſons ne pourront ſatisfaire à voſtre jugement, au moins je monſtreray la bonne volonté que j'ay de me conformer à vos deſirs. J'ay fueilletté tous mes papiers pour trouver la lettre de Monſieur Jolivet; mais ç'a eſté en vain, & d'autant qu'il ne me ſouvient pas de ce nom, j'ay opinion qu'elle ne m'a pas eſté renduë. Quoy qu'il en ſoit, je me promets de ſa civilité, qu'il m'excuſera en ce point, puis que ma condition ne ſouffre point que j'eſtende trop les bornes de ma familiarité par le commerce des lettres, principalement apres que j'ay eſté abuſée en la perſonne de ****** dont Monſieur Rivet, comme je croy, vous aura recité l'Hiſtoire. Je finiray la preſente apres vous avoir remercié bien-humblement de Voſtre tres-cher, & tres-agreable preſent, vous aſſeurant

tant que je suis, & demeureray toute ma vie,

MONSIEVR,

Vostre tres-humble, & tres-affectionnée servante

A. M. DE SCHVRMAN.

Ce 19. de Iuin 1644.

A MADAMOISELLE

DU MOULIN.

MA TRES-CHERE SOEVR,

Puis que nous avons les mesmes interests de joye & de tristesse, nous avons esté fort rejoüis de voir en vostre lettre les vrayes marques d'un visage serain; & non seulement en posture de rire, mais aussi pour faire rire le chagrin mesme. Et de fait la gayeté de vostre cœur se reveillant & esclattant apres une grande eclipse, ne peut produire en nous que des pensées plaisantes & recreatives. En sorte, que si vous me trouvez à present en une humeur plus gaye, &

plus extravagante qu'à l'ordinaire, ſçachez que c'eſt vous qui m'y avez miſe. Vous me pardonnerez donc ſi je viens à vous divertir un peu de la ſerieuſe inſtruction de Monſ. voſtre Pere, & de la compagnie de la Philoſophie, à laquelle (comme j'apprens) vous avez donné ma place. Et quoy que pour m'oſter la jalouſie de cette rivale, vous taſchiez à me perſuader, que vous ne tenez rien de ſes bonnes graces que la mine & le ſemblant; ſi eſt-ce que je ne ſçaurois me perſuader, qu'elle ne vous ait fait de ſes careſſes. Que ſi vous eſtes reſoluë de ne me reveler rien de ſes ſecrets & myſteres, j'ay opinion, qu'elle n'a voulu vous les communiquer que ſous le ſeau du ſilence, & d'une confeſſion ſecrete. Je ne veux pas nier pourtant, que vous n'ayez commun avec les plus ſages de meſler quelque petite folie parmy la ſageſſe, & notamment en ce point, que vous prenez plaiſir d'abuſer le monde, & de paroiſtre moindre que vous n'eſtes

en effect. De plus quand je considere les avantages que vous me donnez, j'ay raison de croire que le pourtrait, que je vous ay envoyé dernierement, me flatte trop, & que l'Idée de l'original est presque effacée de vostre esprit. De sorte qu'il n'est pas merveille que vostre Flaman (comme vous dites) vous est de peu prés eschappé. Pour moy, je vois bien, que mon François est deja prest de s'embarquer, & de cercher ailleurs meilleur entretien, que je ne luy sçaurois donner. Et si vous ne voulez que je vous escrive cy-apres des longues lettres en Flaman, & que nous n'ayons besoin de truchemens pour nous faire entendre l'une à l'autre, il vous faut songer bien tost à vostre retour. Or pour finir serieusement, je desire fort d'entendre de vous la continuation de ces bonnes nouvelles touchant la convalescence de Monsf. vostre Pere, & quel est à present en France l'estat de nostre Religion, laquelle (comme on dit) est troublée

par des nouveautez, qui pour leur consequence ne peuvent estre que tres-dangereuses dans un Royaume où il y a tant d'adversaires. Je suis & demeureray toute ma vie,

Ma chere Sœur,

Vostre tres-affectionnée Sœur & tres-humble servante

A. M. DE SCHURMAN.

Ce 8. de Decemb. 1646.

A MONSIEUR
MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Professeur en la S. Theologie en l'Academie de Leiden.

MONSIEUR,

Combien que jaye eu cy devant un tres-grand desir de voir vostre dernier ouvrage, si ay je à present encore beaucoup plus de satisfaction & de contentement en le possedant. Car de fait, quand j'en considere toutes les parties, il me semble que vous vous y estes surmonté vous-mesme. Et tant s'en faut que je vous vueille plain-

plaindre de vous voir les armes à la main, que j'advoüe qu'il n'y eut jamais d'armes plus dignes de louange & d'applaudissemenr que les vostres. Je sçay bien, que j'aurois mauvaise grace si je voudrois soustenir icy la personne d'un Juge, ou d'un Aristarche : neantmoins je ne vous sçaurois refuser d'en dire mon sentiment, c'est en un mot, que cette querelle, que la gloire de Dieu, & la justice de la cause vous a rendu necessaire, apportera sans doute beaucoup de fruict aux spectateurs, de la confusion à vostre adversaire, & à vous de l'honneur & du triomphe. Cette opinion nouvelle, que vous avez disgraciée, est fort approchante de celle qui autresfois a troublé nos Provinces, quoy qu'elle se deguise pour paroistre dissemblable à soy-mesme, & pour gaigner pays avant qu'on la puisse recognoistre. Or, Monsieur, vous luy avez osté le masque, & la faisant approcher de la lumiere de la verité, vous monstrez que toutes

ces belles couleurs qui luy donnent de l'avantage, ne sont que du fard, & que la bonne mine qu'elle fait à tout le monde, n'est qu'un beau semblant des faveurs, dont elle n'a rien moins que la realité. Veritablement c'est un erreur, qui d'abord semble bien petit, voire assez plausible, entant qu'il pretend d'amplifier la bonté & la gloire de Dieu, en amplifiant sa grace. Mais vous prouvez evidemment, que d'attribuer à Dieu un desir imparfaict, & sans efficace, de sauver ou de voir estre sauvez sous une condition impossible ceux qu'il sçait aller en perdition; ce n'est pas seulement amuser le monde à de beaux songes, & le convier à des banquets de Tantale; mais aussi faire injure à la Majesté divine & à la felicité du Souverain Dieu, pour donner quelque satisfaction & consolation imaginaire aux meschans & aux reprouvez. De sorte, qu'à mon jugement, vous l'avez tellement reduit à l'estroit, & coupé chemin à toutes ses eschappades,

que

que de neceſſité il luy faudra ſe confiner dans ce labyrinthe de ſemblables abſurditez ; ou n'avoir plus d'arreſt, ny de bornes. Or c'eſt là un mal qui avoit beſoin d'un prompt remede ; & il y falloit un autre Auguſtin comme vous, pour maintenir le party de la Grace contre les fardeurs de la nature. Quant à moy, je vous ſuis grandement obligée d'un preſent ſi rare, & ſi precieux, qui & pour la conſideration de ſon auteur, & pour celle de ſon propre merite, tiendra le premier rang dans ma Bibliotheque. Je ſouhaitterois fort d'eſtre auſſi capable de vous pouvoir rendre la pareille, que je ſuis prompte à le recognoiſtre. Ce que j'ay voulu vous teſmoigner par ce petit ouvrage de ma main, lequel ne vous ſera point deſagreable, ſi vous le recevez (comme je m'en aſſeure) d'une meſme affection que vous l'offre, celle qui eſt,

MONSIEVR,

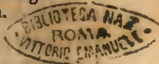
Voſtre bien-humble, & tres obligée ſervante
A. M. DE SCHVRMAN.

D'Vtrecht ce 20. d'Avril 1646.

A MONSIEUR

MONSIEUR SPANHEIM

Docteur & Professeur en la S. Theologie en l'Academie de Leiden.

MONSIEVR,

Il y a un terme assez long que je vous suis redevable de vos tres-agreables presens, dont il vous a plû m'honnorer devant vostre voyage de Spaa. Et de fait, je n'eusse pas manqué de vous en remercier promptement, comme vostre faveur & grande civilité l'avoit merité, si le regret que j'ay eu de vostre depart inopiné, ne m'eut osté l'inclination de vous aller entretenir en un lieu, qui m'avoit ravi le bon-heur de vous voir chez vous; & de participer à toutes les graces, & dons celestes, dont nostre Dieu a si richement orné vostre personne. Certes j'ay desiré passionnément cette felicité il y a long-temps, & je la regardois desia comme presente avant que vos lettres, &

la

la promesse que j'avois faitte à mes autres amis, m'en firent desesperer entierement. La difficulté de mes voyages, qui n'ont ordinairement de moindres intervalles que de quelque periode d'années, me fait d'autant plus regretter la perte de cette occasion, qu'elle me semble moins reparable. D'ailleurs le nombre, & la suite de vos hautes occupations enchainent tellement toutes vos heures, qu'il ne me reste aucune esperance de vous pouvoir accueillir quelque jour en nostre maison, si ce n'est que vous me fassiez attendre de l'excez de vostre bonté, ce que je ne puis pretendre de l'obligation de vostre devoir. Je finiray en cette douce pensée que vous vous laisserez vaincre par les vœux, & prieres de celle qui est parfaitement,

MONSIEVR,

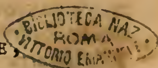
Vostre tres-humble & tres-affectionnée servante

A. M. DE SCHVRMAN.

D'Vtrecht ce 18. d'Octobre 1647.

A MA-

A MADAMOISELLE
DE GOURNAY.

MADAMOISELLE,

Si j'ay tesmoigné le ressentiment que j'ay des advantages, que vos heroiques vertus ont procuré à nostre sexe, ce n'a esté que pour me decharger d'un devoir que la justice m'avoit rendu necessaire. Or la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'escrire, nous monstre assez, que vostre civilité ne se mesure point à ses objets; & qu'elle ne reçoit pas des bornes d'ailleurs que d'elle mesme. De là vient qu'il vous a semblé peu de chose, de me remercier de ce qui vous est legitimement deu, si vous ne m'eussiez donné esperance, que mon nom se verra un jour consacré à l'immortalité par la faveur de vostre Muse. Certes je voudrois estre aussi digne de cette felicité, que vous êtes prompte & liberale à me la promettre;

mettre; & que vous puissiez trouver de la consonance & symmetrie entre le haut charactere de vostre style, & entre la bassesse de la matiere. Mais, quoy qu'il en arrive, je m'imagine par une douce reverie, que les marques de vostre affection qui s'y liront sans doute, ne me seront pas moins glorieuses que l'honneur d'une loüange que j'aurois meritée. Quant à ce que vous avez opinion, que je m'amuse trop à l'estude des langues, je vous puis asseurer, que je n'y contribue que les heures de mon loisir, & quelquefois apres d'assez longs intervalles; si seulement vous me permettez d'excepter la langue Saincte. Car outre qu'elle a pour sujet la parole de Dieu, qui doit estre le premier objet de nos pensées, & qu'il n'y a point de version qui nous exprime si bien la naiveté & l'emphase de ces S. Mysteres, elle a des proprietez & des ornemens, qui ne peuvent estre égalez par toutes les elegances ny de la Greque ny de

la Latine. Ce que dit S. Hierome, Apprenons ces choſes en terre, dont la ſcience perſeverera avecque nous juſques aux cieux, ſe peut fort bien appliquer à l'Hebrieu, dont l'uſage (ſelon le ſentiment des plus ſçavans) durera juſques dans l'autre vie. Or ce m'eſt une preuve infaillible de vos bonnes graces, que vous croyez que mon eſprit ſoit né pour de meilleures choſes: Pour moy, ſi je ne puis ſatisfaire aux grands projets que vous avez fait de ma capacité, au moins je taſcheray de me conformer à vos bons advis, comme celle qui eſt,

MADAMOISELLE,

Voſtre tres-humble & tres-obeïſſante & tres-fidele ſervante

A.M. DE SCHVRMAN.

A Vtrecht ce 26. de Ian. 1647.

A MA-

ELOGIA

Nobilissimæ Virginis,

ANNÆ MARIÆ A SCHURMAN.

Typographus Lectori.

Nomina Auctorum, qui Nobilissimam illam Virginem commendarunt scriptis publicis & privatis, secundum litterarum initialium ordinem, sine ullius præjudicio, hic sunt disposita.

CASPARUS BARLÆUS HEROICOR. LIB. III.

Væ tibi Diva parens generis? num docta Batavis
Te peperit Carmenta tuis? titulosque virorum,
Doctrinæque decus debet Natura puellæ?
Scandis Apollineos colles virguncula. priscâ
Excidimus jam laude viri. vilescimus ultrà,
Feminaque ingenio nostros transcendis honores.
Mirabor magis? an rerum portenta dolebo?

Num dicam peccasse Iovem? vel mascula miris
Inverti simulacra modis? Sempronia nobis
Altera, & Arctoo melior sub sidere Sappho
Nascitur, atque novam protrudit Pallada terris
Iuppiter, & veteres mulier scrutatur Athenas.
Non Latium, non Roma satis, non sufficit uno
Ore loqui, minor est simplex facundia votis
Virginis. Argolicas etiam (proh numina) voces
Anna *legit, sociatque suum cum Cecrope Belgam.*
Si mirum antiqua committi scripta Corinnæ,
Hæc etiam, quod scribat, habet. si conscia rerum
Prodidit exactis Manto sua carmina seclis,
Egregiumque aliquid grandes cecinere Sibyllæ,
Et Mariæ *mens ista potest. sociata marito*
Polla fuit, juvitque sui commenta poëtæ.
Nec minus illa virûm studiis succurrere posset,
In socios admissa thoros. quid Belgica jactas
Belligerasque rates, & magno Principe fultas
Imperii crescentis opes? quid didita famâ
Prælia? barbaricis oneratas mercibus alnos,
Totque novis passim laxatas mœnibus urbes?
Hîc majora stupe. rarum Battavia nomen
Conficit una tibi. præstat facunda virago
Tot titulis, fastosque leves virtutibus anteit.
Nec precium jam sexus habet. cum virgine, docti,
Communes animos geritis. vilissima nostri
Portio nostra manet. solis discernimur, eheu,
Corporibus, geniumque viris confundit & artes,
Et, qua nos sapimus, vir dici parte meretur.
Quid dignum te, Virgo, loquar? veneranda pudori
It juxta

It juxta doctrina tuo, castißima mores
Vita probat. doctam submissa modestia mentem
Flectit, & ingenuos decorat reverentia vultus.
Quis thalamos, formosa, tuos conscendet amator?
Ridebis cui sponsa viro? cui nupta marito?
In Batavis si Phœbus amet, te conjuge Daphnen
Negligat, & tali cupiat se jungere Divæ.
Dos tua tot fuerint artes, prudentia, virtus.
Dos tua tot fuerint linguæ, tua gratia, candor,
Simplicitas, & quicquid amant scivisse Camœnæ.
Anna, (*fatebor enim*) *non me tua nomina tantum*
Afficiunt, vatemque trahunt; sed quicquid in ista
Virginitate queat summum flexisse Tonantem,
Suspicimus, Musisque placens me tangit honestas.
Scribimus hæc, loquimurque tibi. si dicere coram
Cogerer, hærerent forsan suspensa poetæ
Verba, nec ad solitas fluerent mea carmina leges.
Sin minus illa placent, & si magis oscula vester
Sexus amat, nos illa domi debere putabis.
Invenies alium, si te hic fastidit Alexis.

Idem ELEGIAR. Lib. III.

P*Arturiunt jam bella scholas, lituosque tubasque*
Inter, Apollineas fabricat Aula domos.
Nascitur, & mediis Sapientia gliscit in armis.
Nec Iove, sed Getico patre renascor, ait.
It Ducibus doctrina comes, cum milite Phœbus
Ambulat, & Clarias vindicat hasta Deas.
Ipsa novos juxta gradiens Bellona magistros,
Mitigat ingenii vim rabiemque sui.

Et cuperet pugnare minus; nisi templa focósque
Acer & indomitus sollicitaret Iber.
Exorsa est jam mitra loqui. ruit æmula laudum,
Et valida pubes ambitione calet.
Migrant in terras Superi, Pietasque Themisque;
Ingentemque sonant pulpita sacra Deum.
Nec cessat Medicina loqui. formantur in artes
Pectora, & effigiem cuncta scientis habent.
Nos fecit natura rudes. cultura laborque
Expolit; hæc hominem cura secunda facit.
Bis gigni debet Sapiens, bis reddier orbi:
Nec, nisi cum poterit se genuisse, sapit.
Quod stamus Batavi, Phœbo debemus & armis.
Hanc geminam supplex Belgica poscit opem.
Auriacus quod servet, habet; quod servet, Apollo.
Hic animos nobis asserit, ille lares.
Trajectine, tuis cœptis intervenit Anna,
Annuit augurio nobilis Anna *suo.*
Iam redit & virgo. redeunt miracula terris.
Pone videt vates ire puella suos.
Desinimus nos esse viri. fit virgo, quod olim
Nos fuimus. vatum nomina virgo rapit.
Iuppiter, hanc dona sexu meliore puellam.
Vel dic, attonitis omnibus, esse Deam.
Pallada dic. non quæ tremebundā concutit hastam,
Sed quæ nascentem concutit ore Scholam.

CLAU-

CLAUDIUS SALMASIUS

In Præfat. ad Misc. Defin.

HAbemus in urbe, unius diei itinere hinc dissita, virginem nobilem, haud minus quam Hippian numerosa arte multisciam, & tanto magis eo nomine mirandam, quod in hunc sexum rarius cadit tanta ingenii fœcunditas, tanta artium copia, cum omnes calleat, tot virtutum conjunctio, cum nulla careat. Quæcunque manu confici & mente concipi possunt, tenet una. *Sic pingit, ut nemo melius. Sculpit, fingit ex ære, ex cera, ex ligno similiter.* In phrygionica arte, & in omnibus quæ muliebriũ sunt curarum & operũ, omnes antiquas & hodiernas provocat ac vincit mulieres. Tot vero doctrinarum dotibus instructa est, ut nescias in qua magis antistet. Tot linguarũ donis ornata est, & ut non contenta Europæis, in Orientem usq; studio industria pervolarit, comparatura ibi Hebraicas, & Arabicas, Syriacasque, quas adjungeret jam quæsitis. Latinè ita scribit, ut virorum qui tota vita hanc elegantiam affectarunt, nemo politius. Gallicas Epistolas tales concinnat, ut vix meliores Balzacius. Cæteris in Europa linguis æque bene utitur ac illi quibus sunt vernaculæ. Cum Iudæis Hebraice, cum Saracenis Arabiçe, potest commercium habere litterarum. Etiam viris arduas & spinosas scientias ita tractat, Philosophiam nempe scholasticam & Theologiam, ut omnes stupeant, quia prodigio similis res est; nemo æmuletur, quia nemo potest imitari; nullus etiam invideat, quia supra invidiam ipsa est.

CONSTANTINUS HUGENIUS
In Epigrammatibus.

DE facie gratum est: sed enim, bis quinta Dearum,
Cur magis illustri parte stupenda lates?

PIngere se incertam nequiit, quæ, mobilis usque
Et nova, non cessat se superare manus.
Nec lateo quâ parte tamen, si cœperis esse
Lector, ubi inspector desinis esse mei.
Mente, manu vultum retuli; plus litera pinxit,
Scripta refert mentem litera, picta manum.

IN EANDEM.

HActenus una fuit; furto datur altera Phœnix.
Publica privatum gratia crimen habet.
Quàm bene non prodit, quæ se, fugiendo, fatetur
Dextera Phœnicem surripuisse sibi!

IN EANDEM.

ANna, fatebor enim, poteras plus picta placere,
Formaque non sculpti gratior æris erat:
Sed mage sculpta places. Ajunt vænire puellam,
Picta cui multo mala colore nitet.
Quæ, tantùm virtutis amans, ignorat Amantem,
Cui specie, si fas, non placuisse, placet.
Quæ paucis non dura viris si nupserit, unis
Ingeniis uno nupserit ingenio.
Quæ, mens tota, velit sola se mente videri,
Membra supervacui ponderis instar habet.
Psilothro niteat, cretam ferat oblita? scalpi
Debuit, & scalpi debuit ungue suo.

DANIE-

DANIELIS HEINSII

Carmen extemporale,

IN

EFFIGIEM

ANNÆ MARIÆ à SCHURMAN,

à Celeberrimo pictore IOANNE LIVIO

ad vivum expressam.

Divini pictoris opus, cælestis imago,
Quam dedit hic; Divas pingere digna manus.
Quæ cum omnes vellet, nec posset pingere Musas,
Expreßit decimam, cum decimaque novem.

GEORGIUS STAACKMANS.

NOBILISSIMA DOMINA,

Si me non ulterius abs Te rejecit Ultrajectum, quam tui incurium me fecerunt Hagenses curæ: salva res est. Erubescat hac quidem conditione compages ista chartacea, Ῥαψῳδίαν ferens ἀντὶ Πανηγυρικοῦ. Saltem ostendet, eâdem veneratione quod te prosequar etiamnum, quâ Franekeræ sum prosecutus. O felicia tempora præ his, quibus vix licet quicquid hoc est officii inoffi-

ciosi. Libuit tamen sic litare; non tam gratiis tuis, quam animo meo. Quod si inspexeris, Domina; deprehendes, luctatam esse voluntatem cum ratione: & vicisse quidem illam, quo solet fructu. Mihi vero non alium expecto, quam ut habear inter venerantes tui,

NOBILISSIMA DOMINA,

Hagæ Comit. XVI. Kal. Octobr. Anno CIƆ IƆC XXXVI.

Venerantissimus

G. STAACKMANS.

De sui seculi Minerva,

ANNA MARIA à SCHURMANS,

Ultrajectum incolente.

SEu stupeo vecors, atque usum nescio linguæ:
Sive loqui tacita relligione vetor:
Seu mihi visus hebet: seu quod spectare laboro,
Spectari assiduo fulgure posse negat.
ANNA, tuas novi, nec possum dicere, dotes.
Cui poterit minimum dicier, ANNA, tui?
Ni metus, & cura, placeantque silentia Divis,
Ni pia commendet pectora cæcus amor:
ANNA, sacris excesse tuis & lege jubebor;
Et vix intulero, lege jubente, pedem.
Volvere mente aliquid Dîum, res plena pericli est:
Voce aliquid dîum promere, plena magis.

Carcer

Carcer in hoc vasto est, sunt hac in luce tenebræ.
Ceu medium obnubat nox violenta diem.
Dum vagor immensis spatiis, me vincla coërcent:
Dum mihi se pandunt plurima, cerno nihil.
Ne pelagus celsis intutum mentibus amens
Ingrediar; portu stat mea fixa ratis.
Neu jubar impura nitidum fuligine fœdem;
Frena libet calamo ponere, frena manu.
At stimulus pungit me rursum, auctorq; volendi est:
Scire nefas dotes, & siluisse tuas.
Par si prodigium nosset Memphitica plebes;
Saxa minarentur prodigiosa polo.
Quidlibet auderet, tantum si indempta fuisset;
Atque adeo verum, Græcia vana, decus.
Quæ non templa suis, & pulvinaria monstret
Hospitibus, tali Roma superba Deâ?
Numen adhuc lateat si tutelare, Quirites
Haud optent aliud, propitientque sibi.
Cultum ubi quisquiliæ viles, ubi turpe lupanar
Repperit, ac species propudiosa canis:
Monstra ubi complerunt festis sollemnibus urbem
Lymphatam, & rabidum sacra professa nefas:
Quot fuerint devota tibi delubra, quot aræ,
Mortali facie quæ tegis, ANNA, Deam?
Majores, priscis-ve pares oriantur Athenæ:
Cum veteri certans numine numen ades.
Musis una novem, numerosis una Sybillis
Tu potior: præstet sola Minerva tibi?
Hanc Iovis è cerebro genitam fert fabula: veros
Et peperisse, tuum est, & poliisse Ioves.

Hac genitâ rutilum cœlo manaverit aurum:
Natales decorant aurea secla tuos.
Hac dederit nulli de virginitate triumphum:
Tiresia nimium tu quoque dura fores.
Quicquid ab hac pulchrum rudiori prodiit ævo,
Tu facis ingenio pulchrius, atque manu.
Orphea, Praxitelem, nec Apellem respice; cum tu
Pallada discipulas inter habere queas.
Ægide claruerit victrix, & Gorgone cæsa:
Palladio fuerint Pergama tecta diu:
Tu, quacunque subis, vel inermis mœnia servas.
Nil tibi cum Marte est; sæviat ille foris.
Quem potuit nudus prohibere ab limine vates,
Sustineatne tuis sedibus esse gravis?
Nulla tibi sed enim fundunt armenta cruorem;
Nulla arbusta virent; nulla sacratur avis.
Mundanos superas, ac dedignaris, honores;
Aethereisque tuâ te pietate negas.
Det titulos solidâ defectis laude; decoret
Indecores; & queis Orbis amatur, amet:
Orbis honor, Pallasq; tui, SCHVRMANNIA, secli;
Quæ cedunt aliis, sat meruisse tibi est.
Nos quoq; damnamus, quicquid malesana vetustas
Confictum egregii numinis instar habet:
Seu propter quodcunque datum est adscendere cœlo;
Seu cuicunque suum ducitur inde genus.
Nec sunt bruta tamen penitus præcordia Belgis;
Vt spernant aures quod ferit, atque oculos.
Ad populum missis phaleris, pompâque, dicarunt
Se studio totos interiore tibi.

Belgica te divam si non edicta loquuntur;
Te ritu proceres, ANNA, decente colunt.
Vt tibi pyramides nullæ, monumentaque surgant:
Nec statuas tellus, nec simulacra gerat:
Experiare aliquo nostratia pectora jussu;
Non usquam fuerint obsequiosa magis.
Præcipuè, fessus qua se pater abdidit olim
Rhenus, & ignotas lentus adivit aquas.
Qua primum pietas effulsit vivida: sumpsit
Atlantem pietas unde caduca suum.
Vrbs celebris gemino tollat se Præsule: gentem
Imbuerit sanctis moribus ille feram.
Egerit hic regem magno pro Cæsare; Belgam
Impositum frendens & trepidarit Iber.
Præsule, quid, major nisi sis tu, summa Sacerdos;
Teque minor, quisquis non sua sceptra tulit?
O rutili regina chori! Iunone remotâ,
Cumque suis faculis aufugiente, manes.
Antonina tuos habeant pomœria vultus:
Vsque nitent radiis Franekerana tuis.
Cynthius ipse solet, Cynthique vicaria lampas,
Et noctem, & nebulas, deliquiumque pati.
Tunc se quantumvis intendant lumina, ludunt
Vmbræ aciem; & subito, quæ micuêre, latent.
At tu stella potens, innubi luce coruscas:
Sola vagos oculos tu cynosura regis:
Solaque inocciduo refoves splendore tenebris
Obsessas animas, & superare doces.
Si te prisca minus VViltorum castra morantur:
Ex merito nostros pendere crede lares.

Hi te suscipiunt, &. si patiaris, adorant:
Hi poterunt nunquam dememinisse tui.
Illa sibi plausere magis tunc forsitan, hosti
Cum quater objicerent millia dena virûm:
Cum neque relligio, cum nec Sapientia fidum
Armatâ caperet Pacis in arce locum.
Prò pudor! haud præstet raptis de face popelli
Millenis aliquot dia virago viris?
Dania plebejas misit sub tartara turmas;
Et quod condiderat Francia, fregit opus.
Auspiciis erecta novis fastigia tandem
Cernimus, Ausoniis æmula culminibus:
Cernimus expansum Phœbo Musisque theatrum:
Tanti spectatrix unica, Pallas, eras.
Incola seu cupias seu tu mage civis haberi:
Nil Ultrajectum Pallade majus habet.
Scilicet ille tuo celebratur ludus honori:
Atque tuum nomen pulpita docta sonant.
Quo potius cœli interpres concedat; & unà,
Grande satellitium quæ trahit, alma Themis?
Vibret ubi potius venerandum Delius ignem?
Thesauros promat turba novena suos?
Hic mihi certandum si sit, te præside certem:
Deque tua expectem præmia digna manu.
Tu, quicquid genuit Phœnicia, nutriit Hellas,
Hesperia excoluit, Virgo stupenda, sapis.
At, quod, Virgo, sapis; cur paucis novimus? istud
Supra hominem certè est, æthereumque sapit.
Indigenam te nacta, quibus modulatibus istud
Utrique accineret Gallia læta polo?

Quantâ

Quantâ istud curâ, quantoque Hispania fastu,
Quam Latium argutis proderet elogiis?
Istud idem æterno Batavorum oracula signent
Carmine: sit nobis eminus illa sequi.
Nam quid te dignum dabimus? quæ terra metallũ,
Quæ-ve tuo dignum nomine marmor habet?
Quid dignum, tot regna suis licet ambiat ulnis,
Vasta capit Tethys? quid juga summa ferunt?
Te satis haud tulerint sublimem audacibus alis
Mille aquilæ: resonent mille nec æra satis.
Cumque tua excedant ipsam præconia famam,
Te-ne etiam nostro fas erit ore cani?
Fas erit & plumbo mersam sordescere gemmam;
Et regale tegi fæce lutoque caput?
Quæ fuerant raris concessa Heroibus olim,
Sunt ea certa tuo vertice digna parum:
Quique illis laudum Oceanus, splendorque serenus;
Vix est gutta tibi, vixque favilla levis.
Luxurient alibi Charites, Suadæque; fatentur
Hic sese steriles; hic tenet ora pudor.
Et tamen hic mutæ plus, quam facundia quævis,
Imperii acquirunt, te tribuente, sibi.
Quod pietas, artesque tuum, & sapientia, sexum
Induerint; caussas non habuêre pares?
An tibi fors nasci libuit, clarissima, sexu
Non mare; nec maribus sequior ille foret?
Nobilis occubuit letho Cleopatra virili:
Damnavit mœchos Penelopæa fides:
Præripuit castis palmam Lucretia; patrans,
Arria cum Pæto quod fuit ausa suo.

Centum

Centum aliæ valeant; & quæ Meraræa valebat
Centum alias animo, plusque timore Dei.
Una omnes superas virtute Heroidas omni;
Una quod Heroum est; una quod ante fuit.
Rex Solymæ exstaret, quondam quæsitus ab ortu:
Te nunc occidua quæreret ipse plaga.
Qui scelere Alcidis exemit serius ævum,
Et solium furiis, & feritate solum:
Qui populum exemplo munivit, jure tribunal:
(Da veniam) tanta conjuge dignus erat,
Aemula cœlitibus cui mens cælestia versat,
Aemula perpetuum dextera condit opus.
Spem-ne tibi indulges thalami mortalibus? æther
Zelotypus-ne parat mystica fata tibi?
Te tantam colimus saltem nos, ANNA, stupendo;
Solvimus & meritis sobria vota tuis.
Gloria Belgarum salve, virtutis asylum,
Arx Sophiæ, cœli pignus, imago Dei.

AD EANDEM
EPIGRAMMATA

I.

TE letho ereptam volui, supraque locatam
Terrigenas; calamo prædítus, Anna, levi.
Quas tibi vindicias, & quanta tropæa pararem,
Si mihi Romulei Flaminis arma forent?
At non te calamus, non arma aliena beabunt:
Cum sis auspiciis ipsa beata tuis.

II. De-

II.

DEcrepiti columen Mundi, fulcrumque labantis
(Nil exempla juvant ni meliora malos)
Num bene quid poterit de te diadema mereri,
Si tē constituat principe terra loco?
Debetur principesque locus, diademaque dudum:
Sed quicquid solvat, debitor Orbis erit.

De Raet Pensionaris van Hollant ende West-Vrieslant, Heer IACOB CATS, Ridder, &c.

In sijn TROV-RING.

PRincesse, vviens gemoet verlieft op oude boucken,
Noyt dvvaesheyt heeft gepleeght, die jonge lieden soucken,
Maer die uyt hooger drift, verscheydē vande jeucht,
Geen ander liefde draecht, als tot de vvare deucht,
Tot kunst en vvetenschap, tot alle groote saecken,
En vvat in eenigh mensch kan vvijse tochten maken,
En vvat in eenigh hert de beste sinnen prent;
Soo dat een yder schrickt die uvve gaven kent.

Onder haer Effigies inde TROV-RING.

VVie oyt dit aerdig beelt sult komen aen te schouvven,
Hout vast, dat gy hier siet een roem van alle vrouvvē.
Van dat de vverelt stont tot heden op den dagh,
Niet een die haer geleeck, of nu bereycken magh.

JOAN-

JOANNES BEVEROVICIUS
In Vitæ Termino.

NObilissima Virginum; Recte dictum esse, τὴν πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ θεοῦ ἀνθρώποις οὐκ ἐφικτὴν, vel vitæ humanæ demonstrat terminus; quem γνήσιοι Μουσάων θεράποντες καὶ ὑποφῆται determinare hactenus contenderunt. Cum prima facie dura videretur, ac medicinæ mystis parum conducibilis sententia: *Cuique, morborum, mortisque, & tempus, & genus, ab æterno decreta,*

Et, si fata Iovis poscunt, hic terminus hæret:

equidem veritatis οἴστρῳ βεβολημένος, πάσῃ σπουδῇ καὶ μηχανῇ ejus vestigia mihi persequenda duxi, ideoque non unius professionis, nec unius gentis consulere volui eruditos. Assurrexit mox artificum industria pulchre Lapis hic terminalis, non volvendus amplius, si tu, Virginum eruditissima, marmoreum è Parnasso ei dignaberis imponere fastigium. Qui vel

vel ex literis, quibus pro singulari tua comitate non semel me beasti, incomparabilis ingenii βαθύτητα, & admirandæ eruditionis πανοπλίαν potui perspicere, non ignoro quid in divinis, quibus fere solis jam tibi vacare est animus, è divinæ mentis adytis haurire & expromere queas. Vidisti terminum humanæ vitæ à quamplurimis distingui ratione Dei & nostri; hac mutabilem, illa fixum plane & immobilem. Sed tuam fidem, σεβασμιώτατον ἐμοὶ κάρα, nonne, quocunque modo distinguatur, idem est terminus, cum sit terminus? Quid ei opis à mutabili, cui instat decretorius? Mihi profecto hic aqua hæret, &, quamvis multum & diu meditanti, λύσιν τῆς ἀπορίας non licuit. Tibi vero, divinæ & humanæ Sapientiæ antistita, ut facile est, ἐκ τῶν ἀπόρων πόρον εὑρίσκειν, ita etiam atque etiam te rogo, hæc ad exactissimi judicii tui obrussam exigere; quæ minus placent, obelo transfodere, & pronuntiare τὴν ἀπαρέσκουσαν ne graveris: sed

ἐξ ἄκρου μυελοῦ ψυχῆς, ut loquitur Euripides, non, ὁδοῦ σοι παρούσης, τῶν ἄλλων ἀτραποὺς ingressa. Nec de me solum, sed & de omnibus, quicunque ullibi σοφίας ἀληθινῆς γνήσιοι ἐρασταί, bene mereberis, si obscuræ huic quæstioni de tuo fulgore lumen fœnerari patiaris. Mihi tantum munus, non dicam aureum censebitur, & χρυσοῦ ἄξιον αἰτερύσαντος, sed ὑπὲρ πάντα τὰ τιμιώτατα τίμιον. Ἔρρωσο, εὐγενεστάτη καὶ αἰδεσιμωτάτη παρθένων, ἀμφότερον τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι ἐρρωμενεστάτη. Dordrechti, a. d. IX. Kal. Februar. anno ἀπὸ τῆς τοῦ λόγου ἐνσαρκώσεως CIↃ IↃ C XXXIX.

JEAN LE LABOUREUR,

En son Histoire du voyage de la Reyne de Pologne, imprimée à Paris l'an 1648.

LE jour, suivant vingt-sixiéme de Decembre, la Royne de Pologne fit une action digne de la Majesté des lettres. Ayant ouy parler de la doctrine de la celebre Anne Marie de Schurman, Damoiselle native de

de cette Ville, & de la beauté de ſon Cabinet: elle voulut aller chez elle; mais ſans ceremonie, pour éviter la foule du peuple qui l'auroit ſuivie. C'eſt pourquoy elle laiſſa ſa Cour, & entra incognite dans le carroſſe de la Mareſchale, eſtant ſeulement ſuivie de Monſieur l'Eveſque d'Orange, & de quatre ou cinq perſonnes, dont je fus l'une. Elle vid en paſſant la grande Egliſe, & alla deſcendre au logis de cette dixiéme Muſe, l'une des merveilles de ſon ſiecle & de ſon ſexe. Elle ne vid pas ſans admiration les merveilleux ouvrages qu'elle a fait de ſes mains, tant de peinture, de miniature, & d'enlumineure, que de graveure, au burin, & au diamant, ſur le cuivre, & ſur le verre, qui luy doivent donner la reputation d'exceller dans les plus nobles Arts entre les mechaniques: toutesfois elle demeura plus eſtonnée de l'entendre parler tant de langues, & reſpondre de tant de ſciences. Elle reſpondit en

Italien à Monsieur d'Orange, qui l'interrogeoit par ordre de la Reyne: & elle argumenta tres-subtilement en Latin sur quelques poincts de Theologie. Elle repartit aussi fort élegamment en mesme langue, au compliment que je luy fis pour Madame la Mareschalle. Elle parla Grec avec le sieur Corrade premier Medecin de la Reyne: Enfin elle nous eust encore parlé d'autres langues si nous les eussions sçeuës; car outre la Grecque, la Latine, la Françoise, l'Italienne, l'Espagnole, l'Alemande, & le Flaman qui luy est naturel, elle a encor beaucoup de connoissance de l'Hebreu, Syriacque & Chaldaïque; & il ne luy manque qu'un peu d'habitude pour les parler. Elle sçait de mesme la charte de tous ces pays; & elle se peut vanter d'y voyager sans guide, aussi bien que sans Interprete. L'on parle avec mesmes éloges de la Princesse Palatine *Elizabeth* de Boheme: tout le Septentrion en fait sa gloire; mais le bon-

heur

heur de la voir manqua à celuy de noſtre voyage, parce qu'elle demeure à la Haye, où la Reyne de Pologne ne paſſa point.

Amor meus crucifixus eſt.

In Symbolum Nobiliſſimæ, Ornatiſſ. Virginis,

D. ANNÆ MARIÆ
A SCHURMAN,

Unicæ ſexus ſui gloriæ.

VIrgo hæc, ante alias, docto ardet Amoris amore,
Illius ſemel eſt quod crucifixus amor.

NVnc carnem & mundum crucifigenti dolor omnis,
Quem infligunt illi, lætitia atque honor eſt.

LEs ſaincts ſeuls doctes ſont: car leur parfaict ſçavoir
Deſire ſeulement *Chriſt*, & ſes biens avoir.
Le ſeul *crucifié* contient leur cognoiſſance,
Et ſes merites ſont leur unique eſperance.

J. DE LAET FILIVS.

Nobiliss. ANNÆ Belgicæ, incomparabili Virgini exhibitæ, hîc exhibentur. Earundem Epigrammata Latina apud N. Grudium & I. Posthium legas.

ANNA { Susia, vestalis apud Nicol. Grudium. / Palanda, Vtenhovia } apud I. Posthium. / MARIA à SCHVRMAN. }

Erasmus L. IX. Epistol. ad Annam Versalam Principem Veranie.

TRes Annas *Mundi memorat spatiosa vetustas,*
Tres, quas seclorum lustra tulere decem.
Arctaque nunc simili regiuncula laude superbit,
Tres Annas *nostro tempore Belga canit.*
Qui volet, ætates exactaque secula laudet;
Dant mihi, dant Annas *secula nostra suas.*
Tres Musis compone, licet, nec ut ante novena
Turba erit Aonidum, sed duodena chori.
Invida quas Annas opponet Iberia nostris?
Quas Latium, aut similes Gallia docta dabit?
Aut quacunque usquam Regio sub Sole, decoris
Inclyta vel studiis, ingeniisve jacet?
Si tamen ulla pares numeret, quarta omnibus una
Aequiparanda, aliisque anteferenda venit.
Annę *quæ geminat nomen,* Schurmanna *propago,*
Annarum *& sexus* Anna *perenne decus.*
Hac erit Anna *mihi. Non lingua, mente, manuque*
Inveniet nostra hac Anna perenna *parem.*

I. SMITH, III. Idus Octobres
Anno cIↃ IↃ c XXXVII.

In

In eandem Virginem,
Ad ista;
Non linguâ, mente, manuque.

DÆdala acu, calamo, cælo, varioque colore,
Cerâ, adamante suum dextera pingit opus.
Pone simul verum & pictum, spectator utrumque
Verum, aut pictum unâ juret utrumque manu.
Ipsa stupet Natura, stupet Tritonia, & istis
Pulsandum digitis tradit Apollo chelyn.
Grajus, Hebræus, Arabs, Italus, Syrus, ipse Latinus,
Atque alii patriæ picta elementa stupent.
Nec triviis Annæ satis est adsuesse Camœnis,
Aut gentis linguas edidicisse suæ.
Iudæos, Arabesque, Syros, Grajosque, Britannos,
Cumque Italis Gallos, Ausoniosque legit.
Et legisse parum; sua gaudet & audet ad illos
Scripta dare, & civis nomine digna legi.
Aurea seu claudit numeris, seu libera fundit
Verba, meros blando Suada dat ore favos.
Pulchrior in pulchro mens corpore, dædala quotquot
Artifices sequitur, mox superasse docet
Artes quid memorem Clarias, Sophiæque recessus,
Utraque Aonios Oenotriosque senes?
Et super hæc summi mysteria nota Tonantis,
Virtutumque choros, cordaque plena Deo?
Non possunt, licet ipsa manum, linguamq; ministret,
Nec satis hæc pingi, nec satis illa cani.

I. SMITH, III. Cal. April. Anno
CIↃ IↃCXXXVIII.

Ad nobilißimam, & varia eruditione celeberrimam Virginem,

ANNAM MARIAM A SCHURMAN.

GRandia fœmineæ sortis portenta superbus
Defuncti secli concelebravit honos.
Sed quas cantatis, sparsim natura puellis
Partitas variæ contulit artis opes:
Arduaque excelsæ mentis miracula in una
Dum collecta videt virgine, tota stupet.

ALIVD.

MAteries laudis titulos diducta per amplos,
Eloquii ornatu liberiore tumens,
Nonnunquam ingenio scriptoris plurima debet;
Atque affectatus spargitur arte stupor.
Sed SCHVRMANNA, tua quicquid de mente refulget,
Ingenii rara nobilitate potens,
Attoniti præconis opes perturbat; & inter
Iusta tuæ laudis vatibus horror inest.

ALIVD.

QVæ toties laudem meritis ingentibus æquat
Eloquii virtus mascula, muta silet,
Dum generosa tibi tentat præconia, & ausu
Dispare inexhaustum lambere gestit opus.
Depositum cœli, tot in una virgine dotes,
Sola tibi suppar scribere virgo potest.

ISAACVS GRVTERVS.

LE S[r] DE BALZAC

En sa lettre à Monſ. Girard.

MONSIEVR,

Il faut avoüer que Mademoiſelle de Schurman eſt une merveilleuſe Fille, & que ſes Vers ne ſont pas les moindres de ſes merveilles. Je ne penſe pas que cette Sulpitia, que Martial a ſi hautement loüée, en fiſt de plus beaux, ni de plus Latins. Mais qu'il y a de pudeur & d'honneſteté parmy les graces & les beautez de ſes Vers! Que la vertu de ſon ame ſe meſle agreablement dans les productions de ſon eſprit! Je vous ſuis bien obligé de m'avoir fait connoiſtre cette merveilleuſe Fille, & de m'avoir envoyé, avec ſes Epigrammes, l'eloquente lettre de Monſieur Naudé. Je vous renvoye le tout par mon homme, qui ſeroit party dés hier, ſans une fortune qui m'eſt arrivée, pour rendre plus que je n'ay receu. Sur le point que je

vous allois escrire, on m'apporta un Livre nouveau, duquel ayant voulu lire la Preface, voicy ce que j'y ay trouvé,

Habemus in urbe unius diei itinere hinc dissita, &c.

Si Monsieur de Saumaise est autheur du Livre & de la Preface, comme on me le mande, quand il s'en fera une seconde Edition, je le prieray qu'au lieu de, *Gallicas Epistolas tales concinnat, ut vix meliores Balzacius*, il face mettre, *multo minus bonas & minus Gallicas Balzacius.* Je croiray encor estre trop honnoré de ce temperament que j'apporte à mon honneur. Il y a de la gloire à estre si prés d'une si excellente personne, de quelque façon qu'on y puisse estre, & dans une comparaison comme celle-là; le desavantage mesme est obligeant.

LUDOVICI JACOBI

à sancto Carolo, Cabilonensis Carmelitæ, è Bibliotheca illustrium Fœminarum, quæ scriptis claruerunt,

DESUMPTUM.

ANna Maria à Schurman, in ditione Coloniensi, hoc sæculo præclaris parentibus, sed proh dolor! à Religione nostra alienis, nata. Ab ipsa, uti videtur, adolescentia, in morum honestate educata, ac humanioribus literis impense dedita, postea ingressa Philosophiæ fontes, atque abdita Theologiæ, in eruditissimam tandem Musam evasit. Vnde crescente famâ, cum eminenti doctrinâ, sexus fœminei, nostra ætate, miraculum seu naturæ monstrum, ob ingenii stupendi fœcunditatem, ab omnibus prædicatur & vocatur. Pari digna est laude, ob ingentem & inauditam linguarum cognitionem. Nam (quod prodigiosum est, nullam sive Orientalem, sive Occidentalem ignorat. Versatissima est in lingua Hebraicâ, Chaldaicâ, Syriacâ, Arabicâ, Turcicâ, Græcâ, Latinâ, Gallicâ,

An-

Anglica, Italica, Hispanica, Germanica, Belgica, & Batavica, ô res miranda! etiam in omnigena literaturæ studio celeberrima. Hinc factum est, ut summam contraxerit amicitiam cum doctissimis quibusque viris, qui nunc per Europam florent. Id comprobatum habetur ex diversis præstantissimorum auctorum testimoniis, inter quos quatuor in testes adduco. Primus omnium erit Gabriel Naudæus, Parisinus, Eminentissimi Iulii Cardinalis Mazarini Bibliothecarius, vir æterna laude dignus, in Epistola ad Ioannem Beverovicium, Batavum, Medicum & Philosophum eximium, quæ excusa est Lutetiæ Parisiorum anno 1642. in 8. ad calcem Famæ triumphantis Panegyrici de ANNA MARIA SCHURMANA, *ab erudito Poëta Dominico Gilberto, Cæsenate, Italicè editi.* Sed alium *(ait Naudæus)* quoque, BEVEROVICI *Clarissime*, sive testem meæ in te observantiæ, sive laudum tuarum, & ANNÆ MARIÆ præconem, habes dudum in GULIELMO COL-

LETE-

LETETO, vatum, qui nunc in Gallia castigatissimè scribunt, longè præstantissimo. Hic enim ut ANNÆ MARIÆ præcellentem in omni disciplinarum genere, quæ tractari inculpatè ab ingenuis hominibus possunt, solertiam ut maxime omnium cognitam habet, ita maximè omnium efferre eam laudibus ubique solet. Et memini, nuper, cum illum in amœnissimo suburbano suo offendissem, multum ei sermonem fuisse de mirabili naturæ providentia, quæ provectæ jam in senium, & emeritæ propemodum MARIÆ GORNACENSI, fœminæ tantâ eloquentiæ, ingenii, doctrinæque famâ præditæ, ut viris etiam doctissimis os obstruere possit, veluti succrescentem ANNAM MARIAM sufficere voluerit, quæ sequioris sexus gloriam, pari cum illa ingenii acumine, nec minori forsan gloriæ ac nominis celebritate, apud æmulos homines sustineret. Quin etiam rationi valde consentaneum esse dicebat, ut elogium,

quo

quo MARIÆ noſtrati LIPSIVS, homo Belga, & ingeniorum cenſor acerrimus, viam ad immortale decus munire cœpit, illud idem MARIÆ SCHVRMANÆ, Belgicarum Virginum ſolertiſſimæ, Gallus aliquis reſtituat. Te verò, quem, præter alias lucubrationes, ejus quoque Minervæ Batavæ panegyricum inſtituiſſe reſciverat, amavit propterea ſemper majorem in modum, & tunc etiam contendere à me non deſtitit, ut quoties tecum per literas confabularer, ſalutem tibi verbis ſuis nunciarem plurimam; nempe ea virtutis excellentia eſt, ut abſentes inter ſe connectat. *Hactenus verba Naudæi. Sed præterea habet hæc Muſarum coryphæa alterum encomiaſten peritiſſimum, nempe Claudium Salmaſium, Divionenſem, qui non ſolùm ore, ſed etiam calamo ſemper, & ubique eam laudat: præſertim perhonorificum de Anna perhibet teſtimonium* in Præfatione Obſervationum ad Jus Atticum & Romanum. *quam inſcripſit ampliſſimis ac*

omnium

omnium humanissimis Fratribus Petro & Iacobo Puteanis, Parisiensibus. Quid veteres (*inquit*) memorias revolvimus, & quæ pridem fuere miramur, quæ fortasse nec fuere? Habemus in urbe unius diei itinere hinc dissita, &c. *Tertium obtinebit locum inter eximios* SCHURMANÆ *Panegyristas Iacobus Crucius, Batavus, vir sanè doctus & eloquens, qui, libro quinto Epistolarum, scribit Epistolam ad Minervam nostram, varias ejus doctrinæ laudes continentem, quam attexere huc destinavi, præcipuè ea quæ ad propositum nostrum faciunt.* Ne mirere (*inquit*) Virgo lectissima, quod meæ etiam ad te eunt literę. Doctrina tua, cujus jam pridem fama percrebuit, etiam ignotos blanda quadam vi ad sui amorem & venerationem impellit: virtus, arctissima animorum conjunctione, longè etiam remotos devincit. Quanquam si rem recto judicii oculo æstimemus, notior ille nobis esse debet, de cujus doctrina, & virtute audivimus, quam cujus vul-

vultum vidimus. Quare cum insignes animi tui dotes, non pectoris cancellis inclusæ, lateant; sed in illustri famæ theatro collocatæ, ad nos quoque dimanarint, facile mihi spero veniam dabis, quod ad te scribo, cujus tam mihi nota virtus, quam ignotus vultus. Quid vultum dico? Hominem non externis illis, sed internis, ingenio nempe, doctrina, probitate, & modestia metiri didici. Adeo ut tam illos ignorem, quibus adsum, si sint mali, quàm eos noscam, à quibus absum, si boni. In horum numero te posuit apud me literata tua virtus, ita mihi audita, &, constanti bonorum sermone, tam altè in animo meo inhærens, ut neminem in Batavia nostra videar nosse melius. Pulchrè dixit Plato: *Virtutem ornare hominem*; Si te vidisset, pulchrius; *hominem ornare virtutem*. Nam non ut lucus in lignis: ita virtus in verbis consistere putanda est. Praxi, non theoria, hic opus, & esse, quam videri, boni, malunt. Solo vitæ usu,

nec

nec boni ſumus, nec homines: nam id quoque beneficium in brutis natura indulſit. Doctrinæ fructum ille poſſidet, qui non ſapit modò rectè, ſed facit. Rarò fit, ideoque laudabilius, quod à raris. Tu mihi inter eos, quæ doctrinam cum virtute conjungis: non minus eximiè, quam piè. Nam abſque ea quid, ſodes, eruditio noſtra? quid labores, in ſacro hoc Muſarum choro? Vin dicam? nihil. Conjuncta eminent: & fruſtra Muſas nobis, aut Sibyllas, fruſtra Pythias objiciat antiquitas: fruſtra Diotimam, aut Aſpaſiam Socratici: fruſtra Lælii & Hortenſii filias Romani, aut Corneliam Gracchorum matrem. *Et paulò inferius*; Perge tantum; &, dum aliæ in vinculis illis conjugalibus, aureiſque compedibus ſibi placent, & fuſum faſtidioſum tractant, aut colum; tu calamum: aut, dum inter ſpeculum & pectinem otioſæ verſantur, tu decima Muſarum, inter libros, mutos illos ſapientiæ magiſtros, & libera ab omni œconomiæ

cura, ac liberorum, curis melioribus incumbe, quæ Musas sapiant, & earum veneres. Mirum, quid in virgineo illo statu & otio literario indoles possit, ad alta nata, & quæ non tincta solum, sed imbuta amœniore literatura, nominis sui famam, doctis ingenii monumentis, ad posteritatem propagat, & aræ æternitatis devovet. Quid enim scriptione tua, quid stylo tersius, quid venustius? Cujus ut stricturas aliquot vidi, in tuis nuper ad Colvium literis, non minori admiratione, quàm voluptate animum meum affecêre. Ita Latinæ erant, & quamquam virginali gratia & candore dulcissimæ, mire tamen etiam sententiosæ & graves. Quod si sub manu nata tam polita sunt, tam accurata, quid seria tandem, quid elaborata, & quæ, ut cum Poëta loquar, *demorsos ungues sapiunt?* Sed laudibus tuis (quas ignorare peregrini est, dissimulare improbi) recensendis impræsentiarum supersedeo, ne, quod mei moris non est, assentari

ſentari videar. *Hæc ille. Simili cohoneſtatur encomio, ab eodem auctore: qui jure merito de Anna dicere poteſt; numquam ſatis, ubi materia ſuperat opus. Audiamus igitur illum de novo, eam heroico carmine laudantem libro* V. *Epiſtolarum pag.* 528. *& ſeqq.*

Doctrinæ ſtat fixus honos, Muſiſque perennat
Gloria, Pieridumque decus. dum tranſvolat annos,
Æternum ſibi longa parat poſt ſecula nomen.
Captet Avarus opes, petat Ambitioſus honores,
Et trabeas votis ardentibus ambiat: At tu
Rectius ô quanto Aonidum SCVRMANA *Sororum*
Deliciæ, quæ deſidias, & marcida luxu
Otia, degenerumque nimis contagia morum
A cunis exoſa tuis! pietatis amorem
Materno cum lacte bibis, pia ſemina laudum,
Virtutumque exempla dabant, generoſa parentum
Nomina. Mox tacito paulum provectior ævo
Doctrinæ (neque enim piguit ſubiiſſe labores)
Fundamenta jacis, ſtudiiſque intenta, tenellam
Ætatem antevenis meritis, progreſſibus ornas.
Impatienſque moræ, doctas prætexta Camœnas
Aſpicit, & primis Pallas ſe oſtentat in annis
Ingenii præſaga tui, laudiſque futuræ
Entheus ardor agit, docilemque per ardua ducit
Maſcula vis; haud tarda ſequi, quacumque patenti
Ad Muſas datur ire via. Nox omnis in uſu eſt,
Et lucis pars nulla vacat: preciumque labori
Ponis. & Aonias meditaris pectore lauros,
Doctrinæ ſecura tuæ: generoſa calorem
Mens ſtimulat, vireſque acuit. velut intus aquæ vis
Cum furit, & magno oppoſitam premit agmine molem.

Perrumpit discenda labor; stant præmia cœptis,
Virtutemque rependit honos. non invia rerum
Culmina deterrent animum, sed ut altus Olympi
Celsior exurgit vertex, cum nubibus actos
Præcipitat nimbos, & rauca tonitrua Cœlo:
Libera sic tibi mens per tanta negotia victrix
Emergit, similisque sui. Tu conscia rerum
Dic mihi Calliope (nec enim sine numine tantùm
Virgineus se prodit apex, & gloria Nymphæ)
Dic linguas quas VNA *tenet, quas ore rotundo*
Prompta loqui, doctisque simul committere chartis
Audet ovans. Te sævus Iber, te Teuto, Britannus,
Nympha, stupent; teque Hebrææ, Latiæque Camœnæ
Suspiciunt; te Celta colit, te solibus ustus
Laudat Arabs, atque una inter ditissima linguas
GRÆCIA *miratur tantas in Virgine dotes.*
Rarus honos! Quid enim potuit sublimius unquam
Fœmineo prodire sinu? quid dignius? At nec
Hoc durus stat fine labor. Præconia poscit
Ingenitus majora pudor: juvenilibus annis
In linguis sudasse parum, mentemque, animumque
Nobilior jam cura coquit, nec sufficit uno
Eminuisse modo. Magni præcepta Platonis
Doctaque scrutari Stagiræi scripta Magistri
Est animus, dum Fata sinunt, Sophiæque latentis
Arcanas penetrare vias. Academia, nec non
Iam Latium, jam Stoa placent, jam Cecropis artes,
Brachmanumque schola: dum non nisi splendida spiras,
Æternumque struis ventura in secula nomen,
Dumque artes ex arte trahis. Quis mente repostas
Virgineâ virtutis opes, quæ Musa labores
Digna canat? seu vasta juvat confinia celsi
Ingenio lustrare Poli, gelidumque Booten,
Eridanumque, Lyramque, Aquilã, tum quicquid ab alto
Natura miratur honos: seu viscera terræ
Rimari sit cura tibi, pecudesque ferasque,

Aut plantas quas fœta parit, pictasque volucres,
Indigenasque maris, medioque natantia ponto
Monstra, tui totidem sunt argumenta laboris.

Paulo inferius.

Pergis ad hæc (neque enim veteres exosa labores)
Is curis SCHVRMANNA *comes sublimibus. Alta*
Ingenium sublime decent. Quid prisca revolvam
Sanctorum monumenta Patrum? quid docta Rabinûm
Scripta, quid arguti subtilia dogmata Thomæ?
Quid Floros, Tacitosque, & Grajis credita fastis,
Eximiosque olim natos ab Apolline Vates
Commemorem, quos docta legis? Majoribus instat
Ardua vis animi, studiisque innata cupido
Expleri, pascique nequit. Non ulla puellæ
Lingua satis. Quos Persa sonos, quæ verba loquuntur
Æthiopes, tum quæ Samaritum gratia linguæ,
Discere amas; summosque viros conatibus æquans,
Occultum nihil esse sinis; metasque latentes
Intrat, & abstrusos perrumpit fama recessus.

Idem etiam paulò inferius.

-- Præclaris neque enim (mirabile dictu)
Artibus emicuisse satis, nec docta mereri
Aonidumque, virumque simul suffragia; Laudis
In partem venere manus. Ventura stupebis
Posteritas, cum Lysippos in Virgine cernes
Parrhasiosque Orco reduces, redivivaque Apellis
Ingenii monumenta vagus mirabitur Orbis:
Omnigenisque elementa suis expressa figuris
Excusis certare typis, nec cedere prælis.
Tantus amor calami! tanti est insignibus annos
Artibus excoluisse! levi seu sculpere cœlo
Fert animus, seu pingere acu, variasque animantum
Effigies florumque altis inferre tapetis,
Naturamque æquare manu; dum candida fuscis
Lilia contexis violis, & germina formis
Disparibus, Tulipamque, suo quæ cærula fundo est,

Aut umbone rubet, decus aut regale Coronæ
Threiciis quæ missa plagis, nardumque, rosasque,
Quæ superent candore nivem, vel odoribus Hyblam,
Arte refers, pretioque beas. Quid multa? sonoros
Vranie tibi diva modos, Polyhymnia cantus
Suggerit, & molles docet in testudine nervos
Virginea pulsare manu, cytharaque, chelyque,
Formosam resonare tuas Amaryllida Musas.
Non semper scrutanda placent. districta jocoso
Miscetur decori virtus, mentisque benigna
Temperies, doctique sales. Alterna Camœnas
Otia blanda juvant. Non intermissa colonis
Fertilitas exhaurit agros, studiisque negatum
Stare diu, si fessa sui sub mole fatiscant.
Danda quies animo. Magnus sic fertur Achilles
Armorum strepitus inter, lituosque, tubasque
Indulsisse jocis. Non si Parnassia Musa
Antra mihi sacrosque aditus, atque aurea pandant
Limina, commemorare tua præconia laudis
Sufficiam, nostroque amplecti singula versu.
Quid mihi fœminei quondam miracula sexus,
(Pieridum immortale decus) doctasque Sibyllas,
Praxillam, Telesillam, & Graccham cana Vetustas
Objicis? ingenio claram quid Græcia mendax
Aspasiam, & quæ sacra tuis sunt nomina fastis?
Hic major se prodit honos; supereminet omnes
SCHVRMANNÆ *Aonio prolutum nectare pectus,*
Et celso mens nata Polo. Te Fama nepotum,
Ingenii mirata decus, vitæque labores,
Per terras, pelagusque vehat, lauroque superbum
Nomen eat qua se Thracum Mavortia tellus
Pandit, & algentem Rhodope procurrit in Æmum:
Qua Macedum per saxa fremit spumantibus undis
Axius, herbosæque tegunt Alyacmona ripæ.
Huic uni libasse satis.

Quar-

Quartus & ultimus virtutum Schurmannarum perpetuus admirator (ut propriis auctoris verbis utar) erit Jacobus Martin, Parisinus, adolescens de re literaria bene meritus, qui in laudem incomparabilis Heroinæ nostræ sequens Epigramma, & succinctum elogium concinnavit, cujus beneficio acceptum nos hic damus.

Gracchorum matrem sileat Romana vetustas,
Et taceat Sappho Græcia victa suam.
Cedite Romanæ, Græcæ quoque cedite Musæ.
Nescio quid Batavo majus in orbe micat.

Δίγλωττός τις (*inquit Galenus lib. 2. de puls. diff.*) ἐλέγετο πάλαι, καὶ θαῦμα τοῦτ' ἦν ἀνθρώπος εἷς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο. *Bilinguis olim quidam dicebatur: eratque res miraculo mortalibus, homo unus duas exacte linguas tenens.* Quid, obsecro, dicturus Princeps ille Medicorum, si hoc sæculo revixisset, videretque nobilissimam simul, & doctissimam Virginem, non δίγλωττον aut τρίγλωττον, neque etiam πεντάγλωττον, sed (ut novo & inaudito in re similiter nova atque inaudita utar vocabulo) παντόγλωττον? Tot enim linguas intelligit ANNA, ut vix duas perfecte loqui credi possit; rursus unumquodque idioma tam exacte callet & loquitur, ut in singulis ediscendis totum otium suum contrivisse videatur. Possunt jam audacter nationes omnes suis quæque linguis ANNÆ Panegyricum conficere, nec vereri debent ut ab ipsa

exaudiantur, quæ omnes intelligit: illud certe ingenio suo & doctrina consecuta est Virgo famâ super æthera nota, ut nationes pene omnes ANNÆ laudibus personantes intelligat, jamque

Vnus Schurmanæ famæ non sufficit orbis.

Patere, quæso, Clarissimum totius Europæ sidus, & immortale literarum decus, hoc qualecumq; tuarum virtutum præconium,

Hancque hederam virides inter tibi serpere lauros!

Hæc Iacobus Martinus. Illud æternum Musarum jubar & ornamentum in Gymnasio Vltrajectino apud Batavos magnum nomen & apud Magnates, præsertim inclytas Reginas Annam Austriacam Galliarum & Navarræ, & Ludovicam Mariam Gonzagam Vladislai IV. *Poloniæ Regis Conjugem, (quæ Annam Vltrajectum invisit die 26. Decembris 1645. dum in Poloniam profecta est) non minorem sibi conciliat auctoritatem. Tandem ad id quod intendimus, deveniamus, & quæ doctrinæ monumenta posteris hactenus tradiderit hæc Minerva, aspiciamus. Scripsit igitur eleganti Stylo Latino.*

De vitæ humanæ termino Responsum, *sive* totius disputationis Terminum. *Lugduni Batavorum, ex Officina Ioannis Maire 1639. in 4.* Studio *Ioannis Beverovicii, cum aliis celeberrimis Philosophis ejusdem argumenti Auctoribus. Prodiit etiam* idiomate Batavico, *Dordraci. 1639. in 4.*

Dis-

Dissertationem de ingenii muliebris ad doctrinam & meliores doctrinas aptitudine. *Lugduni Batavorum ex Officina Elzeviriana* 1641. *in* 8. Quam *eloquentissimo sermone Gallico reddidit eruditissimus Poëta laureatus Guilielmus Colletetus, Parisinus.*

Epistolas aliquot *de eodem problemate* inter Annam Mariam à Schurman *&* Andream Rivetum, Pictaviensem, Theologiæ Doctorem Calvinistam, *Lugduni Batavorum, ex Officina Elzeviriana* 1641. *in* 8. Eas *quoque Gallicas fecit præfatus Guilielmus Colletetus, cujus beneficio & singulari erga me amicitia legi in ejus præclaro Musæo San-Marcello Parisino.*

Epigramma Latinum *ad Ioannem Isaacium Pontanum Historiæ Gelricæ Scriptorem,* quod *legi ante prædictam Historiam in* folio *editam.*

Epigramma responsivum *ad Constantinum Hugenium* ad occultum Apollinis cujusdam ad lucem me provocantis oraculum. *Legi etiam* inter *Constantini Hugenii* Epigrammata lib. 2. pag. 92. & 93.

Epigramma Latinum *in auctorem Historiæ Vltrajectinæ. Quod etiam perlegi ante relatam Historiam.*

Epigramma aliud Latinum *de Historia fabulosa alterius Batavæ Annæ Mariæ Schurmanæ; quod legi, sed ineditum quod sciam.*

Epigramma Latinum, *in obitum Ioannis Polyandri, editum Lugduni Batavorum* 1646. *in folio*

lio cum Oratione funebri.

Carmina varia, Latina *&* Batavica *scripsisse compertum habeo ex relatione Doctissimi Nicolai Heinsii, magni Danielis filii, nuper Parisiis degentis. Præterea scripsit,*

Epistolam eloquentissimam Latinam *ad Iacobum Crucium.* Quam *legi inter Epistolas Crucianas lib. 5. pag.* 514. *&* seqq.

Epistolas duas *ad Ioannem Beverovicium. Quas etiam vidi* inter Epistolicas quæstiones *prædicti Beverovicii, Roterodami, sumptibus Arnoldi Lers* 1644. *in* 8. editas *Latinè.*

Epistolas alias Latinas *ad Adolphum Vorstium, Andream Colvium, & Iacobum Lydium: Et hi vicissim ad eam. Quas quoque perlegi* editas.

Epistolas Gallicas *etiam* eloquentissimas *concinnavit & scripsit ad Annam Austriacam Galliarum & Navarræ Reginam Christianissimam, Armandum Cardinalem Ducem Richelium, Mariam Iarsiam Gornacensem, & Carolum Duchesnium Medicum Regium.* Quas vidi *MSS. præsertim* illas *ad Mariam Gornacensem, ut retuli in ejus elogio,* easque *asservat in suo Museo eloquentissimus ac eruditissimus Historiographus Regius Franciscus de la Mothe le Vayer, cujus singulari erga nos benevolentiâ perlegimus.*

Epistolas Latinas & Græcas eloquentissimas *ad Ioannem Beverovicium, quas ipse asservat in Museo, ut habeo ex dicti Beverovicii Epistola ad eruditissimum Guidonem Patinum, Docto-*

rem

rem Medicum Parisiensem, Dordrechti, die 23. Maii, 1646. scripta, & ab ipso mihi communicata. Ex hac epistola etiam colligo Annam scripsisse Epistolas Hebraicas & Arabicas nonnullas.

Alia ejus scripta licet non pauca hactenus me latent. Quotidie enim varia componit & scribit. Omne nunc studium in sacra Scriptura ponit.

Vivit hoc Musarum delicium Vltrajecti in Hollandia, hoc anno salutis 1646. dum hac scribimus, circa annum ætatis suæ trigesimum quartum.

De Annæ Mariæ Schurmanæ *laudibus & scriptis perhonorifica reddunt testimonia Iacobus Catzius in* Poëmate Belgico, *Zachutus Lusitanus, Medicus*, in Historia Medicorum, *Valerius Andreas Desselius* in Bibliotheca Belgica, 1643. *in* 4. edita. *Gabriel Naudæus*, loco citato, *Dominicus Gilbertus, Cæsenas*, in Famæ triumphantis Panegyrico de Anna Maria à Schurman, *Gabrieli Naudæo* dicato. *Maria de Iars Gornacensis* libro de æqualitate hominum & fœminarum *ac* in Epistolis *ad Annam* scriptis. *Gaspar Barlæus* lib. Epigrammatum. *Constantinus Hugenius* ibid. *Andreas Rivetus* in Epistolis *ad Annam. Adolphus Vorstius* ibid. *Andreas Colvius* ibid. *Jacobus Lydius* ibid. *Ioannes Beverovicius* ibid. *Iacobus Crucius* ibid. *in Mercurio Batavo à pag.* 507. *usque ad* 536. *Lazarus Meyssonnerius, Matisconensis, Medicus Lugdunensis*, in Epistolis *ad I. Beverovicium. Claudius Salmasius* loco relato. *Daniel Heinsius*

Carmina

Carmina *in ejus laudem lusit. Guilielmus Colletetus* in Præfatione in Versionem Dissertationis de ingenii muliebris ad Doctrinam & meliores doctrinas aptitudine, *&* in vitis Poëtarum, nempe in vita Mariæ de Romieu. *Iacobus Martinus* loco citato. *Ego etiam* in Tractatu Gallico, *de præstantissimis totius Orbis Bibliothecis* in Appendice *pag.* 29. *nec non* in elogio *Mariæ Iarsiæ Gornacensis. Carolus Duchesnius supra relatus* in Epistola quam præfixit Dissertationi de ingenii muliebris &c. *Paulus Iacob Lugdunensis* in Elogio Gallico Annæ Mariæ Schurmanæ; *R. P. Hilarion de Coste Ordinis Minimorum*, in Præfatione Elogiorum illustrium Mulierum. *Franciscus Colletetus Guilielmi Colleteti filius in Epigrammate Gallico ad Annam Mariam Schurmanam.*

AD-

ADVERTISSEMENT
AU
LECTEVR.

Les Imprimeurs estans à la fin de cet ouvrage, ces lettres suivantes sont tombées entre leurs mains, c'est pourquoy on ne s'estonnera pas, de ne les voir pas en leur ordre.

A MONSIEUR MONS^r DE SAUMAISE

Chevalier & Conſeiller d'Eſtat du Roy de France.

MONSIEVR,

Il y a quelque temps que je vous ay teſmoigné par ma derniere lettre le reſſentiment que j'ay, & auray toute ma vie de tant d'honneur que nous avons reçeu dernierement chez vous. Depuis Monſieur ***** m'a eſcrit touchant l'edition de quelques unes de mes Lettres, & notamment de celles que vous tenez de moy, afin de les joindre aux autres; mais puis qu'il me ſouvient que vous avez jugé ſi favorablement de celle qui ſe rapporte à voſtre Traicté de la Transſubſtantiation, comme ſi elle eut merité quelque place dans l'edition de celuy de la Meſſe,

Messe, que vous avez en main ; je ne voudrois point qu'elle fust privée d'un si beau jour, d'où elle emprunteroit tout le lustre, qu'elle n'a pas de soy mesme. Quant à moy certes, je ne puis m'imaginer qu'il en reviendra grand profit au public : mais ce m'est assez de contentement, de faire ceder mes opinions à cettes de mes amis. Je desirerois seulement une chose, que l'aigreur du style de controverse fust aucunement adoucie par quelque advertissement au Lecteur, qu'elle n'avoit esté destinée qu'à une conference privée. Pardonnez à ma franchise, que je vous arreste à si peu de chose. C'est que je me fie à vostre bonté & amitié comme celle qui est,

MONSIEUR,

Vostre tres-humble & tres-obligée servante

A. M. DE SCHURMAN.

D'Utrecht ce 26. de Nov. 1647.

Sur

Sur la bien venue & la demeure de la Tres-Noble & Vertueuse Dame,

MADAME, UTRICIA OGLE, dite SWAEN.

A UTRECHT, au Mois de Novembre l'An cIↃ IↃ c XLVII.

Nymphe, de qui le chant, digne du cheur des Anges,
Nous ravit dans le Ciel, diray-je tes Louanges?
Non, je diray plustost, bel Astre de la Cour,
Le bon-heur de ce lieu, où tu fais ton sejour.
Car pour chanter ton los, ton luth, ta voix, ta grace,
Il faudroit l'emprunter, & te suivre à la trace.
Tes Pseaumes, animez d'un divin mouvement,
Ont pouvoir de fleschir un cœur de diamant.
Tantost leurs doux accens nous font fondre des larmes,
Tantost perdre l'esprit aux plaisirs de leurs charmes.
Ce que l'antiquité a forgé (comme on croit)
Pour se faire admirer, se monstre icy au doit.
La lyre d'Amphion, la musique d'Orphée,
Ne sont plus fictions d'une fantasque Idée;
C'est icy le Phœnix, l'unique * CYGNE *Noir,* * Swaen.
Le Rossignol d'hiver, qui chez nous se fait voir.
Diray-je que tu es une Nymphe Hollandoise,
Regardant ton berceau? ou que tu es Angloise?
Puis que sous ce climat jadis les doctes Sœurs
T'ont nourri d'Helicon des plus douces liqueurs.
Non, ce n'est pas assez: & l'Espagne, & la France,
Et l'Italie y veut avoir la preference:
Car tu en tiens les airs, les charmes, les accors,
Pour ravir l'ame aux vifs, & pour la rendre aux mors.
Bref, tu as effleuré toute la gentillesse,
Qu'à l'envi tout le monde & admire & caresse.
Bien venue à Vtrecht, *qui t'a donné son Nom;*
Et c'est toy qui luy rends un plus fameux renom.

 A. M. DE SCHVRMAN.

A MONSIEUR
MONSr DE SAUMAISE
Chevalier & Conseiller d'Estat du Roy de France.

MONSIEVR,

L'excuse de vostre silence est si juste & si legitime, que je n'ay point raison de me plaindre que de l'excés de vostre industrie & çivilité ; laquelle vous a porté a me rendre des offices, qui dans l'estat où vous avez esté, n'ont pû vous apporter que de l'incommodité. Neantmoins j'ay esté fort rejoüie que vous m'avez adverti de vostre meilleure disposition. Et j'espere qu'à ce renouveau prochain nostre bon Dieu renouvellera vos forces, comme celles d'un aigle rajeunissant. De mesme j'ay esté bien aise d'entendre que la lettre, que j'ay pris la hardiesse de vous escrire en une langue moins usitée, ne vous a pas ennuyé : mais qu'au contraire vous l'avez si bien

receu,

receu,& luy avez donné tant d'avantages,qu'elle ne releve que de voſtre pure faveur; dont les obligations me tiennent tellement enchaiſnée qu'au lieu de m'acquitter des vieilles, je ne fay qu'en contracter de nouvelles. Le preſent qu'il vous a pleu me faire dernierement, n'a point ſeulement apporté du luſtre à mon eſtude; mais auſſi de belles lumieres à mon eſprit. Certes à mon opinion la recerche de ce ſujet n'eſtoit point indigne de voſtre incomparable ſçavoir, qui ne reçoit pas d'autres bornes que celles de tous les ſiecles enſemble; & il y falloit un œil clair voyant & penetrant dans les plus reculez cabinets de l'antiquité, comme le voſtre, pour decouvrir un erreur ſi deguiſé & ſi communement receu que celuy des Ans Climacteriques. Vous avez monſtré que les termes par les abus des hommes changent ſouvant leur premiere ſignification; & que celle de noſtre temps eſt ſi differente en ce poinct,

de celle des anciens, qu'il ne nous en reste rien que le masque. Or pour disgracier ces vanitez tout d'un coup, vous avez fait bien à propos l'Histoire de leur origine, qu'elles ont pris du fonds de la superstition & de l'idolatrie payenne. De plus j'ay esté tres-satisfaite d'avoir veu vos sentimens touchant l'Astrologie, qui fait icy une des principales parties : puis qu'une tres-illustre personne m'a donné autrefois occasion de luy en declarer les miens en une lettre qu'on a destiné à la presse: lesquels, combien que je ne les aye proposé que fort generalement, & par maniere d'acquit; si les trouverez vous du tout conformes aux vostres. Pour finir, je ne puis m'empescher de vous presser encore sur vostre promesse (j'interprete ainsi les dernieres paroles de vostre Livre) que vous nous communiquerez un jour vostre traicté *De termino Vitæ*; lequel (comme vous aussi l'avez remarqué) approche & depend aucune-

cunement de cettuy-cy. En ce faisant vous obligerez grandement & le publiq, d'un bien si long temps desiré, & tres-particulierement celle qui est,

MONSIEVR,

Vostre tres-humble & tres-obligée servante

A. M. DE SCHVRMAN.

D'Vtrecht ce 18. de Mars CIↃ IↃ CXLVIII.

A MADAME
MADAME DE SAUMAISE.

MADAME,

La Lettre, que j'ay eu l'honneur de recevoir de voſtre main, porte des characteres ſi illuſtres de cette bonté & courtoiſie extraordinaire, dont il vous a pleu nous recevoir dernierement chez vous, que je la garde, comme un treſprecieux tableau & gage de vos genereuſes faveurs. Et de fait je ne penſe pas avoir ſi bien rencontré en faiſant mon pourtrait (lequel vous avez jugé digne de voſtre approbation) que vous y avez exprimé parfaitement les marques de voſtre tres-noble & tres-liberal genie, me remerciant de ce que je vous doy, & vous chargeant des obligations que je vous ay, & auray toute ma vie, comme celle qui eſt veritablement,

MADAME,

Voſtre tres-humble, tres-obeiſſante, & tres-obligée ſervante,

A. M. DE SCHURMAN.

D'Utrecht ce 18. de Mars CIↃ IↃ CXLVIII.

Je vous presente icy un petit essay de ma Muse, & de mon ciseau, en recognoissance de tant de bien-faits que j'ay receu de vous: & j'espere que l'occasion nous naistra un jour, de vous en pouvoir tesmoigner plus amplement mes ressentimens.

A MONSIEUR MONSIEUR SPANHEIM.

MONSIEUR,

Les exemplaires de mes lettres, qu'il vous a plû m'envoyer, tesmoignent assez, combiẽ je suis redevable à vostre affection & courtoisie, qui leur ont procuré un si beau jour. Et je suis bien aise, que vous ne semblez pas encore regretter la peine que vous y avez pris. C'est leur bonheur principal: mais pour le continuer, ils ont encore besoin d'un autre, c'est à sçavoir la faveur & bonté du lecteur, pour n'estre du tout infructueuses à l'utilité publique. Or je m'asseure, que vostre Preface, laquelle je regarde comme une tres-belle statue, que vous avez dedié à mon honneur, & qui ne peut donner aux spectateurs que de tres-avantageuses impressions de mes estudes, y contribuera tout ce qu'il y faut. De sorte que vous ne m'eussiez pû donner de marques plus illustres de vostre Amitié, que celles dont vous avez cõstitué le publiq pour tesmoin. Pour ce qui est du pourtrait que l'imprimeur y a mis avec les vers empruntez du mien, je ne vis jamais rien qui approchât de si pres de son original, & qui en eût moins

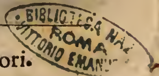
moins de l'air & de la posture : mais il faut pardonner à la licence des peintres. En fin ce m'a esté un grand contentement de voir les exercices de Monsieur vostre Fils, qu'il luy a plû me communiquer, & en prose, & en poësie ; tant pour l'elegance & la gravité de son style, que pour la meureté de son jugement, & la solidité de ses raisonnemens. Il paroit assez que ses genereux desseins le portent à un sçavoir aussi relevé, qu'universel; ce qui nous fait esperer, que nostre siecle verra un jour un second Spanheim, qui ne naistra pas des cendres, mais du cerveau d'un Pere incomparable. Ie vous supplie tres-humblement, que par vostre permission il treuve icy les remerciemens que je luy dois de l'honneur qu'il m'a fait, en sousmettant la question, qu'il y traite, à mon jugement, & qu'il vous plaise de l'asseurer, que si j'estois capable de la qualité & de l'autorité de juge en ce point, je luy decernerois des triomphes dignes de son merite. Ie me rapporte du reste à mon Frere, qui vous va voir : & vous prie de croire que je suis parfaitement,

MONSIEVR,

Vostre tres-humble, & tres-obligée servante

D'Vtrecht ce 15. d'Aoust 1648.

A. M. DE SCHVRMAN.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Typographus Lectori.

Mendas, quæ in his Opusculis occurrent, Benevole Lector, non Nobilissimæ isti Virgini imputabis, sed vel Transcriptorum vel Operarum incuriæ, & ipse pro candore tuo corriges.

FINIS.

